

KORNYEJ CSUKOVSZKIJ

AZ EZÜSTCÍMER

KORNYEJ CSUKOVSKIJ • AZ EZÜSTCIMER

KORNYEJ CSUKOVSKIJ

AZ EZÜSTCIMER

REGÉNY

MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ • BUDAPEST 1964

DELFIN KÖNYVEK

Szerkeszti RONASZEGI MIKLÓS

Megjelent

AIMÉE SOMMERFELT

ORSZÁGÜTON, INDIÁBAN

FRIEDRICH GERSTACKER

AZ INDIÁN BOSSZÚJA

KORNYEJ CSUKOVSKIJ

AZ EZÜSTCIMER

Előkészületben

CLARK DARLTON

A TITOKZATOS BOLYGÓ

THOMAS MAYNE REID

A FEHÉR TÖRZSFONOK

ERICH KASTNER

A REPÜLŐ OSZTÁLY

MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ • BUDAPEST 1964

A mű *ereáeti címe*:

, KOPHEH HyKOBCKHH CEPEBPHHbin TEPB

Gyetziz, Moszkva 1961

Fordította GELLÉRT GYÖRGY

SZÖNYI GYULA *raizaival*

A TELEFON

Zujev az iskolatáskájából fél tucat kis ikont szórt ki — akadt közte rézre, bádogra, fára, papírra festett szentkép —, szétrakosgatta maga előtt a padon, és buzgón, sorra csókolgatni kezdte valamennyit. Gondosan ügyelt, nehogy akár egyet is kihagyjon: hátha a szent megneheztel rá, és valami csúfságot követ el ellene.

Nem ok nélkül imádkozik Zujev: három-négy perc múlva kezdődik osztályunkban az a szörnyű tollbamon-dás, amelyre tizenegy napja vártunk.

Tizenegy nappal ezelőtt, magas sarkú cipőjével kopogva, bejött az igazgatónk, Burgmeister (mi Hatszemünek neveztük), és mintha verset olvasna, ünnepélyes, éneklő hangon közölte:

Ókegyelmessége Nyikolaj Ferdinandovics von Lüstich gróf

tankerületi főigazgató úr ^

a napokban látogatásával tünteti ki osztályunkat, és esetleg részt óhajt venni az orosz órán, a tollbamon-dáson.

Most eljött ez a nap!

Különösen Tyimosa Makarovot sajnálom, a legjobb barátomat, aki mögöttem ül, a túlsó oldalon. Nemrég tifusza volt, és nagyon elmaradt az osztálytól. Kajla fülű, szeplőtől vörös ábrázata halálos rémületet áru el.

— Tyimosa : 7, várj csak . 17 van egy ötletem!

Egy szempillantás alatt kiráncigálok ingem alól a papírsárkány zsinégét, a cipómhoz kötöm, másik végét pedig Tyimosa markába nyomom:

— Kösd a lábához . . . , de jó erősen!

S amíg a zsinég csomózásával vesződik, azt mondom:

— Ha egyszer rántom meg: vessző. Ha kétszer: felkiáltójel. Ha

háromszor: kérdőjel. Ha négyszer: kettőspont. Érted?

Tyimosa vidáman bólogat, és mondani akar valamit, de hát dadogó, és ezért csak néhány hang meg nyál-csepp röpken ki a szájából.

Mellette az apró, göndör, fürgé Munya Blohin ül Nyomban a pad alá bukik, hogy kibővítsa a telefonhálózatot.

Elvégre nem tűrheti, hogy csupán egy ember élvezze ezt a pompás találmanjrt! Aztán meg Tyimosa mögött az osztályismétlő Bika ül. Hozzá is el kell vezetni a telefont.

Blohin madzagot ránt elő zsebéből, és Tyimosától Bikához húzza, aki gyorsan a jobb lábához erősíti.

Bika mellett ül Kozelszkij, osztályunk legrosszabb tanulója. Nyafka

Kozelszkij: siránkozó, kunyeráló, gyáva alak.

Hozzá is el kell vezetni a telefont, különben pityeregni kezd, és valamennyiünket elárul.

Kozelszkij mögött a számárpadban, közvetlenül a hátsó falnál ülnek a dülledt szemű Babencsikov fivérek, akik gimnáziumszerte híres mamlaszok és naplopók, öklük akár a súlyzó; hozzájuk is el kell vinni a telefonvezetékét.

— Ne felejtsetek el — ismétli Blohin —, egy: vessző, kettő: felkiáltójel, három: kérdőjel, négy: kettőspont. Értitek?

Zujev ugyan hányja a keresztet és imát mormol, szeme sarkából azonban állandóan rám meg Munyára san-

3

dít. És hirtelen belapátolja a táskába az összes szentjét, letépi nyakáról a madzagot, és a pad alatt térdre ereszkedve, buzgón a cipómhoz kötözi. Osztályunkban engem tartottak a helyesírás bajnokának. Nem tudom, miért, de szinte már hétéves korom óta hibátlanul írtam le a legcikornyásabb mondatokat. A vesszőket sohasem tévesztettem el.

Más tárgyokban gyakran gyenge eredménjrt értem el, de oroszból mindig csupa ötöst kaptam, bár megesett, ho^ mindjárt az ötös mellé egyes is került a füzetembe: a pacák miatt. Akkoriban nem tudtam enélkül írni, és minden toUbamondás után annyira maszatosak voltak az ujjaim, mintha szándékosan a tintatartóba dugtam volna őket.

Ekkor kitérült az ajtó.

Nem Burgmeister lépett az osztályba, s nem is Lüstich ökegyelmessége, akivel tizenegy napon át rémisztgettek bennünket, hanem egy ismeretlen, merev és durva arcú, faragatlan ember. És azonnal belefogott a diktálásba.

Volt is dolga a jobb lábamnak! A toUbamondás egész ideje alatt rángattam, rángattam, mégpedig annyira, hogy a szemem is elhomályosult.

A szöveg a következő volt (szóról szóra megjegyeztem):

Azon a napon (egy rántás!), midőn a dicső Igor (egy rántás!), aki az erdőkből és a mocsarokból kivezette hadát (egy rántás!), észrevette (egy

rántás!), *hogy a mezőn* (egy rántás!), *ahol az ellenség táborozott* (egy rántás!), *vészjósló porfelhő támad* (egy rántás!), *így szólt* (négy rántás!): *Miño gyönyörűség meghalni a hazáért* (két rántás!)

Padjaink szinte görcsösen remegtek. Fáradhatatlanul közöltem jeleimet Zujewal, Tyimosával, Munyával. Tyimosa továbbadta Bikának, Munya Kozelszkijnek meg a Babencsikov fivéreknek.

A toUbamondás végeztével a merev és durva arcú.

faragatlan ismeretlen összeszedte füzeteinket, és elvitte valahová.

Mint később kiderült, Lüstich tankerületi főigazgató irodájának magas állású hivatalnoka volt.

Ho^ hálálkodott mind a hat pajtásom, akit kihúztam a csávából! Nyafka Kozelszkij egyik galambját ígérte nekem, a Babencsikov fivérek egy teli sapka mazsolát, mert az apjuké volt a város legjobb gyarmatáruüzlete a Je-katyerinyinszkaja utcában, ahol datolyát, fűgét, kókuszdiót és halvát árultak.

Egy hét múlva merev járásával újra bejött az osztályba az ismeretlen; osztályfőnökünk, Fljorov kísérte. Az ismeretlen közölte, hogy von Lüstich gróf őkegyelmessége, tankerületi főigazgató úr rendelkezésére a tanulók előmenetelét ellenőrző bizottság megvizsgálta füzeteinkben a toUbamondás szövegét, s egy különös jelenséget állapított meg . . .

Az ismeretlen kutatótt a füzetek között.

— Itt van például Zujev Grigorij és Kozelszkij Jo-szif . . . Nem lehetne kihívni őket a táblához?

Zujev is, Kozelszkij is örömmel futott a táblához, és dicsőre várva, szerényen kihúzta magát.

Az ismeretlen rájuk pillantott, és az osztály csodálkozására váratlanul elmosolyodott. Szakasztott úgy, mint egy élő ember. Majd a táblához fordult, és krétával ezt írta fel:

Azon a napon midőn: a dicső Igor aki az erdőkhői? és a mocsaraktól kivezette hadát észrevette hogy a mezőn ahol? az ellenség, táborozott!? vészjósló porfelhő támad?

— Hát így írta le a toUbamondást Kozelszkij Jozsif, harmadosztályos tanuló. Ezért a szövegért természetesen az egyes is túlságosan jó jegy. Kozelszkij Jozsifnak nullát adunk, akárcsak Grigorij Zujevnek.

Harsány nevetés támadt, valaki füttyentett. Az isme

4

rétien merev ujjával megkopogtatta a tanári asztalt, és már mosoly nélkül folytatta:

— De akadnak olyanok is, akik még a nullát sem érdemlik meg. Például Makszim és Alekszandr Babencsikov . . . Babencsikov Alekszandr így írta le a diktan-dót:

Azon a napon midőn a dicső Igor aki az erdőkhől és a mocsaraktól kivezette hadát észrevette hogy a mezőn ahol az ellen,ség táborozott vészjósló porfelhő támad így szólt mi,nő gyönyörűség: meghalni a ha,záért.

Azért történt a galiba, mert én nagyon lassan, gyerekesen írtam, társaim pedig gyorsan. Az átkozott pacákra is vigyáznom kellett. Amikor még csak a harmadik vagy a negyedik szót körmöltem, társaim már a hetediknél vagy a kilencediknél tartottak. A messze mögöttem ülők is vakon bíztak a telefonomban, már nem is gondolkoztak, és jelzésekre hajlandók voltak akár a szó belsejébe rakni a vesszőket, amit még a sült

bolond sem művelt emberemlékezet óta, mióta csak toUbamondás van a világon.

E nap után sokáig nem tudtam sem köhinteni, sem nevetni, sem sóhajtani, sem tüsszenteni — annyira fájtak a bordáim a hálálkodástól, amelynek oly ékes tanújelét adták a velem egykorú pajtásaim, főként a Babencsikov fivérek.

Hiába bizonygattam, hogy kezdetben egyetlen nagy találmány sem tökéletes: könnyeim és tiltakozásaim süket fülekre találtak.

Csak negyednap mentem be az iskolába.

A telefon híre visszhangzott a folyosókon és a tantermekben.

Hatszemű azonban jobbnak látta, ha úgy tesz, minttia semmit sem hallott volna: másként érdemük szerint kellett volna elbánnia Griska Zujewal meg a Babencsikov

5

fivérekkal, ők azonban különleges okok miatt jóindulatát élvezték.

Nemsokára elkezdődtek a vizsgák, és én egészen meglepedkeztem a telefonról. Két év múlva, ötödikes koromban azonban rám szakadt a baj, amelyet mindjárt el is mesélek. Ekkor aztán az orrom alá dörgölték a telefont, és olyan büntetést kaptam, hogy holtam napjáig sem felejtem el.

E baj okozója a gimnáziumi papunk volt.

5

2.

„IGEN—IGEN—IGEN!”

A papunkat Meletyjinek hívták. Nagyon igyekezett, hogy jóságos legyen. Csakhogy ez nemigen sikerült neki. Néha halk hangon édeskés beszédbe fogott arról, hogy barátainkat és ellenségeinket egyformán szeretnünk kell, de egyszerre csak a dühtől elzöldülve kiáltott fel:

— Hogy merészeltek kinevetni! Bondarcsuk, miért vihogsz?

— Tisztelendő úr, én nem vihogok!

— Vi-hogsz! Ott hátul mindnyájan vi-hog-tok! Lám, Loboda nem vüiog! Zujev nem vihog! Koszjakov nem vihog! Ti pedig vihogtok! Miért vi-hog-tok?

— Tisztelendő úr, ml nem vihogunk!

Az órákon mindig szórakozottan viselkedett. Szakállát markába fogta, egy pontra meredt, és ábrándosan hajtogatta:

— Igen-igen-igen!

Amikor felmondtuk a leckét, átnézett rajtunk, és valahová a messzeségbe révedt, s saját gondolatainak helyeselve, minden ok nélkül mondogatta:

— Igen-igen-igen!

Egyszer eszembe jutott, hogy megszámoljam, hányszor ejti ki ezt a szót az óra alatt. Nekiláttam, és az ujjamat nyálazgatva írogattam a számokat a padra:

„30 ... 40 ... 48 ... 53 ... 60 ...”

Padtársam Griska Zujev volt. Eleinte közömbösen nézte számításaimat, az osztályra azonban olyan dermesztő unalom telepedett, hogy valamivel csak foglal

5

közni kellett. így hát Zujev ráköpött az ujjára, és szintén számokat rőtt a maga padfelére.

Lassanként mind a ketten belemelegedtünk.

Valahányszor az elábrándozó pap a maga igenjeit szaporázta, diadalmasan letöröltük tenyerünkkel az előző számot, és sebesen újat írtunk. Minden újabb „igen” olyan örömet szerzett nekünk, mint valami nyeremény.

Nemsokára azonban méltatlankodva vettem észre, hogy Zujev csal: 211 helyett 290-et írt, - azután pedig nyomban 320-at. Szélhámosága felháborított. Haragomban benyomultam a területére, letöröltem a hamis számot, és odaírtam a helyeset: 212.

Zujev-ügy érezte, kegyetlen sérelem érte. Szuszogott, tágra meresztette a szemét, pufók arcát előntötte a vér.

Hirtelen, mint derült égből a villám, fülünkbe hasított Meletyij hangja:

— Zujev . . . meg te . . . , hogy is hívⁿ? Nosza, ismételjétek csak el, amit az előbb mondtam!

Különös dolog: nem lehet azt mondani, hogy figyelmetlenül hallgattuk volna az órát — ellenkezőleg. Ahhoz, hogy egyetlen „igen-igen-igen”-t se mulasszunk el, mohón fülelnünk kellett Meletyij minden egyes szavára. De úgy látszik, az igeneken kívül semmi mást nem hallottunk. Hiszen a halász nem vizet, hanem halat fog a hálójával.

Zavartan álltunk, és összevissza dűnnyögtünk. Zujev-nak szerencséje volt: dinnyekerek, busa feje természetétől fogva olyan súlyos volt, hogy némelykor nem tudott megállni a nyakán, és jobbra vagy balra lekökadt. Zujev ilyenkor a megbánás pillanatát átélő, lesújtott bűnöshöz hasonlított.

Bűnbánó tartása tetszett Meletyij pópának: szerette a sirókat, az engedelmeseket, a megalázottakat. összehunyorította fél szemét, és úgy gyönyörködött a búslakodó Zujevban, mint festő a képében. És kegyesen kijelentette:

•6

— Igen-igen-igen!

— Négyszáztizenkettő — mondta nekem alig hallhatóan Zujev, megőrizve a vétkait sirató mártír álszent pózát.

— Hazudsz! — vágtam vissza indulatosan. — Nem négyszáztizenkettő, hanem kétszáztizennégy!

Hangom sivitott, és a „hazudsz” úgy csattant, akár a puskalövés.

Meletyij felborzolta a szakállát.

— Azonnal menj a táblához — mondta nekem —, és közöld az egész osztállyal illetlen sivalkodásod okát.

S nyomatékosan hozzátette:

— Igen!

Ez az újabb „igen” különösképp felvidított.

— Vi-hogsz! — haragudott meg Meletyij. — örülhetsz, hogy ocsmány viselkedéseddel megrontod az istenfélő Grigorij Zujevot!

Már az egész osztály kuncgott. Az „istenfélő” Zujev hírhedt volt arról, hogy mocskos szájú és káromkodik.

Meg akartam mutatni Meletyij atyának, hogy egyáltalán nem vagyok olyan rossz, mint gondolja, s eszem ágában sincs megrontani az „istenfélő” Griska Zujevot; ezért elhatároztam, felfedem előtte a teljes igazságot.

— A tisztelendő úrnak az a szokása — mondtam nyájasan, behízelve —, hogy gyakran mondja: „igenigen-igen”. És most kedvem támadt, hogy megszámláljam az óra alatt hányszor . . .

Meletyij nem hagyta befejeztem: markába fogta a Szakállát, és bőszen tépdesni kezdte.

Ez nála mindig roppant dühre vallott: minél jobban haragudott, annál kíméletlenebbül marcangolta a szakállát. S csak akkor nyugodott meg, amikor két-három szálat kitepelt belőle.

Most legalább egy tucatnyit ráncigált ki. Szorosan egymás mellé rakta a fekete kötésű osztálykönyvön, teljes erőből ráfújta, majd igen lassan, tompa, alig hallhatóan

7

gon beszélni kezdett (amikor dühös volt, hangja mindig suttogásig halkult). Azt mondta, hogy ő az isten szolgája — igen-igen-igen! —, és nem engedi — igen-igen-igen! —, hogy mindenféle taknyosok — igen-igen-igen!..r

Sokáig beszélt, és ugyancsak suttogó hangon, amelyet bármely kiabálásnál jobban utáltam, felszólított, hogy azonnal hagyjam el az osztályt.

Kimentem a tanteremből, és megálltam az ajtó mellett . . .

Meletyij tovább fejtegette gaztetteimet, s valami *ona*-pemek nevezett. Hogy mi fán' terem az onager*, akkoriban nem tudtam, és lassacskán elhúzódtam az ajtótól.

Közeledett a nagyszünet ideje.

A folyosó végén felcsörömpöltek a poharak és a tálkák.

A gimnáziumi pedellus, akit Puskinnak nevezünk, te-jesüvegeket, kolbászt, pirozskit, szendvicseket rakosgatott szét a meglehetősen piszkos abrosszal borított, hosszú asztalon.

Zsebemben négy kopejka csörgött. Odarohantam Puskinhoz, és vettem egy pirozskit. De alighogy a számba raktam, amikor — giling-galang! — felcsendült az iskolai csengő, és valamennyi ajtóból kitódultak a gimnazisták. Lám, Meletyij pápa is, ezüstkeresztjét mellére szorítva, öles léptekkel a tanáriba sietett.

Odafutottam hozzá:

— Tisztelendő úr, kérem, bocsásson meg!

A szám tele volt a tésztaival, és csak ennyit lehetett hallani:

— Tieceőü, kée, boáoe!

FettHaÉHáította bozontos fejét, és vértelen, keskeny

^J^ΛI réműlet torzította el.

— **ilHiSte** ... te!... — mondta haragtól fuldokol-

* **Vads2ainár**

7

Álmélkodva néztem rá, s nyomban ráeszméltem, hogy most aztán nem várhatok irgalmat. Mert a pirozski hússal van töltve! Ma pedig szerencsétlenségemre péntek van, és Meletyij ezerszer is megmondta nekünk, hogy szerdán és pénteken, főképp nagyobb idején, mi, pravoszlávok gondolni se merjünk húsrá, mivel az Ūristen állítólag rossz néven veszi, ha ezeken a napokon egyetlen darabka sonkát, vagy mondjiik, marhahúst lenyelünk. Én ugyan nemigen hittem benne: hát

nem unja az Ūristen, hogy minden tanulónak a szájába belekandikáljon? Meletyj azonban azt bizonygatta nekünk, hogy szakasztott így van, és jaj annak az istentelennek, aki ma (pénteken!) húsos pirozskival merészel a szeme elé kerülni — szándékosan, hogy gúnyt űzzön belőle, igenigen-igen! Nyomban torkomon akadt a bűnös étek egy falatkája; amelyet még nem rágtam meg.

Mégértettem, hogy nincs és nem lesz számomra bo-j csánat, mégis gépiesen ezt motyogtam:

— Tisztelendő űr, kérem, bocsásson meg!

Nekem ugyan nem volt szükségem a bocsánatra; de a Hal utcai Makriház udvari szárnyában lakott az anyám, aki hallgatag, szomorú asszony volt, s én tud-i tam, hogy a pappal történt összetűzésemet nagy szerencsétlenségnek fogja tartani.

Valahányszor kellemtelenség ért a gimnáziumban, a mama fogott egy törülkőzöt, ecetbe mártotta, és a feje köré csavarta. Ez azt jelentette, hogy naphosszat mozdulatlanul, élőhalottként, karikás szemmel fekszik, és fáj a feje.

Ilyenkör hajlandó voltam a világon mindent megten-i ni, csak hogy a mamának megszűnjön a fejfájása. Most is a pap után szaladtam, és sírva könyörgtemj

— Tisztelendő űr, bocsásson meg!

Összehúzott, őszes szemöldökéből, apró, pisze orrából, eltorzult alsó ajkából láttam azonban, hogy személyes

8

sérelem érte, amelyet ez az ember nem hagyhat bosz-szultatlanul.

— Mint keresztény — felelte — megbocsátok neked. Mint lelkiatyád imádkozom érted. Mint hittanárod azonban köteles vagyok megbüntetni téged. . . az űdvösséged érdekében.

Tömeg verődött körénk. A fiúk között észrevettem Zujevot. Éppen Meletyj háta mögött állt, és a legjámborabb képpel tyűklábat szopogatott. Széles, húsos, nőies arca fénylett a zsirtól.

Meletyj hirtelen elmosolyodott, és hajlongani kezdett: elegáns, keskeny cipője magas sarkával csattogva Hatszemű lépett oda hozzánk, és tréfálkozó modorában nyomban hozzám fordult:

— Hallottam ám a maga kópéságairól! Nem volna kegyes befáradni hozzám, . . ide . . . a könnyhullé„óba?

3.

NYAFKA

Igazgatónk német volt: Burgmeistemek hívták. Mint sok más eloroszosodott német, választékos orosz-sággal fejezte ki magát, és szerette az efféle szavakat, mint *ribillió, túrhetetlen, hajjaj, minapáhan, azonközben, köztudomásúlag, ihaj, csuhaj*.

Kiválóan beszélt ezen a nyelven, de ez a választékos-ság mégis undort keltett bennem.

Mindig igen hosszadalmasan dorgált, mert saját ékesszólásától megrészegült, és még egy első osztályos kölyök előtt is olyan cikornyás beszédet vágott ki, mintha ezerfőnyi hallgatósághoz szólna.

Amikor irodájának ajtajához közeledtem, már ott silbakolt egy „könnyhuUató”: a sírástól duzzadt arcú, ijedt Nyafka Kozelszkij.

Hatszemu oly erelyesen rontott neki, mintha a falba akarna beleprenelni. A szerencsetlen fiu nemcsak hataval, hanem fejvel es sarkaval is a falhoz lapult, s azert fohaszzkodott, barcsak elnyelne a fal. De az kobol volt, es Hatszemu kedvere élvezhette a saját üres fecsegését. — Szabad-e hinnem a szememnek? — szavalta, egy lépést hátrálva, és beszéde ütemére egy gyürott füzettel hadonászott. — Nem csal a szemem világa? Nem káprázat lebeg elöttem? Nem kísértet-e? Vajon te vagy az, Kozelszkij, ugyanaz a Joszif Kozelszkij, aki még tavaly is oktatóid büszkesége, szüleid vigasza, fivereid öröme, családod támasza voltál? . . .

Végtelen sokáig tudott ilyen stílusban beszélni, az

2 Csukovszkij 27

ókor legnagyobb szónokait utánozva. Legalább fél óráig gyötörte Kozelszkij t, és én csak a fél óra vége felé értettem meg, miben rejlik Nyafka büne.

Nem csekély vétket követett el. ,

Ügy kezdődött, hogy Nyafka ezen a héten két darab egyest kapott — hogy milyen tárgyakból, arra nem emlékszem. A két egyest Fjodorov osztályfőnök beirta az ellenőrző könyvébe. És Nyafka köteles volt megmutatni az apjának, aláírás végett. A papa, a Voroncov parki vendéglő tulajdonosa azonban azzal fenyegetőzött, hogy az első rossz jegyért elnászpángolja; így hát Nyafka —■ pajtása, Tjontyin tanácsára — mindkét egyest négyesre javította. Ez nem volt boszorkányság; Kozelszkij papa nem vette észre a csalást, s nagy örömmel írta nevét a hamis négyesek alá.

Nyafka azonban tapasztalatlan szélhámos volt: amikor a négyeseket „vissza” kellett változtatni egyesekké (hogy bemutassa az osztályfőnöknek), zsebkésével olyan ügyetlenül vakarta ki a fölöslegessé vált vonalkákat, hogy helyükön két kis lyuk keletkezett.

Mitévő legyen? Ha az osztályfőnök észreveszi a szörnyüses lyukakat, akkor Nyafka jobban teszi, ha haza sem megy. El kellett tüntetni a bűntény nyomaait.

És tegnap este — megint csak Tyuntyin tanácsára —* Nyafka elhatározta, hogy egyeseit mély sírba temeti, ahonnan nincs többé feltámadás. Titkon belopózott a gimnázium kertjébe, és egy akácfa tövében gödröt ásott '■— nem túl mélyet, mert kemény, kavicsos volt a talaj i—, és örökre elföldelte a sok viszontagságot látott ellenőrző könsrvét.

Bizonyos volt benne (erről is Tyuntyin győzte meg), hogy mihelyt bejelenti a füzet eltűnését, nyomban újat kap, amelyben nem lesznek sem egyesek, sem kettesek sem bejegyzések, sem pacák — és akkor naakulátlan^ pompás új életet kezd.

Az ellenőrző könyv titkos temetésének csupán egybe

la

len tanúja akadt: Aiszkhülosz, az újfundlandi eb. Hatszemu tulajdona volt. Gazdája minden vasárnap a tengerparti fasorban sétálgatott vele, miközben egy meg nem gyújtott szivar fityegett a szájában. Aiszkhülosz-nak jóságos, emberi szeme volt, amely testvéri együttérzéssel nézett Nyafkára.

Éppen ez a kedves kutya, amely olyan nyájasan csóválta dús farkát, árulta el Nyafliát. Mint egy utolsó gazember. Mihelyt a fiú befejezte munkáját, és boldogan eltávozott, a kutya jókora mancsaival feltúrta a sírhanatot, fogaival megragadta az eltemetett könyvecskét, és —■ anélkül, hogy fogalma lett volna eljárásának erkölcsstelen voltáról — egyenest Hatszeműhöz rohant. Megcsóválta dús farkát, és parancsolója lába elé tette zsákmányát. Az ellenőrző könyv tehát, szurtosan, gyűrötten és tépetten, jelenleg Hatszemű kezében pihent. Az igazgató kecsesen meglóbálta Kozelszkij orra előtt, s már-már szibériai száműzetéssel fenyegette a bűnöst;

Én olyan mélyen eltöprengtem a saját balszerencsémén, hogy észre sem vettem Nyafka távozását. Tudtam^ hogy rám is hasonló kinszenvedés vár: órahosszat a falhoz lapulva Hatszemű monológiát hallgatni.

A dolog azonban cosszabbul ütött ki.

Az igazgató nyomban vülámait és mennyköveit zúdította rám. Szavaiból megtudtam, hogy a földkerekségen a legelvetemültebb gonosztevő vagyok, hogy gúnyt űzők az egyház szertartásaiból, megrontom a jámbor Zujevotí' tucatnyi jelzőkészüléket állítok fel a toÜbamondásórá-ra (ekkor jutott eszébe a telefonom), és szándékosan hibás jeleket adok társaimnak, hogy elégtelent kapjanak . . .]

— Szándékosan?!

— Szándékosan! Szándékosan! — csattant fel Hat-s szemű, és még közelebb nyomult hozzám, ^ Azt hiszed;

2* 19

nem tudom, hogy te bujtottad fel Joszif Kozelszkijt, hogy négyesre javítsa az egysesit, és elássa az ellenőrző könyvét? — Én?!

Mintha ostorral vá^k volna a szemembe.

Az arcába ordítottam Hatszeműnek, hogy az egész hazugság, hazugság, hazugság! S amikor az igazgató megpróbálta folytatni a mondókáját, visítva bedugtam a fülemet, hogy ne halljam ezt az elviselhetetlen hazugságot.

Hatszemű megragadta a kezemet, és igyekezett letépni a fülemről, én azonban kétségbeesetten ellenálltam. Végül sikerült megkaparintania a fülemet, és most

11

már minden ékesszóló sallang nélkül beleordította, hogy garázda viselkedésemről jelentést tesz az iskolai tanácsnak, addig pedig, míg ítélkeznek fölöttem, két hétre eltávolít a gimnáziumból, s holnap, szombaton . . . s vagy inkább hétfőn . . . keresse fel az anyám, aki . . . aki . . . Különbén ő majd személyesen megmondja neki . . . és hadd vessen magára, amiért ilyen rosszul nevelt engem.

11

SZOMORÚ BANDUKOLÁS

Elgyötörtén ballagtam hazafelé aznap a gimnáziumból. Emlékszem, odaszaladt hozzám Ljonya Aligeraki, a szomszédék kisfia, s egy nagy üvegedényt mutogatott, amelyben saját kezüleg fogott, bajuszos, homoksárga halszőnyűszkált, én pedig alig álltam meg, hogy a földhöz ne csapjam az üveget.

Komorán fordultam be a Kötél utcába. Most náddal püposán megrakott szekér haladt el mellettem.

Még nem került elém olyan nádas szekér, amelyből ne húztam volna ki egy szálat.

Minden nádszál valóságos kincs volt a számomra. Bozontos lándzsát lehetett csinálni belőle, és Vaszka Pecszenkin seregével harcolni a hátsó udvarban. Sipot lehetett fabrikálni belőle, és az örült Benyka ablaka alatt fűjni, míg végül Benyka kiront és felkiált: „Az t a fűzfán fűtűülőjét!” Keretet is készíthetett az ember belőle papírsárkányhoz, és olyan magasra felbocsáthatta, hogy még Pecszenkin, a sánta kovács is megirigyelte, aki utcánkban a leghíresebb sárkányeregető volt.

Ma azonban meg sem kíséreltem, hogy közelebb menjek a szekérhez, bár az utca kihalt volt, és könnyűszerrel kiránthattam volna jó néhány nádszálat.

A Kötél és a Hal utca sarkán egy kerek, könnyű, kongó bádogdoboz került a lábam elé.

Máskor okvetlenül belerúgok a csizmám orrával, a doboz csörömpölve tovagurul az úttest kövein, én pedig

11

nekiiramodom; és egészen a kapuig hajtom, aztán pedig elrejttem valahol a szemétkupacban, hogy másnap, a gimnáziumba menet visszagarítsam: ez volt egyik legkedvesebb szórakozásom. Most zordan félrelöktem, és a szokottnál is jobban összegörnyedtem; gyermekkoromban ugyanis nagyon görbén tartottam magam, és ha bármilyen baj ért, úgy összecsuklottam, akár a kérdőjel. Az utcakölykök ezért „vakarcsnak” neveztek.

Ha anyám megszid vagy megver, jobb lett volna. De egyetlen szót sem szól soha, hanem csak ágnak esik, arca elsárgtil, szemhéja elsötétül, feje megfájdul, és néhány napra megszűnik számára az

élet. . . És mi lesz vele hétfőn, amikor kimerülten felkel az ágyból, és lábát alig vonszolva elmegy Hatszeműhöz, aki ékesszólásával agyongyötri, s fennkölt ünnepélyességgel közli vele, hogy a fia gazember, és nem lesz más belőle, mint csavargó?

Az én anyám roppant bátor. Csak egy valamitől fél az életben: hogy engem kicsapnak a gimnáziumból. Ettől jobban retteg, mint a haláltól.

Szörnyen nem akarózott hazamenni. Megálltam a „V. I. és M. I. Szarafanov Testvérek csemegekereske-désé”-nek nagy kirakata előtt, és nézegettem a felvágottat, az olajbogyót, a kaviárt, a halszeleteket meg a sajtféléket.

Ez az üzlet pompás palotának látszott a szememben. Én is ide jártam vásárolni. Valahányszor anyának pénze akadt, egy félrubelest a markomban szorongatva, elszaladtam ide. Előkelő személységnek képzeltem magám, s azt mondtam a kevély segédnek:

— Negyed font sonkát és negyed font vaját! A kevély segéd tisztelettudóan megkérdezte:

— Még mit parancsol?

Én pedig fontoskodón feleltem:

— Más semmit!

— Fáradjon a pénztárhoz! — mondta a kevély segéd.

12

Szeretném egyszer megkóstolni a kaviárt. Állítólag felséges íze van, de olyan drága, hogy csak tábornokok meg miniszterek eszik vagy az olyan dúsgazdagok, mint Madame Sersenyevics. Kíváncsi vagyok: vajon Hatszemű, eszik-e kaviárt? Persze, hogy eszik. Mégpedig leveseskanállal.

Az üzlet előtt rendszerint farkasétvágy fogott el. Úgy rémlett, az egész kirakatot le tudnám nyelni. Ma azonban még a kaviár sem vonzott, bár reggel óta mást nem ettem, mint azt az átkozott hűsös pirozskit. Továbbmentem, és egyre jobban összegörnyedtem, mintha téglák volnának az iskolatáskámban. Egy hirtelenszöke, kese szemöldökű gimnazista haladt el mellettem, akit mindnyájan Spinozának nevezünk. Ludwig Meyemek hírtarták, és gimnáziumunk nyolcadik osztályába járt. Homlokát ráncba vonta, szeme komor, puffadt arca mozdulatlan. Álla előtt nyitott könyvet tartott, és menet közben olvasott. Vaszka Pecszenkin kovácsműhelyéből kirohantak a kölykök, és mindenféle kacatot dobtak a lába elé, hogy megbotojjon, és elejtse a könyvet. De a diák botladozva is tovább olvasott. Mindig és mindenütt, a legalkalmatlanabb helyen is olvasott: péküzletben, fürdőben, temetőben, ezért én a világon a legtudósabb és legokosabb embernek tartottam. Máskor okvetlenül üldözőbe vettem volna a gonosz kölyköket, ma azonban nyomban megfélemeztem róluk, és bánatosan továbbmentem.

Vajon elhiszi-e anya, hogy az égvilágon semmiről sem tehetek? . . .

Ha pedig bűnös vagyok, akkor csak egy icipicit . . . Mi a fenének kellett összekapnom Meletyij jell!., Vajon kicsaphatnak-e ezért a gimnáziumból? . . .

íme, itt van Madame Sersenyevics kis erkélyekkel és gipszfigurákkal díszített, kétemeletes háza. Az asz-szonyság pedig pincsijeivel sétálgat. Jómaga is ölebhez

13

hasonlít: ugrabugra, fürtös, apró termetű. Fülében nagy, kerek függő, akár a perec.

— Jó napot! — kiáltja nekem. — Mit görnyedezik annyira? Hisz nem hetvenéves vénember!

Velem semmi dolga, és csak azért kiált rám ilyen pajkosan csengő hangon, mert a túlsó oldalon, a kaszárnya hosszú, földszintes épületének kapuja előtt hadapródok és főhadnagysok tolonganak, s az ő kedvükért végzi itt körútját az ölebekkel. A hadapródok és a főhadnagysok bókokat kiáltoznak feléje az utcán át, magasztalják szépségét, táncolni hívják, az asszony pedig gyöngyözően, hamisan kacarászik, **s** közben nem rájuk néz, hanem **a** pincsijeire,

13

5;

Igen; az én anyára rettenthetetlenOI bátor. **Hatszemu**n kívül talán senkitől sem fél. **Hogy** elbánt azzal a rablóval, aki éjnek idején belopózott Madame Sersenyevics lakásába! Pedig anyám egyedül volt, és **a** rabló agyonűthette volna!

Ez három évvel ezelőtt történt. Madame Sersenyevics éppen nem volt otthon. Férjével Kijevbe utazott, és a lakása üresen áUt. Az üres lakás őrzésére anyát kérte meg. Anya a nyári hónapokra velem meg Maruszjával (a nővéremmel) odaköltözött.

A pincsikutyák is velünk laktak. Különleges ellátásra volt szükségük, s evégből igen gyakran jártunk **a** piacra. Gondozni kellett a virágokat — márpedig Madame Sersenyevicsnek temérdek virága volt —: öntözni reggel és este. Azonkívül pusztítani a poloskák légióit, amelyek Madame Sersenyevics lakásában mindenütt tanyáztak: a diványokban, a tapéták alatt, a pamlagok-ban, sőt még a tükrök és a képek alatt is. Ez a mimka anyám minden napját lefoglalta.

Egyszer, egy füledt, holdas éjszakán anyám kutyaugatásra ébredt.

Madame Sersenyevics mind a négy pincsije az utcára néző ebédlőben csaholt. Anyám félig öltözötten beszaladt, és észrevette, hogy a ragyogó holdfényben az ablakpárkányon egy férfialak áll a fuksziák, a leanderek és a fikuszok között. Anya jobban szemügyre vette: tizenhét éves forma vagy még fiatalabb, min

CINDILINDER

-13

den ízében remegő, fedetlen fejű, csapzott, toprongyos csavargó volt, aki (bizonyára az ereszcsonán) felmászott az emeletre, és ott belegabalyodott a növények sűrűjébe. A pincsik félkörben felsorakoztak előtte — rájuk esett a hold fénye —, és oly buzgón védelmezték Madame Sersenyevics birodalmát, hogy már berekedtek az ugatástól.

Amikor a csavargó megpillantotta anyámat, feUcapott **az** ablakpárkányról egy virágcserepet, náthás hangon káromkodott egyet, és a cserepet, mint valami bombát, a kutyák közé vágta. Azok visítózni, vonítani, szűkölni kezdtek, s egy percre szétszaladtak, melyik merre látott. De nyomban újra összecsodültek és újult hévvel csaholtak.

Anya halkán, nyugodtan mondta:

— Szamár vagy te, micsoda szamár! Ugyan ki jár holdfényben lopni? És miért kiabálsz, hogy az egész utca hallja? Azt akarod, hogy elcsípjenek? A tolvaj csúf káromkodással felelt, felkapta **az** ablakpárkányról **a** legnagyobb cserépet, és teljes erőből, anyámhoz hajította, **ő** azonban könnyedén lehajolt, és **a** cserép a háta mögött álló üres akváriumba talált.

A lármára felébredtem. Beszaladtam a szobába, s mindenesetre magammal vittem az öntöttvas gyertyatartót, amellyel tegnap lefekvés előtt diót törtem **a** kűszöbön.

Eközben anyám nyugodt, szenttelen hangon beszélt **a** rablóhoz, mintha könyvből olvasna fel neki:

— Lám, micsoda lingár vagy, még a lopáshoz sem értesz. Ha rendesen idejöttél volna, szaloimát és kenyeret adtam volna neked.

Csak ekkor eszméltem rá, mit kell tennem, és **a** hátsó kijáraton át a házmesterért rohantam. A l'ása azonban zárva volt. öklömmel és a gyertyatartóval zörgettem **az** ajtón.

Zörgetésemre kiszaladt a szomszédból Jelcova tábor

14

nokné legénye, egy hatalmas termetű, bajuszos, gyáva ember. Elfutott a rendőrért meg az éjszakai őrért. Anya barátságatlanul fogadta őket:

— Elkétek. Ökelme már messze jár. . . — és a Régi Szabadkikötő utca felé mutatott.

Azok csizmájukkal kopogva futásnak eredtek, és nemsokára hallhattuk:

— Fogd me-eg!

Abban az időben majdnem minden éjjel lehetett ilyen kiáltásokat hallani.

Elmúlt öt perc. Anyám hirtelen így szólt:

— Most pedig bűjj elő.

Az előszobában álló fehémeműs kosárból kimászott a toprongyos rabló.

Azt lehetett várni, hogy térdre hull anya előtt, és meghatottan rebegette:

„Köszönöm önnek, nemes hölgy, hogy megmentette az életemet.” De ő csak kiköpött, megigazitotta a haját, és megint förtelmes káromkodásra fakadt.

Anyám sajnálkozva nézett rá, mint valami nyomorékra, és az ebédlőbe sietett, az összetört, letiport virágokhoz, amelyek a cserépdarabok között, a padlón heverték.

A tolvaj bárgyún nézett rá, figyelte sebes munkáját.

— Kogy hívnak? — kérdezte anyám, miután feltörölte a beniszkított padlót.

A rabló rövid hallgatás után, mogorván felelte:

— Cindilinder.

Anyám egy cseppet sem csodálkozott a furcsa néven.

— No, Cindilinder, maradt egy kis derelye ebédrol.

A tolvaj, mint egy éhes vadállat, olyan mohón vetette rá magát anya ételére. Családunkban ezután még sokáig járta egy közmondás, amely a mohón habzsolók-ra vonatkozott: „Mit eszel *úsy*. mint Cindilinder?”

Miután jóllakott, el akart menni, anya azonban ott '^^'-otta éjszakára, a folyosón, a fehéreműs kosár tete

14

jén; attól félt ugyanis, hogy esetleg elfogják a kapualjban.

Reggel Cindilinder elment, és mi sokáig nem láttuk.

Va gy három hónap múlva, amikor már otthon laktunk, vörhenyt kaptam. Sülyos betegség volt. Kopp doktor mindennap eljött. Minden harmadik látogatáskor két rubelt kapott: hatalmas összeg! És mennyi pénz ment el gyógyszerre meg a két orvosi konziliumra! Télre egészen elszegényedtünk. Anyám elefántcsont mell túje, a függős kis arany karkötője, a szamovár, a rézlábasok, a kerek gyöngyház inggombok, sőt még Ma-ruszja fekete diszítésű karórája is a zálogházba vándorolt. Cserébe kellemesen zizegő, zöldeslila, szép nyugtákat kaptunk, amelyeken mindenféle címerek és minták voltak. Nyolc pompás nyugtát, amelyeket lábadozófélben órák hosszat rakosgattam és nézegettem az ágyban.

Egyszer, amikor anya a zálogházban a pultnál állt, s utolsó kincsünket, egy karéliai nyírfa dobozkát tartotta a kezében — hirtelen megpillantotta a sorban Cindilin-dert. A legény elnevelte magát: — He-he! — és ravaszul rákacsintott.

Hóna alatt bizarr formájú, hegyes orrú török kávékancsó volt, amelyet bizonyára figyelmetlen üdülőktől emelt el a nyáron.

— Hú, micsoda száraz keszeg lett magából! — mondta anyámnak nyájas mosollyal, mintha bókolna. — Szinte undorodom, ha magára nézek! Anya beesett arcáról és a zálogba vitt hitvány dobozkáról leolvasta a tolvaj, hogy baj van. Anya elmondta neki, hogy vörhenyem volt. A legény a kapuig kísérte, este pedig, mint réges-régi jó barát, beállított hozzánk, és egyetlen szó nélkül, nagylelkű gesztussal anya elé tett egy madzaggal gondosan átkötözött rubelkőteget.

— Tedd el azonnal — mondta anyám —, vagy hívom Szimonyenkót.

15

Szimonyenko az ősz körzeti rendőrfelügyelő volt, aki a házunkban lakott, és esténként búsan gyakorolt a trombitáján. Most is szaggatott, monoton, csüggedt hangok száUtak hangszeréből.

Cindilinder elnevelte magát.

— Nem fogja hívn! Tudom!

Anyám dühbe gurult, és elkergette Cindilindert.

Hamarosan újra megjelent, s valahogy észrevétlenül úgy alakult, hogy bennfentes lett a házunkban.

„Mama tolvaja” — így nevezte Maruszja.

Sötétben, macskajárással jött, és nesztelen lába alatt még a szennyvizgödöröt takaró, rozsdás vaslemez sem zörrent meg. Ez a gödör ablakaink közelében volt. Mindenki, aki az utcáról jött hozzánk, okvetlenül rálépett a lemezre, amely nekiütődött az öntöttvas rácsnak, mivel lazán feküdt rajta, és akkor csörömpölés támadt, amely náltnk a csengetést helyettesítette.

Egyedül Cindilinder tudott oly ügyesen rálépni erre a lemezre, hogy a legcsekélyebb nesz se támadjon.

Senkinek sem köszönve kisietett a konyhába, a zsámolyról felvette a vödöröt, és vízért ment, hogy megtöltse a kiürült hordónkat.

Mínthogy anyám örökké mosással, öblítéssel bajlódott, mindig sok vízre volt szüksége, udvarunkban pedig nem volt csap. Anyának, Maruszjának meg nekem az egyik szomszéd ház távoli, hátsó udvaráról kellett vízet hordammk, hogy színültig töltsük a telhetetlen hordót.

Ha négy vödörrel hoztunk, elsötétült a világ szemünk előtt, kezünk-lábunk reszketett, pedig ötödiket, hatodikát, hetediket is kellett hozni,

különben anya mehetett vízért, ettől pedig én és Maruszja meg akartuk kimélni.

Most CindUinder lett a fő hordótöltőgetőnk. Kiderült, hogy egyáltalán nem olyan „lingár”, ami-l3^nek anya eleinte tartotta.

16

Szaporán futott zöld vödünkkel a távoli vízcsaphoz, egy pillanatig sem pihent, s csak akkor állt meg, amikor nemcsak a hordó telt meg csordultig, hanem az előszobai kis dézsa is, a fehérenmű kifőzésére szolgáló bádoffazék a tűzhelyen, a fekete vödör, sőt még a virág-; öntöző kanna is.

Általában valahogy egy csapásra kisajátította családunk valamennyi háztartási teendőjét, s amikor vásár-i naponként anya elküldte velem a piacra heringért, pa-; radicsomért, padlizsánért, körtéért, „törökbúzáért” {az-: az kukoricáért), olyan böszön alkudott minden kopejkán, hogy elrestelltem magam, s pirultam a piaci kofák előtt...

Most is annyira eltűnődtem Cindilinderen, a bánato-j mon és anyámon, hogy észre sem vettem, amint udvarunkhoz értem. Ráléptem a szennyvízgyödrot takaró, ' kongó vaslemezre (rendszerint igyekeztem teljes sú- lyommal rázuhanni, hogy minél hangosabban csörömpöljön), s meggörnyedve, sírós arccal felmentem a három falépcsőn, és beléptem egyetlen szobánkba, amelyet anya „szalonnak” nevezett

16]

6.

ANYA ÉS FOMA BÁCSI

Anya a vasalódeszkánál állt, a rézbögréből vizet vett a szájába, arcát felfújta, aztán csücsörített az ajkával, és pfr! pfr! pfr! — a szájából apró vízpermet hullott a vasalódeszkán kifeszített fehér férfiingre. Ekkor gyorsan felkapta a nehéz, fekete vasalót a felfordított sza-movárégőről, és a vasaló tüstént különös, vidám táncba fogott az ingen, mintha örülne, hogy ilyen ügyes kéz irányítja.

Anyám fekete szemöldökű, méltóságteljes tartású, magas asszony volt. Szép, szabályos arcán itt-ott himlőhelyek látszottak, mert parasztcsaládból származott, ahol a feketehimlő gyakori betegségnek számított.

Sohasem hallottam, hogy bárki is mosónőnek nevezte volna anyámat, és nagyon csodálkoztam volna, ha meghallom.

Pedig azon a télen szakadatlanul a mások fehérenműjét mosta, és a mosásért kapott pénz volt valószínűleg az egyetlen jövedelme.

Büszkén, méltóságosan viselkedett. Egyetlen szomszédunkkal sem érintkezett. Ünnepnapokon, amikor elment otthonról, kesztyűt és üvegyönggyel díszített fekete kalapot vett fel, a fehéreműs batyukat pedig Ma-lanka, a szomszéd házmester kislánya hordta a házhoz, aki szintén kissé himlőhelyes volt. Malanka is aggatta fel a fehérenműt a „palláson”, néha meg az udvaron, az ablakunk előtt, a fészter és a közelben álló két fűzfa között kifeszített kötélén. Malanka „nagyságának” nevezte

16

anyát. A kofák pedig, akik körtét, almát, spárgatököt, uborkát hoztak az ajtónk elé, „hölgyemnek” szólították.

Csak éjjelente, titokban mosott, nappal a vasalódeszka előtt állt. E vasalódeszka nélkül el sem tudom képzelni szobánkat, amely kicsi, de igen takaros helyiség volt, sok függöny, virágmintákkal kihímzett törülköző akadt benne, s minden tisztaságtól ragyogott, mert anya szenvedélyesen szerette a tisztaságot, és ukrán szívének egész hevével fáradozott érte.

Az ajtónkhoz vezető három rozzant, festetlen lépcsőfokot minden szombatn csutakkal és szappannal „fel-sikárolta”, egy ízben pedig a holdfénynél láttam az ablakból, amint odakint az udvaron, a bejáratunk előtti lépcsőpihenőt borító széles, sima kőlapokat mossa. Hát még a szamovárt! A gyertyatartókat! A rézmozsárt! Anya akkor is tisztította őket, amikor teljesen tiszták voltak.

Éjszaka két-három órát aludt, és szívesen lemondott erről a rövid pihenőről is, ha hirtelen eszébe jutott, hogy kimeszelje a lakásunk alatti pincét.

Micsoda megvetéssel szokta mondani Madame Ser-senyevicsről:

„Arany fülbevalót visel, de a nyakát nem mossa.”

Alighanem elveszítette volna önbecsülését, ha egyszer megtermett volna a por a dívány alatt vagy a pókháló a szekrény mögött.

Márpedig ugyancsak adott magára, soha senkinek nem köszönt előre, senkitől senunit nem kért. A járása is fenséges volt.

Éneklős, lágy délvidéki kiejtéssel, félig ukránul, félig oroszul beszélt.

Maruszja gyakran kijavította:

— így nem beszélnek!

Nekem azonban tetszett, amikor nyak helyett „gi-gá”-t, szappan helyett „szappany”-t, piszkos helyett „szurtos”-t, gölya helyett „eszterág”-ot mondott.

— Ó anya, megint „cibulká”-t mondtál! Nem cibul-ka az, hanem hagyma! — oktatta Maruszja.

3 Csukovszkii 22

És anyám annyira restellte a szépséges ukrán beszédét, hogy idegenek előtt szívesebben hallgatott.

Nagyon hiszékeny volt. Mielőtt a vidéki kofától körtét, almát vagy akár cseresznyét vásárolt, együgyűen megkérdezte:

— Jó ez?

— Jó, kedves hölgyem, bizony jó! — felelte mindig a kofa, gyakorlott kézmozdulattal elhessegetve a kosara fölött keringő legyeket.

Miután megtudta az árat, anyám újabb kérdést tett fel:

— Nem drága?

— Nem drága, kedves hölgyem, bizony nem drága! Amikor pedig a kofa kétes mérlegén lemérte az árut,

anyám megérdeklődte:

— És a mérleg pontos?

— Pontos, kedves hölgyem, pontos!

Anyámat teljesen kielégítették ezek a válaszok, és bizonyos volt benne, hogy nagyon ügyesen, jóféle és olcsó gyümölcsöt vásárolt.

Különben ha látja, hogy becsapják, akkor is aligha szólt volna a tettesnek, olyan finom lelkű volt.

Éjszaka, amikor pincénket mosta, vagy a rövid nyelvű háncsecsettel konyhánkat meszelte, munkája ütemére zengő, mély hangon dúdolt: „Ö, a ligeten túl”, „Hej, a meggsrfa, a cseresznyefa alatt”, és én nagyon

szerettem félálomban hallgatni ezeket a messziről csengő, csodaszép dalokat. Máskor azonban szinte sohasem énekelt. És fél szónál elhallgatott, mihelyt észrevette, hogy akár egyetlen ember is figyel rá. Igen nevetős természet volt, s amikor Gogolt vagy Kvitka-Osznovjanyenkót* olvastuk neki, úgy kacagott, hogy rossz volt nézni. Azt azonban sohasem láttam, hogy

• **Kvitka-Osznovjanyenko G. F. — ukrán író, a „Fan Hal-javszkij” című humoros regény szerzője.**

18

idegenek előtt nevetett volna, vagy akár egyszer is elmosolyodott, amikor a szomszédok mellett átment az udvaron. Az emberekkel általában igen ridegen bánt, senkihez sem járt névnapra, sem esküvőre, sem vendégségbe. S valahányszor egyedül maradt, arcára mindig mélységes bánat kifejezése dermedt.

Ma pedig anyám olyan vidám volt, mintha semmilyen baj nem volna az életében. Hetykén, fiatalosan nézett rám, alig állta meg, hogy ne meséljen nekem valami vidám eseményről.

— Hol kódorogtál? — kérdezte szemrehányás nélkül. Még hazafelé jövet az utcán elhatároztam, hogy mindjárt közlöm vele a teljes igazságot.

Meg is fogalmaztam, amit majd mondok neki, mihelyt a küszöbre lépek:

„Anya, kérlek, ne ijedj meg! . . . Minden jóra fordul! . . .

Becsületszavamra! Hatszemű kicsapott a gimnáziumból.”

De csak nem zúdíthatok rá ilyen súlyos csapást éppen most, amikor ennyire vidám!

Inlább később mondom meg neki... — gondoltam —, este . . . vagy holnap, a teánál. Holnap, holnap, fél nyolckor . . . Ma fölösleges elkeseríteni.

Ez a halasztás roppant örömmel töltött el — mert könnyelmű természetem volt. Nyomban felvidultam, és mintha mi sem történt volna, kérdezősködni kezdtem anyáról, hogy mi történt ma, és miért vette le a diványról a huzatot.

Anyám nem válaszolt, csak halkán felnevetett, és állával az előszoba felé bökött. Kirohantam, és nyomban megpillantottam a szögön lógó ostort.

Hogy nem vettem észre az előbb! Elragadtatással lekaptam (ma is emlékszem a görbe nyelére, amelyet simára csiszolt tulajdonosának tenyere), és magamon kívül kiáltottam:

— Megjött Foma bácsi! Itt van Foma bácsi! Szomorúságom szinte nyomtalanul eltűnt. Gyönyörű;

18

meseszerű lett minden körülöttem. Kiszaladtam a konyhába, és egyre pattogtattam a pompás ostort. Foma bácsi azonban nem volt ott.

Bekukkantottam a pincébe, a fészerbe. Kerestem az ágy alatt, a hordók mögött, mert úgy éreztem, mihelyt megtalálom, végképp elillan a búbánatom. S megint odafutottam anyámhoz, és megkérdeztem: „Hol van hát Foma bácsi?” de anya csak rejtélyesen nevetett, és azt mondta, hogy elhajtott valamilyen Fumyikhoz; várt, várt engem, aztán egyedül elindult messzire, a Pereszipe, Fumyikhoz, és nem tudni, visszajön-e. Én azonban éreztem kedves szagát, amely kátrány-, méz-, falusikenyér- és még valami otthonos, költői illat keveréke volt.

— Itt van! — kiáltottam. — Itt van!

Valóban ott volt, két lépésre. Kitártam a kamra ajtaját: ott állt lélegzet-visszafojtva, megbújva a fehér vászoninges, fekete szemöldökű, délceg férfi, és komolyan nézett rám. Anya pedig úgy nevetett, hogy a köny-nye is kicsordult: szerette az ilyen meglepetést. Én pedig nyomban kiabálni kezdtem:

— Kokas! Kokas!

Foma bácsi ugyanis, valahányszor eljött hozzánk, kukoricát hozott fehér vászonzsákban, de nem közönséges kukoricát, hanem egészen különlegesen. Mi bűvösnek tartottuk ezeket a szemeket. Ha megnedvesítettük és a Sütőbe dobtuk őket, akkor pattogni kezdtek (puff, puff! — hallatszott egyre), és úgy ugrándoztak, mintha élnének; s mihelyt felpattantak, gyorsan el kellett kapni, nehogy elégiének, és nicsak: sárgából fehérré váltak, és kifeslettek akár a csodálatos virágok. Legszívesebben naphosszat ott álltam volna az izzó sütő előtt, hogy egyre csak kukoricaszemeket dobáljak belé, és pukkadásig megtöltsem a hasamat pattogatott kukoricával.

Magam is csodálkoztam rajta: ilyen súlyos csapás után hogyan tudok könnyelműen örülni a kukorica minden egyes pukkanásának,
19

Bánatom egyébként nem múlt el teljesen, még akkor is éreztem, amikor nagybátyám báránypőr süvegében kiszaladtam az udvarba, és vadember módra ugrándoztam a szemétdombon, és ércesen pattogtattam az ostort, a kölykök pedig néztek és irigyeltek.

— Van egy kis sündisznó! — kiáltottam a fiúknak — Foma bácsi hozta!

Azok az irigységtől elsárgulva utánam szaladtak a lépcsőn a pincébe, és olyan elragadtatással bámulták a sündisznót, mintha kenguru v?gy elefánt volna.

Az első percben, amikor a kis állat tulajdonosa lettem, úgy megörültem neki, mint valami drága kincsnek. Céklával, káposztával, sőt juhtúródarabkákkal kínáltam — ezt Maruszjától kaptam ebédre —, és eldicsekedtem a gyerekek előtt. De amikor elmentek, és én egyedül maradtam a pincében a sündisznóval, szemem könnybe lábadt. Ha tudta volna a kis állat, mekkora szerencsétlenséget halogatok másnapig, és mi vár reám néhány nap múlva, akkor nyomban összebarátkozik velem, valamennyi tüskéjével hozzám simul, és úgy dorombol, akár a törleszkedő macska. De rám sem nézett, összegömbölyödött, és udvariatlanul prüszkölt, én pedig azt sem tudtam kideríteni, hol a lába, és hol a feje.

Ezt nagyon sértőnek tartottam. Mérgesen hozzávágtam a káposzta maradványait, és felszaladtam a lépcsőn, Foma bácsihoz. Hadd mondja el nekem a ravasz vargáról szóló mesét. Kívülről tudtam, de szívesen hallgattam meg újra:

Úl a varga a kis székén, A komája ágya szélén, Csizmát foltozgat. Zörren most a pitvarajtó. Nesz hallatszik ki a házhó', Megjött a koma.

19

Foma bácsi azontan igen nehéz és komoly üggyel foglalatzkodott: a „szalonban” ült anyával, és fekete szemöldökét zordan összevonva, illedelmesen és szertartásosan itta teáját a pohárból.

Kettőjük kapcsolata ugyancsak furcsán alakult. Foma bácsi anyám egyetlen fivére volt, és anya szívvel-lélekkel szerette, az pedig félt tőle,

mint a tüztől, és szinte gúzsba kötve érezte magát mellette. A mama tegezte, Foma pedig magázta. Anya Fomának hívta, a bácsi azonban öt Katyerina Oszipovnáknak szólította. Restellte előtte vidéki szokásait, s nővérét mosónő létére előkelő úriasszonynak tartotta, szegényes lakását pedig palotának. Egyetlen pillanatra sem feledkezett meg róla, hogy a városban van, ahol városiasán kell beszélni, és még járni is másképp, mint a falun. Pohárból teát inni valóságos kinszenvedés volt a számára; a kolbászos, halas tányér mellé tett villától annyira félt, hogy hozzá sem fogott az evéshez.

Én sem felejtettem el egyetlen pillanatra, hogy bácsikám falusi. Még sohasem jártam vidéken, s ezért a „falusi ember” számomra ugyanolyan volt, mint a rézbőrű indián vagy a kalóz vagy a hajóskapitány.

Lefeküdtem a vasalódeszkára és vártam. Tudtam, hogy amikor véget ér a teázás, Foma bácsi felkapja a falusi süvegét, és kiszalad a fészerbe a falusi gebéjéhez — és én is utána iramodom: ott a fészerben aztán elkezdődnek a csodák és a mókák, valahonnan előkerül a bütykös, s Foma bácsi egy csapásra beszédes, vidám kópévá, élcfaragóvá változik, s minden szaván úgy kacagnak a kölykök, mint a bolondok, mert — ahogyan most megértem — tehetsége volt a humorhoz. Mindenkit ki tudott figurázni: Szpiridon Makrit, a háziurunkat, az öreg Iszák Morduhajt, a sarki kocsmá tulajdonosát. Madame Sersenyevicset, engem, Maruszját, Malankát, sőt a feleségét, Ganna Dmitrijevát is: hogy mennyire fél a zivatartól s villámláskor a ládába bújik.

20

Foma bácsi kidüllesztette a szemét, felfújta az arcát, valahogy furcsán összehúzta magát, hüvelykujját a szájába dugta — és már más ember

lett: tetőtől talpig a nagy bajuszos, ősz Szimonyenkóvá vált, aki trombitálni tanul.

— Most meg Abraskát! Abraskát!

— Motyát! Motyát!

Motya a fuvarosok szakácsnője volt, dörgő basszus hangján örökké káromkodó, férfibajszú, óriás nőszemély. Foma bácsi nemhogy utánozta, hanem valósággal átváltozott nővé: most ott áll a tűzhez 15 mél, lopva körülnéz, a nagyüstből kihúz egy tűzforró háj darabot, és terebélyes keblébe rejti.

S bár Foma bácsi kezében nincs semmi, szinte látni a szétfőtt, puha, forró hájdarabot, amelyből fehér gőz

21

árad, és ahogy égeti a szakácsnő kezét és mellét. Azután visszadobja az üstbe.

A nézők ellankadtak a nevetéstől. Már nem kacagtak, hanem valósággal nyögtek. Egyre többen csődültek ősz-sze. Elragadtatott vélemények hallatszottak:

— Micsoda figura, verje ki a ragya!

De ha anya csak egy pillanatra feltűnt az ajtóban, Foma bácsi elhallgatott, sőt, süvegével eltakarta arcát, azután a fészker belsejébe ment, és ügyetlenül babrálni kezdett valamilyen kereket vagy tengelyszegyet. Ezen pedig csodálkoztam, mert anya nagyon nevetős természetű volt, és valószínűleg szívesen kacagott volna velünk.

Foma bácsi azonban annyira félt tőle, hogy elakadt a szava. Most is illedelmesen és mereven ült a diványon, kortyolta az ajkát perzselő teát, nem mert a kolbászhoz nyúlni, és álló óra hosszat hallgatott, mint a néma. Anya mindenféléről próbált beszélni vele, de ő csak igennel vagy nemmel válaszolt.

Különben nem tudom, hogyan végződött a beszélgetésük, mert ott a vasalódeszkán mély álomba merültem.

21

7.

ŰJRA A GIMNÁZIUMBAN!

Másnap már pirkadatkor felébredtem, és nyomban anyához akartam rohanni, hogy elmondjam neki a már tegnap megfogalmazott mondatot: „Anya, kérlek, ne ijedj meg. Minden jóra fordul, liecsületszavamra! Hatszemű kicsapott a gimnázixmiből.” Ekkor azonban vakmerő gondolat ötlött eszembe: fogom a táskámat, és elmegyek a gimnáziumba, mintha mi sem történt volna. Szép csendesen, elsőnek lopóztam be. Beülök a padomba, és ott megbújok. Hatszemű talán észre sem vesz: hiszen olyan rövidlátó. De ha észrevesz — ki tudja? —; talán megsajnál, legjdnt vézna kezével, és azt mondja: „Jól van, maradj, de jegyezd meg. . .”

Esetleg el is felejtette a tegnapiakat, hiszen elég dolga, gondja van! Hirtelen haragjában megfenyegetett, aztán el is felejtette. Elfelejtette, bizony! Hiszen maga is szokta mondani, hogy egészen „bedilizik” miattunk. Hogy is emlékezne ilyen semmiségre!

Annyira szerettem volna hinni ezt, hogy néhány perc múlva már azt képzeltem, nem történt semmi különös baj, és sietve falkaptam a sapkámat, kiszaladtam a néptelen utcára, s menet közben felcsatoltam a táskámat. . . ;

A Kötél utcai órásmeister kirakatában háromnegyed hetet mutat az óra. Por és tavaszi eső szaga terjeng. A gimnáziumban ilyenkor még egyetlen lélek sincs. Beállítok a tanítás kezdete előtt, "és csendben ismételni fogom a földrajzot. Jó volna ötöst kapni földrajzból. Történelemből szintén. Hát én most itt, a Kötél és a

22

Hal utca kereszteződésénél, becsületszavamra fogadom; hogy a mai naptól kezdve, ha ugyan a gimnáziumban maradok, úgy tanulok, mint a kisisten, minden tárgyból első leszek, még Adrián Szandagurszkijt, az iskola legeslegjobb tanulóját is lefőzöm.

Jobbra, az András-templom mögötti mellékutcában a KroU-féle lánygimnázium kerttel övezett, hófehér épülete a reggeli halványpiros napsugarakban fürdik. Oda jár Rita Vadzinszkaja, Ljoka Kuringyina és Tyimosa nővére, Jelizaveta. A fák hosszú árnyékától barázdált mellékutca végét fürkészem, roppantul szeretném, ha felbukkana ott Rita. Sőt, úgy rémlik, látom is. Ott megy a fák alatt, a nap fényfoltjai és az árnyékok pedig csíkosán suhannak át rajta. Nem, nem ő az. Tévedtem.

Már tavaly óta szerelmes vagyok belé. Mihelyt mesz-sziről megpillantom, szívem valósággal kihül, akár a szám a mentolos cukorkától. Olyan nehezemre esik a járás, mintha magasan a házak fölött kifeszített kötelén mennék. Semmilyen erő nem tud arra kényszeríteni, hogy az arcába nézzek. Még messze van, tíz-tizenkét lépésre, nyakam azonban olyan merev, mintha vasból volna, zavaromban pedig legszívesebben a föld alá süllyednék.

Milyen különös, hogy a többiek egy cseppet sem félnek tőle, hanem úgy beszélnek vele, mint egy egészen mindennapi csitrivel! És hogy az apja egyszerűen a „Székesegyházi patika” tulajdonosa, ahol bármely időben tyükszemtapasz vásárolható. Az erről szóló hirdetések ott láthatók városszerte minden falon.

Bennünket, gimnazistákat nem engednek be a Kroll-féle lányiskolába. Sőt, még megállnunk is tilos előtte. Mi hárman — Munya, Tyimosa Makarov és én — ezen a télen mégis kieszeltük a módját, hogy segítsünk a lányokon, amikor valamelyik órán különösen szorult helyzetbe kerülnek;

Biztos módszert találtunk ki a baráti segélynyújtásra.

22

Nem számított, hogy a lányok a mi iskolánktól a második utcában, tantermeikbe zárva gunnyasztottak. Mégis biztos postai összeköttetést teremtettünk, amelyet az igazi posta is megirigyelhetne.

A levélhordó tisztét tanáraink látták el: Ivan Mitro-fanovics és a pópa. Ők persze nem is sejtették ezt, mert postaládául — bármennyire különös — az ő sárcipőjük szolgált: Ivan Mitrofanovics lapos és a pap mély kalucs-nija.

Mind a ketten a KroU-féle lánygimnáziumban is tanítottak. A két tanár mindennap, pontosan meghatározott időben a lánygimnáziumtól a fiúiskolába ment, azután egy-két óra múlva megint visszaballagott. A közös ruhatárban vetették le felsőkabátjukat, és Fi-lipp Moiszjeics pedellus őrizetére bízta. Ugyanott hagyták a sárcipőjüket is. Majd bementek a tanári szobába.

Alighogy eltávoztak, beszaladtunk a ruhatárba, és tolvaj módra körülkémelve, a sárcipő belsejébe nyúltunk. Előszedtük onnan a cédulát, a következő órán megírtuk a választ a lányoknak, és üzenetünket ugyanabba a kalucsniba dugtuk.

A gyanútlan tanár sárcipőjével tocsogva vitte a választ a KroU-féle gimnáziumba, ahol türelmetlenül várta a borzas Szimocska Glazer vagy a pipaszárlábú Aszja Bonyeckaja.

Most azonban tavasz van, az utcák felszáradtak, mint általában a délvidéken, és már senki sem hord sárcipőt.

Itt van már a gimnázium. A súlyos tölgyfa kapu. Még sehol egy teremtet lélek.

Belépek az előcsarnokba, a fogasra akasztom a sapkámat, beesonok az osztályba, leülök a padba, és előveszem táskámból a tankönyveket.

Georgij Jancsin Földrajzát. Szibéria folyói. Nagyszerűi Kinyitom az atlaszt és biflázni kezdem:

— Léna. Ob. Jenyiszej. Kolima. Angara . ;

Negyedóra sem telik belé, és Szibéria valamennyi fo

23

lyóját tetszés szerinti sorrendben, összevissza és víz-szájáról előre, betéve tudom. Csodálatos, bővizű, halban gazdag folyók! És milyen hangzatos nevük van: Hatanga, Ingyigirka, Anadir!

Most, amikor bármely percben kidobhatnak az osztályból az utcára, minden nagyszerűnek látszik itt.

Megérkeznek a dermedt arcú padlófényezőök, és táncolva fényesítik a folyosót.

Eddig nem túlságosan kedveltem a viasz szagát, mától fogva azonban gyönyörűséggel szívom be, mert ez a gimnázium szaga.

Törött fésűjével csüngő pofaszakáiiát igazgatva, a tanári szobába ballag Galikin rajztanár (günyneve Bodri), aki egyúttal a felső osztályok felügyelője. Ráncos, mogorva, mérges öregember, hangja rekedt, tekintete réveteg.

Szakasztott olyan, mint egy házőrző kutya, és még úgy is köhög, mint egy megfázott eb.

Ma azonban ő is kedves nekem, azaz nem is kedves, hanem szánalomra méltó. Állítólag valami betegsége van: hurut. Vékony pofaszakálla ma különösen búsan lóg. Szegény, öreg, kopott Bodri! Bizony nem könnyű reggeltől estig acsarkodnia!

Itt van Vaszilij Nyikitics Volkov földrajztanár is, egy jóleUíú csodabogár, akinek a kedvéért az imént bevágtam a Hatangát, Angarát, Ingyigirkát, Lénát, Obot, Ko-limát és a Jenyiszejt.

De hol van a kebelbarátja, Ivan Mitrofanovics, a történelemtanárunk, akit Mordizmomadtának nevezünk? Mennyire örülök, hogy ma láthatom a rövidre nyírt hajú, magas homlokú, makacs busa fejét!

Mordizomadtá meglehetősen hóboros ember. Legfőbb különcsége a következő: mihelyt megharagszik, szünet nélkül, egymás után ontja szitkait, akár a géppuska a töltényeket a tárbói. S mindig ugyanabban a sorrendben:

23

— Imposztorok! Naplopók! Pemahajderek! Mordizmomadták! Ruhatetűk! Míndezekek a fura szavak egy szuszra zúdulnak ki a szájából.

Sorrendjüket sohasem téveszti el.

Második furcsaság a következő: ha valaki nem tudja a leckét, odahívja magához, mintha meg akarná simogatni:

— Közelebb . . . Még . . . , még . . .

A fiú odalép a tanári asztalhoz, és Mordizomadta nyájas mosollyal mondja:

— Fogja a tollat, kérem. Mártsa be a tintába, és írjon ide ebbe a kockába . . . nem, ne ide, hanem ide . . . í egy egyest.

Egyest írni önmagunknak — ez ugyansz, mintha valaki pofon ütné saját magát. A tanuló alig látható, vékony számjegyet ír.

— De miért olyan sovány ez a szám? Kővérebbet! Ne restellje, kérem. Miért teszi ezt, nem tudom. Ehhez a hóbortjához azonban már hozzászoktunk, és mivel Ivan Mitrofanovics-nál ritkaság az egyes, és csak akkor adja, ha valaki igazán megérdemelte, ez az eljárás régóta nem sért senkit.

Az óráinak viszont mindenki örül.

Csak nem kergetnek el innen, hogy soha többé ne halljam, amint rekedtes hangján, lassan és álmosan, szinte unatkozva lefesti előttünk Ál-Dmitrijt, Rettegett Ivánt, a tatár iga megdöntését, Vlagyimir Monomahot, Mínyint? (Tőle hallottuk először Ragyiscsev, Rilejev, a Besztuzsev fivérek, Petrasevszkij, Herzen nevét, akikről a mi hivatalos orosz történelemtől 3rvünkben egyetlen szó sem esett, mintha ezek az emberek sohasem éltek volna a világon.) Minden elbeszélése olyan szórakoztató, hogy még a düledt szemű Babencsikov fivérek is tátott szájjal hallgatják.

De már itt is vannak. Milyen pirospszgásak és bol

24

dokok. A padjuk felé tartanak, és közben hangosan szopogatnak valamilyen csokoládés édességet, s a barna nyálat zubbonyuk ujjával törlik le.

Mi az oka, hogy ezek a mamlasz naplopók, akiket a disznó vicceken és a kártyán kívül semmi sem érdekel (bizonyos vagyok benne, hogy most is ott lapul iskolatáskájukban az elnyűtt kártya), hogy ezek az ügyefogyottak mindennek ellenére négyeseket kapnak, évről évre felsőbb osztályba léphetnek, és három esztendő múlva zöld egyenruhás egyetemisták lesznek, én pedig . . .

Egyébként miért panaszkodjam? Még itt ülök a padomban, ahogyan tegnap és egy hete is ültem, és senki sem kerget el, minden rendben van, s körülöttem ugyanazok a társaim, akikkel jóban-rosszban egy fedél alatt töltöttem el öt évet.

Itt van Zujev is. Vénasszony módra tipegve, nehéz fejét mellére csüggesztve jön.

Még a szagát is réges-régóta ismerem: kávé, templomi tömjén, ecet, macska és valami valériáncsepp-féle orvosság öregasszonyos szaga árad belőle.

Tudom, most mindjárt apró, sebes kereszteteket vet a tintatartójára, a füzeteire meg a tollszárára. Azután ránéz a szakállas, kopasz Naimi próféta ikonjára, amely ott lóg a tanteremben, keresztet vet, és vénasszony módra mondja:

Naum szent próféta, Taníts szépre-jóra!

Jól ismerem őt, nagyon is jól, még azt is tudom, hogy ma reggel — szombat lévén — a tanítás előtt nem Jancsin Földrajzát ismételte,

hanem sorra járta a templomokat és a kápolnákat, s buzgón imádkozott azért, hogy valamennyi tanár — kettő-három kivételével — kolerát kapjon és elpatkoljon.

25

Itt van pénzügyi lángelménk, a kicsiny, egérsze-rüen fürge Arisztyid Okud[^]alla is. Már két esztendeje igen jövedelmező és elmés üzlettel foglalkozik az osztályban: biztosít bennünket az egyesek és a kettesek ellen. Minden különösen félelmetes óra — algebradolgozat vagy latin szóbeli — előtt bárki odamehet hozzá, és öt kopejkát fizet be a pénztárába. Ha elégséges osztályzatot kap az illető, akkor a pénze a kasszában marad, ha pedig dácit vagy kettést, akkor Okudzsalla nyomban enyhíti a bánatát, mivel a pénztárból legott leszurkol öt vagy hat ötkopejkást. Ha viszont nem szólították fel a diákok, a pénz elvesz. Okudzsalla igen szerény kamatot számít. Általában becsületesen vezeti üzletét, nem áhítozik nagy jövedelemre, és cége virágzik. Hát nem: ha a gimnáziumban maradhatok, Okudzsalla többé egyetlen kopejkát sem lát tőlem! Az első tanuló leszek az osztályban, és nem lesz szükségem biztosításra a kettesek ellen!

— Hatanga, Angara, Ingyigirka, Léna, Anadir, Kolima . . .

Itt van a kisírt szemű, szerencsétlen Kozelszkij is. Ma és holnap négy-négy órát kell csücsülnie a kar-cerben „érdemjegyeinek meghamisítása és ellenőrző füzetének elrejtése miatt”. Még jó, hogy apja Tyirasz-polba utazott, és ezáltal megszabadította a tetteges megtorlás veszélyétől. Ugyan miért sir ez a csudabogár? Én bezzeg szívesen ül[^] húsz órát is a fogdánkban —! nem húszat, hanem kétszázat **is** —, **csak** Hatszemű megengedje, hogy itt maradjak.

Jön Munya Blohin is. Kifulladt, megizzadt. Attól félt, hogy elkésik, és ezért az egész úton futott. Pedig megsz-sze lakik, a Moldavaiikán, És szerencsétlenségére ma éppen ő a hetes.

— Szervusz, Munya!

— Ph ü! . . . Te **itt** vagy?

Csodálkozva néz **rám**, és letelepszik a padom szélére:

25

— Én meg azt hallottam, hogy téged . . . 7

Olyan mozdulatot tesz öklével, amint amikor valakit kitudszkolnak az ajtón.

— Munya, hát valóban kicsaptak — mondom, s mosolyogni próbálok, de alighogy szavakba öntöm a bánatomat, most először és szokatlan erővel eszmélek rá kétségbeesett helyzetemre.

Annyira megsajnálom önmagam, hogy remegni kezd az állam. Hallom, amint gyér könnyeim a Jancsinféle Földrajzra potyognak, és Szibéria amúgy is bővizű folyóit: a Hatangát, Ingyigirkát, Anadirt öntözik.

— Kicsaptak . . . De mégis eljöttem . . . , mert. . . **i** Munya megértően bólint.

— Eljöttem, és beültem a padba . . . , mint máskor . 7 7 Azt gondoltam: hátha nem veszik észre, hátha elfelejtették . . . Eljöttem, és beültem a padba, mert. . .

Igyekszem hangtalanul sírni. Annyira zokogok, hogy csuklás fog el, torkomban bugyborékolás támad. Munya kételkedően cuppog:

— Azt hiszed, nem vesznek észre? H a j j a j ! . . . Különben, ki tudja? Majd meglátjuk. De. . . inkább ide ülj. Az én helyemre, én meg a tiédre. Széthúszom a könyökömet, és eltakarlak.

Ez ugyan igen csekély segítség, de többet nem képes nyújtani. Megragadom ezt a szalmaszálat is.

Szerencsére senki sem törődik velem, bár három perc múlva fél tíz, és ilyenkor különösen erős a felügyelet. Ilyekor suhan át mindig denevér módra a folyosón Hatszemű, sorjában bepillant mindegyik osztályba, s mindenütt ugyanazt mondja:

— Abbahagyni — azonnal — ezt az — ocsmány —; ribillió!

És lábujjhegyen, valami roppant cikornyás és ügybuzgó járással vonul tovább.

Ugyanitt járkál az osztályok között Prohor Jevgenyevics, a mi vörös orrú tanulmányi felügyelőnk is. Mind-

26

egyik ajtón bedugja a fejét, és a szokóit szócskát ejti ki:

— Psztl!;;

Prohor Jevgenyevics (vagy egyszerűen Proska) még Bodrinál is rosszabb, örökké figyel, hallgatózik, leselkedik, nesztelenül jár-ke-l, vadászik minden tanulóra. Cselszövő és besűgő, mindnyájan gyűlöljük. Ha valamelyikünk este hét után kimegy az utcára, ha az iskolatáskáját nem csatolta fel mindkét oldalt, ha valaki egy tócsa megkerülése közepette elbáméskodik, és nem kapja le a sapkáját holmi nyugalmazott tábornok előtt, akkor Proska feljegyzi a nevet a zöld noteszába, és az iUető másnap tanítás után egy-két órára a fogdába kerül.

4 Csukovszky ^9,

8.

MUNYA HÁTA MÖGÖTT

Elhangzott a csengetés. Alacsony homlokát sötétlila sálja szegélyével dörzsölve, belibbent a tanterembe Monsieur Lane, a francia nyelv tanára. Tőle cseppet sem félek. Régen jött Oroszországba, mégsem tud oroszul.

Olyan emberhez hasonlít, mint aki a holdról pottyant ide: egyetlen fiút sem ismer arcról, soha sincs tisztában azzal, hogy melyik osztályban van, s néhány év alatt egy árva francia szóra sem tanított meg.

bennünket. Különben mégsem: egy francia szót jól tudunk. Éspedig: hogy Lane (l'áne) szamarat jelent.

Ma is csodálkoztam rajta, hogy lehetett ilyen neve.' Szamar-e vagy nem, ezt nem tudom megmondani, mert egyszer sem beszélgettem vele. Van az osztályban hét vagy nyolc szerencsés flótás, aki jóformán pólyás kora óta tud franciául. Ezekkel a legbarátságosabban cseveg, beszélgetés közben gyakran nevet, s mindig felemeli az ujját, naielőtt valami szellemességet mond. A többiekre nem is hederít. Azt hiszem, ha helyembe Cindilindert vagy Vaszka Pecszenkint ültetnék a padomba, Monsieur Lane akkor sem venne észre semmit.

Mégis van benne valami kedves. Ma különösen világosan látom ezt. Még a nevezetes sálja sem ingerel gúnyolódásra, mint máskor. Voltaképpen mi a baj ezzel a sállal? Monsieur Lane'>nemcsak a sovány, fázós nyakát bugyolálja be vele, hanem a cipőjét is ezzel tisztítja, és a krétát is ezzel törli le a tábláról. Sőt, gyakran és zajosan az orrát is belefújja,

„Ha a gimnáziumban maradok, akkor két-három hó-, nap alatt *okvetlenül* megtanulok franciául — mondom magamban, és némi irigységgel nézem, milyen sebesen beszélget Lane-nal Szandagurszkij, Szaburov és osztályunk még néhány «-arisztokratája». — A sálat pedig ki lehet mosni, s akkor tiszta lesz.”

Ekkor felcsörömpölt a csengő. Mind[^]iki kiszaladt a folyosó/á: kezdődött a szünet. Én pedig továbbra is ott ültem/elbújva. Mivel Munya volt az ügyeletes, senki sem háborgatott.

Munya kinyitotta a tanterem szellőzőablakát, és az irodába szaladt egy üveg tintaért, de nyomban izgatottan visszatért. '

— Jönnek! Hatszemű meg Proska!

Ijedten futkostam az osztályban. Hová rejtőzzem? kályha mögé? A tanári asztal alá?

De felesleges volt az ijedség. Hatszemű és Proska elhaladt mellettünk, és a szomszédos, hatodik osztály felé tartott.

Mint később megtudtul[^], ebben az osztályban nem kis esemény történt: a tábla alatti krétatartó ládába val[^] kora reggel egy macskát dugott.

Most Hatszemű és Prohor — Vaszilij Afanaszje-[^] vicznek. Bodrinak és Pizsikovnak (a földszinten levő alsó osztályok felügyelőjének) kíséretében — lecsapott a tett színhelyére, hogy kegyetlen törvényt üljön.

Tehát legalább fél óráig vagy egy óráig semmitől sem; kell félnem.

A következő óra — a mértan — szintén szerencsésen eltelt.

S mert a hatodikban még nem ért véget a „macska-[^] ügy" (Hatszemű kétségtelenül lelkes szónoklatot tartott), teljes mértékben kihasználtam ezt az alkalmat: a második szünetben kiszaladtam az osztályból, és vé-i gígszáguldtam a folyosón: attól a faltól, ahol az óra lóg; a másikig, amelyen az ikon van. (Ezt a falat farács ke-

4* 51 riti el, s e mögött Hatszemű kis kápolnát rendezett be, szinte külön Zujev számára, aki még a vécére futtában is megáll itt, s keresztet vet.)

Szilajul ide-oda rohangáltam, úgy csúszkáltam a kifényesített padlón, mint a jégen, és a többiekkel együtt bekandikáltam a hatodik osztály üvegajtáján: a fiúk még mindig v%yázzban álltak, akár a katonák, Burgmeister pedig változatlanul csépelte őket ékesszólása cséphadaró j ával. Megszólalt a csengő. Miközben a padomhoz rohantam, messziről látom, hogy Tyimosa barátom szeme örömtől csillog. Bizonyára az egész idő alatt aggódott, mert nem tudta, hová tűntem. Gyorsan leültem a helyemre, és kinyitottam orosz történelem-könyrvemet. . . Második Katalin uralkodása, a nyolcadik és a kilencedik szakasz. Mindjárt belép Ivan Mitrofanics, s megint hallhatom ártatlan, kedves szitkozódását: „Imposztorok! Naplopók! Pemahajderek! Mordizomadták! Ruhatetük!" De nem Ivan Mitrofanics jött be, hanem Hatszemű, nyomában pedig egy göndör hajú, hullámos, dús szakállú, izmos testalkatú, magas férfit. Hatszemű csíptetőt biggyesztett a rendes szemüvege fölé (ezért neveztük Hatszeműnek), előrelépett, és így szólt:

— Azért jöttem be, hogy megismertessem magukat új tanárukkal, Igor Leonyidovics Gugyima-Karcsev-szkijjal, és közöljem, hogy hálát kell

adniuk a sorsnak, amiért ilyen nevelőt küldött maguknak. Az államhatalom ama tősgyökeres orosz alapelvei. . .
Ezután érthetetlen, unalmas szövegek következtek, egyvalami azonban már az első szavakból világossá vált: Ivan Mitrofanics elment a gimnáziumból, és többé sohasem tér vissza.
Hatszemu hamarosan eltávozott. Az új tanár csodálkozásunkra váratlanul háromszor keresztet vetett Naum próféta ikonja felé, azután felvonta hatalmas vállát.

28

mintha harcra készülne, és határozott, nagy léptekkel végigment a padosorok között.

— Mi volt a lecke? — fordult harciasan Tyuntyin-hoz.

— Második Katalin, a nyolcadik és a kilencedik fejezet.

— Nem helyes. Maradjon állva!... Nos, maga!

— Mai leckénk Nagy Katalin, a nyolcadik és a kilencedik fejezet.

— Nem helyes. Maradjon állva!... Nos, maga! Bárkit szólított fel, mindenki ugyanazt felelte, és a

tanár mindenkit állva hagyott. Már vagy egy tucat fiú állt, mint a sóbálvány. A tanár imdorral nézett rájuk, ahogyan a pincebogárra vagy a varangyos békára néznek, s bágyadt, sértődött, szenvedő hangon — igen lassan és minden betűt tagolva — végre így szólt:

— Nem Katalin, hanem Nagy Katalin cárnő. Katalinnak nevezhetik a házmesternéjüket. . . De ő: fel-sé-ges cárnő . . . Megjavította az erkölcsöket, terjesztette a tudományt, hazánkat új területek meghódításával szerencsésítette . . .

Ügy látszott, mindjárt sírva fakad.

— Egyáltalán figyelmeztetem magukat, hogy mindenki — folytatta ugyanolyan gyermekes, sértődött hangon, amely sehogy sem illett hatalmas természetéhez —, aki a történelemórán valamelyik orosz cár ő-fel-sé-gét egyszerűen Pálnak vagy egyszerűen Sándornak, Miklósnak, Ivánnak nevezi, az tőlem. . . — arca felragyogott, akár a nap — egyest kap.

Már elhangzott a csengetés, és megkezdődött a nagyszünet, a tanár azonban még mindig beszélt. Blohin felém fordult, és így szólt:

— Fene látott ilyet: egy ilyen hatókör miatt elkergetik Mordizomadtát!

— Hát Mordizomadtát elkergették?

— Az ám! Még a múlt héten. Szombaton.

28

— Honnan tudod?

— Tudom.

Blohin a földrajztanárunknál, Volkovnál lakott, és sok gimnáziumi titkot tudott tőle.

De ki kergette el Mordizomadtát? És miért? Miféle bűnökért?

Nem akadt iskoláribban még egy tanár, akihez mi, gimnazisták jobban ragaszkodtunk volna. Mordizomadta hűségesebb szövetségeseink és barátunk volt.

Emlékszem, amikor a harmadik osztályból a negyedikbe kerültünk, és évvégi vizsgára váratlanul megérkezett fényes hintón Gyiomid püspök őszentsége, valamennyi templom és az egész papság legfőbb előljárója. A lépcsőn különleges üdvözlő himnusszal köszöntötték. Hatszemu és a többi pedagógus az előszobában gyűlt össze kézcsókra, mi, tanulók

pedig az osztályimk-ban ültünk, és hideg borzongás futott végig rajtunk: ilyen előkelő személyiség jelenléte esetén ugyanis nem várhattunk elnézést a vizsgán. Akkoriban a hittan a legfontosabb és a legnehezebb tantárgynak számított — tucatnyi, mindenféle imádságot és evangéliumi szöveget kellett kívülről fújni —, és nagy szerencsétlenség lett volna, ha megbukunk ezen a vizsgán.

De amíg Hatszemű és kísérete az előszobában sürgött-forgott, belépett a tanterembe Mordizomadta, és alig néhány perc alatt valamennyien megmenekültünk a fenyegető vésztől.

Mordizomadta egyetlen szót sem szólva, néma csendben, súlyos és kimért léptekkel a kék posztóval letakart asztalhoz ment, legszéléről felvett hét-nyolc tételt, amelyből a vizsgán majd felelnünk kellett, és lassan az álmélkodó osztály felé mutatta — eléggé lassan ahhoz, hogy még tudjuk jegyezni, milyen sorrendben fekszenek az asztalon. Azután ugyanezt tette a többi cédulával is, s mire a püspök, akit kétoldalt Meletyij, Hatszemű, Bodri és Proska tiszteletudóan támogatott, vég

29

re elfoglalta 'diszHely'ét a vizsgaasztalnál, mindegyikünk pontosan tudta, hol, az asztal melyik részén van a számára legkívánatosabb tétel. Én például valamennyi közül legjobban a 24-est vágtam be.

Megfigyeltem, hogy a tintatartó jobb oldalán fekszik, s amikor rám került a sor, határozottan feléje nyúltam, és egy szuszra elhadartam a választ. A szent atya nyájasan bólogatva hallgatott végig, és kerek ötöst írt be. Osztálytársaim is majdnem mind ugyanilyen ötöst érdemeltek ki ezen a vizsgán. S mindezt Mordizomadtának köszönhattuk, aki — mint később megtudtam — a papok és a papi népbútítás esküdt ellensége volt.

Azonkívül szinte ösztönösen * megéreztük, hogy —^ akárcsak mi — gyűlöli Hatszeműt és valamennyjű „zsandárát”, mint mondani szokták, és azok is gyűlölik őt.

Az új tanár, Gugyima-Keircsevszkij végre az ajtóhoz indult.

Valamennyien üvöltve és dobogva, füttyülve és egymást taszigálva iramodtunk utána a folyosóra.

Én is kiszaladtam a többiekkel, és lehetőség szerint igyekeztem a tömeg legsűrűjében maradni, hogy se Proska, se Bodri, se Burgmeister észre ne vegen.

Bárcsak vége volna a nagyszünetnek! Azután már nincs mitől félni! A nagyszünet után latin óra következik. Társaim ki nem állhatják. Én azonban már elsős koromban szívvelélellemel megszerettem ezt a nyelvet. Minden latin szó drága számomra: olyan szép, egyszerű, nemes, büszke, csengő, hogy örömmel ismételvegtem, ahogyan a kedvenc dalt szokás. És tudom, hogy ha latin tanárunk, Ignatyij Ivanics Kavun ma kiszólít a táblához, akkor minden feleletem után bólogatni fog a pirospozsgás képével, és azt mondogatja majd „bene” (latinul azt jelenti: „jól van”). Kavuntól nem kell félnem, ő mindig és mindenben a pártomon van,

29

Azután földrajz következik. Az sem vészes. Szibéria bővizű folyói:

Hatanga, Angara, Ingyigirika, Léna, Anadir, Kolima.

Aztán haza, a Hal utcába!. . Otthon pedig Foma bácsi vár! Holnap meg vasárnap! A pincében ott a sündiszó. És eljön hozzám a kedves Tyimosa, a legeslegjobb pajtásom!

„SE A FŐKAPUN, SE A HÁTSÓ BEJÁRATON!

Már az első osztályban összeharagítottam Tyimosával, amikor hozzánk került a gimnáziumba; mindketten a kilencedik évünkben jártunk. Emlékszem, egyszer láng csapott ki a folyosón, a tantermünk mellett levő kályhából; valaki felkiáltott: „Tűz van!” Tyimosa megijedt, és szaporán dadogva panaszkodott:

— N-n-nekem mingyán kalimpál a szívem.

Sőt, nem is kalimpál, hanem „csalinkál”. Sokan közülünk, ijedtségük ellenére, elnevelték magukat: olyan furcsának hangzott ez a „mingyán” meg a „csalinkál”: Tyimosa nemrég érkezett Arhangelszkból, és északi orosz beszédét, amelyből hiányzott a mi délvidéki tájszólásunk jellegzetessége, legtöbbször kissé furcsának tartottuk.

Akkoriban egyikünknek sem tetszett: szeplős volt, nagy fülű, dadogó. Dadogás közben nyálat fröcskölt, és mindenki menekült előle, nem hallgatta végig, ő pedig, mint többnyire a dadogók, szeretett beszélni. Egyedül én hallgattam meg türelmesen és elnézőn, már az első napoktól fogva.

Kezetben csupán szánalomból hallgattam végig, hogy meg ne sértsem. Nemsokára azonban igen különös dolog történt, amelyet mindmáig sem tudok megmagyarázni: amikor Tyimosa velem beszélgetett, csaknem teljesen felhagyott a dadogással. Mások előtt változatlanul dadogott, amikor azonban kettesben maradtunk, simán.

folyamatosan ömlött **a szava**; mint bármely más fiúé; Abban a csodálatos északi nyelvjárásban, amelyet a Fehér-tengertől magával hozott a Fekete-tengerhez, mesélt nekem Tengerjáró Szindbádról, Rük madárról; Aladdin lámpásáról, az aranyedényekkel teli, bűvös barlangokról, a szörnyetegektől hemzsegő földalatti kertekről, főként pedig a csempészekről és a vidám zsi-ványokról, akiket állítólag **a** saját szemével láthatott!

Apja a tengeri vámhivatal főnöke volt, és tucattal csípte el a csempészeket — Tyimosa legalább így mondta. Később rájöttem, hogy a csempészekről szóló történetei a képzelet szüleményei, akkor azonban hittem bennük, és izgalommal töltöttem el.

A csempészek ezekben az elbeszélésekben egytől egyig vakmerő óriások voltak, akik hosszú csövű pisztolyt szorongattak fehér fogaik között, Tyimosa apja azonban bátrabb volt valamennyiüknél: szörnyű viharban tengerre szállt **a** vámórség motorosán, egyedül a csempész ellen, és golyózáporuknak fittyet hányva, foglyul ejtette őket, akár Gulliver **a** liliputiakat.

Később, amikor megimertem az apját, nagyon elcsodálkoztam: ez **a** félelmetes Kalórzém kopaszodó, szürke arcú, egészen mindennapi hivatalnok, ember volt, és nyáron is meleg nemezcsizmát viselt, mert reumában szenvedett.

Tyimosa talán éppen ezért talált ki magának egy másik apát, mert az igazi ilyen nyiszlett és unalmas.

E kitalált apa hőstetteiről Tyimosa legtöbbször a házuk hátsó udvarában mesélt. Nagy, mély teknőhöz hasonló, félkör alakú, festetlen ládák álltak itt, ezekben szállították el az összegyűlt szemetet és havat.

Szabad időnkben Tyimosával szívesen bemásztunk valamelyik ládába, lefeküdtünk a szálkás, bütykös aljára, és mindenféle képtelen históriákat sugdostunk egymásnak, "Ezeket valamiért „bagdadi regéknek" neveztük.

Később, mikor harmadikosok lettünk, és hétről hétre

31

olvastuk a Világ Körül című, szenzációhajhászó folyóiratot, amelyet Tyimosa édesanyja járatott, ugyanabban a ládában mesélgettük egymásnak a. nyomolvasókról, emberevőkről, cowboyokról, tűzokádó hegyekről és az afrikai délibábokról szóló történeteket.

Érdekes, hogy mihelyt a láda fenekére kerültünk, mintha csónakban ringatóznánk, s belefogtunk a „bagdadi regékbe", valósággal egy másik országba költöztünk, és magunk is mások lettünk, nem olyanok, amilyenek egy perccel ezelőtt voltunk, amikor az utcán Fi-limon bakkecskét ingereltük, vagy Pecsenkin bandájával hadakoztunk. Ugyanott, a ládában, fedtem fel Tyimosa előtt ötödikes korunkban két fontos titkot, melyet senki"-másnak sem árultam el: hogy szeretem Rita Vadzinszkáját, és hogy verseket írok. Erről csak ott beszéltem neki. Mihelyt kimásztunk a szabadba, az efféle beszélgetések megszűntek, és Tyimosa szörnyen csodálkozott volna, ha az osztályban vagy az utcán akár egyetlen szót is ejtek arról, amiről a ládában tárgyaltunk.

Tyimosa most izgatottan, örömmel futott hozzám:

— Elmúlt a vész! Most már nincs mitől félned! Hatszemű biztosan maga is szégyelli, hogy ok nélkül megrágalmazott.

Megveregette a vállamat, és nyomban nagy kő esett le a szívemről.

Valóban! A vihar elmúlt! Minden aggodalmam szertefoszlott, s pokoU éhséget éreztem, illetve csak akkor vettem észre, mennyire megéheztem reggel óta. Hiszen reggel semmit sem ettem, hajnalban elszaladtam hazulról, és sem pénzt, sem tízórait nem hoztam magammal.

A fiúk ilyenkor rohanják meg a folyosón a piszkos abrosszal letakart asztalt, amelyen egész rakás enniavaló hever hegyén-hátán: kolbász, sonka, szendVics. Meg fogom kérni Puskint, adjon hitelbe egy perecet vagy egy fehér cipót.

31

Puskin bizalmatlanul nézett rám, rövid habozás után azonban előhúzott kosarából egy aszott, tegnapi cipót, és uottan a kezembe nyomta. Ő, milyen apró! ötöt vagy hatót is megennék! ' .— Puskin, nem kaphatok még?

Ekkor azonban egy hangot hallok a hátam mögül:

— Ké-hem! Ké-hem! Váhjon egy pehcig! Hátratekintek: Proska az.

Sárga cincérbajusz, gyűrött arc, az égyszínkéek kis szempárban öröm csillog.

— Mit csinál maga itt, tisztelt uram?

Zavartan pillantok rá, és önkéntelenül odamutatom a fehér c^pót:

— Hát... Ezt vettem . . . , azazhogy nem vettem, hanem . . . Holnap megadom . . . Ma pedig . . .

— Ez nem péküzlet, tisztelt uram — mondja hangosan, hogy az egész folyosón hallani. — Vagy nem vette észre a táblát az ajtón: „Idegeneknek szigorúan tilos a bemenet."

A fiúk szótlanul körénk sereglenek. Legalább százan vannak, és még egyre jönnek. Ketten-hárman hegedűt tartanak a kezükben, bizonyára most ért véget a zeneórájuk.

r-r. Ez nem péküzlet — ismétli maró gúnnyal Proska, s közben nem rám néz^ hanem a közönségre. Kezét dörzsöli, mellét kidüleszti. Színészhez hasonlít, aki végre megkapta várva várt parádés szerepét, és most arra készül, hogy a lelkes nézők tapsvihara közepette eljátssza.

— .Prohor Jevgenyics — habogom —, én semmiről sem tehetek!...

Kérdezze rneg Kozelszkij tói. . . Nyafkától. Miért hallgatsz, Nyafi? Hiszen tudod, hogy nem is láttán az ellenőrző kpnvedet. Becsületszavamra nem láttám! "Valamennyi társam megmondhatja. Itt van Tyuntyin is . . . , kérdezze meg tőle.

— Nem, kérem! Már megbocsásson! A maga társai: ott vannak!

60

Proška kimutat az ablakon. A márciusi napon, a kqlos-torkert vasrácsa előtt a járdán szerencsétlen kóbor kölykök verődtek össze, akiket városunkban „rongyosoknak” neveznek.

— Nem óhajtja, hogy idehívjam azokat az urakat? —' kérdi gúnyosan Proška. — „Üljenek be a padba, drága barátaim, mi megtanítjuk önöket számtanra, vegytanra, az összes nyelvre.”'

Ez Proška vesszőparipája. Sokéves pályafutása alatt nemegyszer ismételtette, hogy a gimnázium a kiválasztottak számára van. ' Ma különös ékesszólással és hosszadalmasan fejtegeti ezt. Csak most veszem észre, hogy jobboldalt, a „könny-

6.1

hullató" ajtajánál, csendesesen ott áll Hatszemű, és szemét összehunyorítva bólogat.

Proska **az** ő majma: minden mozdulatáviű őt utánozza, és ugyanolyan cikornyás beszédeket vág ki. Sőt, rövidlátóan hunyorog, szakasztott úgy, mint Burgmeis-ter, bár a látása igen jó.

Kábultan hallgatom. Velem szemközt az izgatott, sápadt Tyimosa; zöld szemében gyűlölet lángol Prohor iránt. Arca görcsösen rángatózik, ajka szüntelenül mozog. Erőnek erejével mondani akar valamit, de nem tud, mert dadogó: a legcsekélyebb lelki izgalomra megnémul, és csak habog az erőlködéstől.

Ugyanitt áll a nyolcadikos Ludwig Meyer is, és nyilvánvaló együttérzéssel néz rám.

— Szíveskedjék hát távozni! — fordul hozzám túlzott udvariasságai Proska. — És milyen ügyesen belopózott ide! — folytatja egészen más hangon, Kosztyá-hoz, a fiatal szolgálóhoz fordulva. — „Cipőért jöttem, Prohor Jevgenyics!”

— Hiszen reggel óta itt van! — kiáltja Tyuntyin.

— Reggel óta? . . . Ejha! Jól vigyázz, Kosztya, és jegyezd meg: mihelyt meglátod azt az uracskát — se a kapun, se a hátsó lépcsőn be ne engedd. Az előszoba is tilos számára . . . Fáradjon ki, fiatalember!

— Prohor Jevgenyics — kiáltja messziről Munya Blohin, és utat tör hozzá a tömegben —, ön bizonyára nem tudja . . . , mindjárt elmondom

...

Proska azzal a vészjósló, jelentőségteljes pillantással néz Blohinra, ahogyan rendszerint Hatszemű néz a legelvetemültebb

„könnyhullatóra”, s egyetlen szót sem válaszolva, változatlan, gúnyos udvariassággal fordul hozzám:

— Szedje a holmiját, fiatalember, ha egyáltalán van, és fáradjon velem . . . Erre, kérem szépen!

Utat mutat nekem — „jobbra, kérem”, „balra, kérem”, mintha sohasem lettem volna itt, és úgy vezet a kijárat-

33
hoz, mint rendőr a letartóztatottat: elől megy, Kosztya pedig oldalt.

— Várjon, kérem! — kiáltja Munya Blohin, aki a földszinti folyosókról kitóduló elsősök tömege közé szorult.

Szemlesütve megyek. Szégyenkezem társaim előtt, mintha tetten ért tolvaj volnék.

Munyának végül sikerül odafurakodnia Prohorhozi

— Prohor Jevgenyics, őt csak két hétre . . . Csak a ta-; nári kar döntéséig. . . Én hallottam. Elmondtak nekem . . . Ön bizonyára nem tudja. . .

— A tanári kar tegnap már összeült. Soron kívül. És úgy határozott: ki kell csapni, őt és még két társát:

E szörnyű szavak hallatán nem rogytam le a földrej nem jaidultam fel, nem fakadtam sírva. Ujabb szomorúságnak már szinte nem is volt hely a szívemben.

Tyimosa valamit mond nekem, de hogy mit, azt nem értem, nem haUom, Valósággal megnémultam, megsüketültem.

Lefelé indulunk a ruhatárba. Itt ismerek minden lépcsőfokot, minden foltot a falon. Milyen tágra meredt, ' ijedt szemmel bámulnak rám az elsősök, az előcsarnokban tolongó kilencéves kölykök! Bizonyára azt

hiszik,' hogy a legelvetemültebb zsvány vagydk, aki ha meg--szökik, sok bajt csinál.

A szerencsétlenségtől összegörnyedve ballagok le **st** lépcsőn.

A ruhatárban megpillantottam Meletyijt. A tükör előtt áll, és szemét összehunyorítva, kis keféjével buzgón fésülgeti gyér, őszes szemöldökét.

Régi szokás szerint meghajlok előtte, iUetve **a** tükörbeli képmása előtt^

Úgy néz rám, mint valami kerítésre vagy fára,

Proska harsányan kiáltja Moiszejcisnek:

— Adja oda a sapkáját ennek **a** fiatalembernek! Odaadni a

gimnazistáknak a sapkájukat — ez bizony^

nem volt nálunk szokás. ;

A fogasomhoz akarok lép>ni (**a** jól ismert fogas: **a** ti-

I

34

zenegyes számú, balról az első), Proska azonban a vál-lamnál fogva visszatart:

— Ne fáradjon, kérem. Mindjárt odaadják.

Elkapja a nemrég vásárolt, fehér szegélyű sapkámát, és szörnyű dolgot művel vele: kitöri a gimnáziumi címet, s úgy adja oda nekem — címer nélkül! Az elcsúfitott sapkával a fejemen kétségbeesetten rohanok ki az utcára, szájam pedig gépiesen motyogja:

■— Hatanga, Angara, Ingvigirka, Léna, Anadir, Kolima . . ,

34

10.

CSATA ÉS GYŐZELEM

A sapkámát díszítő címer a következőképp festett: két kis tölgylevél között két betű meg egy szám — gimnáziumunk rövidített neve.

Fehér fémből készült, ezért ezüstnek neveztük.

Harminc kopejkába került, anyám azonban hajlandó lett volna az életéből néhány évet odaadni azért, hogy ez a címer a sapkámon ragyogjon. Anyám tudta, hogy akinek a sapkáján címer van, abból tekintélyes ügyvéd, orvos vagy híres egyetemi tanár lehet. Az pedig, akinek a sapkáján nincs ilyen fehér tölgylevél, bármikor a toprongyos csavargók közé juthat, és elpusztulhat egy fagyos éjszakán a kikötői rakodóhíd alatt.

Persze jó volna az önkéntes Flotta matrózának lenni, vagy olyasféle kovácsnak, mint Vaszka Pecsenkin, ehhez azonban roppant erő szükséges — lám, milyen hatalmas izmai vannak Vaszka Pecsenkinnek! Éppen odaértem a Kötél és a Piac utca sarkán levő műhelyéhez, és megláttam a rozsdás cégtábla alatt, amelyre nagy patkó és kis, vörös, kétlábú ló volt festve. Pecsenkin derékig meztelen volt és fekete, mint a néger. Teste fénylett az izzadságtól. Fél kézzel akkora kalapácsot emelt, amelyet én két kézzel sem bírnék, és szinte játszva csapkodta vele az izzó vastömböt, melyet úgy forgatott a fogóval, mint a könnyű nádszálat.

S úgy látszott, célja csupán az, hogy minél több, vörös szökőkútként felcsapó szikrát csiholjon ki belőle. Nem, én gyenge és ügyetlen voltam, alkalmatlan kovácsnak,

5 Csukovszkij] gg

— Hatanga, Angara, Ingyigirka. . . — motyogta tovább is az ajkam. ime, a Makri-ház meg a mi vaslemezzel fedett szenny vízgödörnk! Szörnyű dolog címer nélkül térni haza! Szerencsére anya nincs itthon. Foma bácsival kiment a temetőbe, Jelena nagynéném sírjához, akit sohasem ismertem; kolerában halt meg. A temető pedig messze van, a pályaudvaron, a Csumkán túl. Tíz óra felé jönnek haza, sőt még később. Anya tehát ma sem tudja meg, milyen szerencsétlenség ért bennünket. Holnap este mondok el neki mindent, amikor Foma bácsi elutazik. Vagy inkább holnapután, hétfőn reggel. A holnapután pedig olyan messze van, még harminchét vagy harmincnyolc óra választ el tőle! Harmincnyolc , óra alatt pedig sok minden történhet! Természetesen tisztában voltam vele: öröömöm örülség, és nincs miben reménykednem. Tudtam; harmincnyolc óra szörnyen rövid idő, s úgy elrepül, mint egyetlen perc. És mégis nagyon boldog voltam, hogy csak Maruszja van otthon.

A könnyelmű örömtől eltelve kiszaladtam az udvarba, és a kapuhoz futva a kötélén felkapaszkodtam a padlásra; ott a sok mindenféle lom között volt egy kis zugom, amely a „wigwam” indián nevet viselte. Tyimosán kívül senki fia nem tudott erről a „wigwamról”, bejáratát „Portlandcement” felírású, üres hordócskák torlaszolták el, és nekünk közvetlenül a tető alatt kellett bemásznunk, mint valami szakadékbá. A „wigwamom” nagyon tiszta, lakályos és csendes hely volt. A padlót (anya módszere szerint) csutakkal és szappannal súroltam fel — nem volt gyerekjáték befurakodni ide a vizesvödörrel —, a falakat az Ébresztőóra című folyóirat lapjai borítják; ezt a nagy bajuszos Szimonyenkótól kaptam ajándékba. A földön egy nyaláb szűrős tavalyi széna, amely még mindig kamilla-, öröm- és mentaszagot árasztott. A falon harci fegyverem lógott: egy har

35

minc lépésre hordó csúzli meg egy rikitóra mázolt, félkör alakú vaspajzs, Foma bácsi keze munkája.

Itt, a „wigwamban” költöttem tavaly nyáron a Gim-naziádát, az iskolai életünk különböző eseményeiről szóló elbeszélő költeményt.

Háromkopejkás iskolai füzetbe írtam, a füzetet pedig a tetőgerenda mögé dugtam — ott nem találja meg senki.

Hogy elérjem a tetőt, fel kellett állnom az egyik hordócskára, a hordó pedig rozoga volt és ingott. Mégis valahogy felkapaszkodtam rá, és bedugtam a gerenda mögé még egy holmimat: a Proska kezétől meggyalázott, szegény sapkám, amelyről hiányzik a címer.

Egy csapásra megkönnyebbültem és sietve hazamentem.

Maruszja morcosan ült a diványon. Tekintete egy könyvtári könyvbe mélyedt. A könyv címe: „Miről csacsogott a fecske.” Maruszja alighanem tizenkettedszer olvasta.

— Vedd ki a sütőből a puliszkát és a halat. Kérlek, ne zavarj az olvasásban — mondta, s fel sem nézett a „Fecské”-ből. Hangja száraz volt, mintha szöveget mondana tollba.

Maruszja szigorú, mindig elfoglalt lány volt, velem félvállról beszélt. Könnyelmű naplopónak tartott. Jobban féltem tőle, mint anyától. Első tanuló volt a gimnáziumban, és már havi négy rubelt keresett, mert órákat adott Madame Sersenyevics unokahúgának. Maruszját mindenki dicsérte komolyságáért, és nekem szememre vetették, miért nem hasonlítok hozzá. Csak anya bánt velem elnézően. Maruszja érezte ezt, s bántotta is.

Szerettem volna ugyanolyan komoly lenni, mint Maruszja, de sehogy sem sikerült. Néhányszor megpróbált a maga módján átnevegni, s végül csak legyintett. Vagy három éve egyszer váratlanul kisfiús hangon megkérdezte tőlem:

— Akarsz utazást játszani?

36

— Hogyne! — feleltem.

Mert hajótörésekre, hőstettekre vágytam. Maruszja azonban fogott öt keskeny papírlapot, szabályos betűkkel ráírta: „Ázsia”, „Afrika”, „Európa”, „Amerika”, „Ausztrália” és gombostűvel kitűzte nagy udvarunk különböző zugaiban. A fuvarosok konyhája lett Amerika, a nagy bajuszos Szimonyenko tornáca Európa. Hosszú botot fogtunk, és elindultunk Ázsiából Amerikába. Mihelyt odaértünk, Maruszja ráncba vonta a homlokát, és elkezdte:

— Amerika legnagyobb folyói ezek meg ezek, legnagyobb hegyei ezek meg ezek, legnagyobb országai ezek meg ezek, éghajlata a következő, és a következő növények találhatók ott.

Aztán így szólt:

— Isrhételd.

Válasz helyett sírva fakadtam. Inkább megvert volna! Az utazás az én szememben azt jelentette, hogy prériken száguldozunk, sárgalásban meghalunk, ősi kincse-’ ket ásunk ki, szépséges indián lányokat mentünk meg a vérszomjas cápák elől, emberevőket és tigriseket ölünk meg bumerággal — s helyett engem cédulától céduláig vezetnek, és arra kényszerítenek, hogy akárcsak az osztályban — tucatszámra magoljam be az elnevezéseket! Maruszjának kedvére volt ez a játék: hasznos és tanulságos. Én azonban könnyes szemmel menekültem előle, mielőtt eljutottunk Európába, és tíz napra a „wigwamba” rejtőztem. Maruszja akkor végképp meggyőződött róla, hogy könnyelmű naplopó vagyok, s úgy beszélt velem, mint egy szálnalmas senkivel. Amikor befejeztem az ebédet, és elmostam az edényt, hívott Maruszja, és halkán így szólt:

— A te helyedben vizet hoznék, mert mindkét hordó abszolúte üres! Szereti az „abszolúte” szót meg más könyvízü szava

36

kat, amelyeket az égvilágon senki sem használ: „nézőpontból”, „intellektus”, „individuum”.

— Igenis! — feleltem nevetve és magam is csodáUiOz-tam: honnan ez a nevetős kedvem? Mintha nem is ért volna semmi baj.

Fogtam a zöld vödört, és fűgén kiszaladtam az utcára.

A vízcsap a Petrokokino-házban volt, a távoli hátsó udvarban, ahol ökrök, társzekerek meg fuvarosok tanyáztak. Ezek a szekerek különleges járművek voltak: hosszúak és igen súlyosak. Mindegyikbe egy pár ökröt fogtak, és nagyon korán, még hajnal előtt, húsz-harminc

szekér lassan a kikötő felé tartott, hogy kirakják a hajók terhét, vagy berakják az árut. Az ökrök mellett a fuvarosok lépdeltek, akik egyúttal teherhordók is: izmos testalkatú, barnára sült emberek, rongyos, színehagyott ingben. Naphosszat a pallókon futkostak a tűző napsütésben a hétpudos zsákokkal, amelyekben mazsola, vanílift, gyanta, zöld szemes kávé, paprika, füge, olajbogyó, mandula volt. Ezeknek az áruknak a szaga — Törökország, Görögország, Kisázsia, Afrika illata — átjárta testüket. A rakodómunkások szerettek engem (bár „vakarcsnak” neveztek), és gyakran teletöltötték a markom napraforgómaggal vagy édes szentjánoskenyérrel.

Ma különben ők sem voltak itt: szombat lévén, a fürdőbe mentek. Egy perc múlva a teli vödörrel már ismét a Hal utcában lépkedtem. A Wagner-ház előtt megáUtam, „hogy kifűjjam magam. Letettem a vödrot a járdára, bár tudtam, hogy veszély fenyeget: a Wagner-ház ugyanis különleges hely volt. Itt laktak az ellenségeim. Sohasem szántam volna rá magam, hogy bemenjek, mert holtbiztos voltam benne, hogy kiszűrnák a szemem, kitépnék a nyelvem, levágnák a fülem. A ház telisde-tele volt gézengúz kölykökkel, akik ösidő óta háborút viseltek a mi házunkkal.

37

Vezérük Pecszenkin kovács és bádogos volt, s mi valamennyiüket „pecsenkinistának” nevezük.

Valahányszor a mi udvarunkból valaki egy vödör vízzel elment a pecsenkinisták mellett, azok igyekeztek beleköpni a vödörbe vagy szemetet szórni bele.

Mi, a Makri-ház lakói (ők „makrancoknak” neveztek bennünket) ugyancsak nem hagytuk békén őket, s iparkodtunk mindenféleképp borsot tömi az orruk alá. A háziúr legkisebb fiának, Kira Makrinak volt egy csúz-lija, és leterítette vele a pecsenkinistákat, akik mellettünk elhaladva kiöltötték a nyelvüket, vagy fűgét mutattak.

Szenvedélyesen gyűlöltem valamennyiüket, s ha valaki akkoriban azt mondja nekem, hogy ők ugyanolyan emberek, mint mi, a Makri-ház lakói, bizony nem hittem volna el.

Különösen gyűlöltem Rögönt, egy tizennégy év körüli kölyköt, akinek hosszú és keskeny uborkafeje volt. Most is elbűjt a kapu alatt, a fal kiszögellése mögött, és puha hasát kidüllesztve lesett rám.

Őt lépésre megálltam, s vártam, hogy feltűnjék az utcán néhány járókelő, aki megvéd tőle. Az utca azonban kihalt volt. Átmentem a túlsó oldalra, ahol a kaszárnya volt. A kaszárnya ablakából rám nézett egy tiszt: olyan közönyös, akár egy bálvány. Futottam, ahogy csak bírtam. A víz azonban kilocsant a vödörből, lassabbra kellett fognom a lépést. Rögön egy kerek, fekete, szikkadt ökörtrágyalepényt tartott a kezében. — Hoppál! — rikoltotta, mint holmi rézbőrű indián, és az utcán át hozzám rohant. . .

A kaszárnya kapujához menekülök. Még több víz fröccsen ki a vödörből. Leteszem a vödrot a fal tövébe. Rögön megint „hoppá”-t kiált, és teljes erőből a hasamba öklel. A falhoz repülök, és kétségbeesetten látom, amint kétszer a vödörbe köp, és az egész trágyát beledobja. A nyála fehér, mint lovon a tajték. Felsívítok, és

37

tíz körömmel az arcába akarok csimpaszkodni. Ő azonban megint visszalök a falhoz, és diadalmasan felkiált: — Hoppá!

A kisablakból közömbösen néz a tiszta.

Hirtelen — micsoda öröm! — hatalmas szövetséges siet a segítségemre: kirohan a kaszárnyából, és úgy ront az ellenségre, mint valami gőzmozdony.

Filimon, a laktanyai kecske az: utcaszerte ismert, részeges duhaj.

Ha az emberek békésen viselkednek, Filimon sohasem avatkozik bele a beszélgetésükbe, de mihamar valaki akár egy újjal nyúl a másikhoz, Filimon kecskebakkból legott tigrissé változik: teljes erőből rátámad az egyik verekedőre, és olyan bőszerű erővel — főként pedig olyan váratlanul — sújt le hátulról a térde hajlatára

38

(nem a szarvával, hanem a homlokával), hogy a szerencsétlen abban a pillanatban leroskad.

Filimon csak ünnepnapokon rúg be. Megfigyeli, amikor a fuvarosok a kaszárnya mellett a kocsmá felé tartanak, nyomukba szegődik, és még husággal sem lehet elzavarni. A fuvarosok szíveden itatják vodkával, néha pedig kenyéret mártanak belé, s ezzel a szeszes kenyérral etetik az állatot, az pedig mohón falja. Hazafelé menet ide-oda dülöngél, nekiütődik az oszlopoknak, az utcalámpáknak, akár a becsipett fuvaros. Feje erőtlenül a földre kókad, a szakála úgy vonszolódik az úttesten, mint a seprű. A szomszéd házakban lakó gyerkőcök bosszantják, cibálják, a szarvát ráncigálják és lökdösisik, a kecske azonban nem védekezik, olyan szelíd és kezes, mint a bárány; elvánszorog a kaszárnyába, s nyomban leheveredik az istállóban. Cseremis ezredió lábához.

Ma szerencsére józan, és kemény homlokának öklelését bizonyára megemlegeti Rögön. Már is hasra esik a járdán, a kecske pedig előtte áll, és úgy rázza a szakállát, mint Meletyij, és kajánul nevet:

— Mmm!

Rögön megpróbál felkelni, Filimon azonban újra megböki a térde alatt, s a fiú megint teljes hosszában elnyúlik a járdán.

Boldog vagyok. Körülugrálok, mint a vadember, azután pedig megragadom a vödrot, és harsány „hoppá”-val (ez a harci kiáltásunk) lelkesen az előttem fekvő Rögön fejére zúditom a piszkos vizet.

Rögön prűszköl, rügkapál, fuldoklik, majd felém fordítja kétségbeesett dühtől vöröslő, ázott arcát, és gyáván legyőzőjére sandítva, harmadszor is megpróbál felkelni. Én azonban mélyen a bolond tőkfejébe húzom az üres vödrot, és teljes erőmből, ököllel dobolok rajta:

— Hoppá! Hoppá! Hoppá!

Bógni kezd, hogy utcaszerte hallani.

39

— Mit csinálsz, te lingár! Hagyd azt a gyereket! — kiált rám az ablakból az anyja.

Alig türtőztetem magam, hogy ki ne öltsem rá a nyelvem, felkapom a vödrot, és elszaladok.

A győzelem diadallal töltött el. Szégyen, de való, hogy amikor ezen az éjszakán felébredtem az összecukható ágyamon — anyám hazaérkezését mégsem tudtam ébren kívárni —, nem a ma ért szörnyű szerencsétlenségre gondoltam, hanem csak a Rögönön aratott győzelemre. És arra, hogy eldicsekszem majd ezzel a nagy győzelemmel a házukban lakó fiúk előtt. Meg arra, mit kellene tenni, hogy holnap, vasárnap, mi, makran-cok nyílt harcban szétverjük a pecsenkinistákat, és foglyul ejtsük a vezérüket, Vaszka Pecszenkint.

Ez ősi vágyálmunk volt: bosszút állni a kovácson a sok sérelemért és gázságért.

Furcsa: hevesen gyűlöltük a kovácsot — de csak ünnepnapokon.

Hétköznap pedig hajlandók voltunk órák hosszat mozdulatlanul állni a Kötél és a Piac utca sarkán levő apró műhelye előtt, és tisztelettudó kíváncsisággal figyelni korom marta kezének minden mozdulatát.

Különösen érdekes látvány volt, amikor lovakat patkolt, vagy abroncsot feszített a kerekekre. Ilyenkor valósággal szerettük is. Ünnepnapokon azonban, amikor lemosta magáról a kormot, pomádéval bekente a haját, citromsárga inget húzott, széles vállára világoskék, félgypajjú zakót vett, és kiment a kapun, hogy sétáljon egyet a cimboráival — akkor szinte más emberré vált: összehunyorított, keskeny szeme, ravasz, kaján mosolya és vészjósló hallgatása kalózra vallott. Ránk, makrancokra sohasem nézett, sohasem beszélt velünk, s emiatt még félelmetesebbnek tartottuk. A pe-csenkinisták hűséges seregként követték.

A városban félkegyelműnek tekintették, mert csak gyermekjátékokkal szórakozott, és csupán kölykökkel barátkozott. Esőben a meztelen lábával tocsogott a tó-

39

Csákban, gyufásdobozokból készített kis hajókat úsztatott rajtuk, meg a Madame Sersenyevics udvarában levő pulykákat bosszantotta.

A pecsenkinisták tüzbe mentők érte. Jobban szerették, mint tulajdon anyjukat és apjukat. A legharciasab-bat közülük, a kótyagos Ignaskát

azért nevezték Rögönnek, mert amikor hazahívták teázni vagy vacsorázni, válaszul nem azt kiáltotta, hogy „rögtön”, hanem: „rögön”. Vaszka Pecsénkin kedvenc időtöltése a sárkány-eresztés volt. Emből a békés foglalatosságból holmi haramiamesterséget csinált. Amikor sárkánya az égre szökkent, Vaszka az ég egyedüli urának érezte magát, s a mi szegény sárkányaink szakasztott olyanok voltak a szemében, mint a verebek a kánya előtt.

Jaj volt annak a vakmerőnek, aki a maga gyenge sárkányát ugyanakkor merészelt felbocsátani, mint ő! Pecsénkin sárkánya erős volt és hatalmas. Teljes lendülettel rácsapott a szegény áldozatra, s fönt a magasban ádáz küzdelem lángolt fel, utána pedig a vakmerő sárkány, vékony zsinagérrel leszakítva, zezugos ívben lefelé zuhant, volt tulajdonosa pedig bőszen üvöltéssel rohant a környező utcákon, az épségben maradt zsinagét mentve, és meg sem próbált odafutni legyőzött sárkányához, amely valahol a parkban vagy a tengerparton ért földet.

Most elalvóban arra gondoltam, ami már ezerszer is megfordult a fejemben: milyen jó lenne, ha sikerülne (Ljonyka Aligerakival és Munyával együtt) olyan erős sárkányt készítenem, amely a levegőben összecsapna az ellenséggel, és legyőzné. Ha angol spárgám volna —' bezzeg megmutatnám akkor Vaszka Pecsénkinnek! Ezzel az ábránddal aludtam el.

11.

„JÓ KERESZTÉNY MÓDRA, FELEBARÁTI SZERETETTEL”

Vasárnap szomorúan ébredek. A Rögönön aratott nagy győzelem távoli, érdektelen eseménynek tetszik. Viszont aprólékos részletességgel meglevenedik előttem a tegnapi katasztrófa a gimnáziumban. Felugrom az ágyból, és meg sem mosakodva kirohanok az udvarra, minél messzebbre anyától, nehogy szánalmas képemből kitalálja, mekkora baj ért bennünket. Lakásunk alatt pince van. Kissé felemelem a nehéz ajtaját.

— Hová mész? — kiáltja Maruszja, fel sem nézve könyvéből.

— Sünikéhez.

De nem is keresem a sündisznót. Nyomban megfeledkezem róla, letelepszem a törött ládára, és úgy nyögök, mint a beteg. Micsoda csapás! Milyen szörnyű csapás! Úgy érzem, nincs a földkerekségen nálam szerencsétlenebb ember, soha az életben nem fogok többé nevetni, és szívesen koporsóba feküdnék most mindjárt, csak ne érezzem ezt a kint.

Ezt a koporsót szokatlan élességgel magam elé képzelem. Kurta lábakon áll a „szalonban”, az ablakkal ferdén szemközt, fehér színű, aranybojtos, körös-körül pedig koszorúk, virágok, atlaszszelyem szalagok. S a szalagokon gondolat irt felírások:

„Feledhetetlen társunknak az ötödik Gimnázium ötödikes tanulóí.”

„Korán elhalálozott testvéremnek.”

„Legjobb barátjának Rita Vadzinszkaja.”

40

Én pedig elgyötört arccal fekszem a koporsóban, s mindenki szeretettel néz rám.

„Miben halt meg?” — kérdi Maruszjától Madame Sersenyevics.

„Ah — válaszol az —, olyan büszke, olyan nemes lelkű volt, mi pedig *abszolúte* igazságtalanok voltunk hozzá.”

És szemére szorítja a könnyektől nedves zsebkendőjét. Csak most ismeri fel, milyen nagyszerű testvére volt.

Leghátul áll Hatszemű és Proska: összegörnyedve, feltúrt gallérral, akár a tolvajok. Orruk duzzadt a sírástól, arcuk szürke, mint az agyag, hajuk borzas, ajkuk remeg.

„ők, ők tehetnek a haláláról!” — kiáltja fenyegetőn, dadogva Tyimosa. Valamennyien felháborodva néznek rájuk.

ők még jobban összegörnyednek, és sunyin bámulnak. Tekintetük bűnbánó és ijedt, akár a kutyaé, amely rosszkodott, s ezért verést fog kapni.

„Én is, én is bűnös vagyok a pusztulásában!” — mondja búsan Meletyij pópa, miközben egész szőröcsomót tép ki a szakállából.

De ki pityereg a fejem fölött? Nyafka Kozelszkij! Könnyei koporsómba ömlenek, és dúsan öntözik halott orcámat.

„Engem Valka Tyuntyin vett rá — mondja szipogva —, és mindent rákentek a megboldogultra. . . Ő pedig az égvilágon semmiről sem tehet!”

A saját halálom látványában nagy örömöm telik. Lassanként megnyugszom.

„Még nem vesztett el minden! — mondom magamban. —■ Elmegyek Nyafkához és Tyuntyinhoz, hadd közöljék azonnal Burgmeisterrel, hogy engem igazságtalanul csaptak ki, s mindenről ők tehetnek. Burgmeister téved, Burgmeister nem tudja, Burgmeister azt hiszi, hogy én vagyok a legnagyobb gazember az egész gimnázium

41

ban. Pedig ők a gazemberek, nem én, le kell leplezni őket. . . Ez lesz a legjobb!” — mondom magamban

Könnyeim azon nyomban felszáradnak.

„Ez aztán pompás lesz, becsületszavamra!”

Felugrom, és járkálni kezdek a sötétben. A pince hosz-szű barlangban végződik, amely nem tudni, hová vezet. A barlangot széntörmelék borítja, homályosan csillog a lábam alatt. Mihelyt Burgmeister értesül róla, hogy nem rám, hanem Tyuntyinra kell haragudnia, elküldi hozzám a vörös orrú Proskát. A kapatos Proska eljön majd hozzám, és azt mondja:

„Térjen vissza a gimnáziumba, mylord . . . , és szíveskedjék egy pillanatra ideadni a sapkáját. . . ”

És új gimnáziumi címert erősít rá.

Annyira felvidulok, mintha mindez valóban már megtörtént volna.

Felmarkolok a földről egy csomó széndarabot, és teljes erőmből, egymás után a barlangba hajtom. Valami csörömpöl ott: üveg vagy talán bádog. Valahol hátul, a ládák mögött, a sündisznó prűszköl.

Igen, elmegyek Tyuntyinhoz, Nyafka Kozelszkijhoz, rábeszélem őket, mondják meg Hatszeműnek az igazat, és akkor újra gimnazista leszek!. Beállítok, és betülök a padomba, Zujev mellé, és úgy fogok tanulni, mint egy kisisten. Ők beleegyeznek, hát persze! Hiszen csak nem kívánják azt, hogy miattuk én lakoljak! Ez remek lesz, és anyám nem tud meg semmit, s nem fog fájni a feje! Két hónap múlva pedig, már a nyári szünetben, azt mondom majd neki egyszer a reggelineél: „Tudod, anya,

tévedésből ki akartak csapni a gimnáziumból. Most azonban tisztázódott az ügy. Akkor azért nem beszéltem róla, hogy ok nélkül ne izgassalak."

Szívem ugrál az örömtől. Marékszámra hajítom a széndarabkákat a barlangba.

Egy perc múlva kiszaladok a pincéből, és a kapu felé menet teljes erőmből a gödrünket takaró vaslemezleíz vágom mindkét cipősarkamat.

42

A lemez úgy csörömpöl, hogy az egész udvarban hallani.

— Hová mész? — kiáltja Maruszja.

— Ide a közelbe. Mindjárt jövök.

Hamar Tyuntyinhez meg Kozelszkijhoz! A Wagnerház mellett nem juthatok át: ott a pecsenkinisták leleskelnek rám, akik bosszúért lihegnek Rögön miatt. Kerülő úton, a Régi Szabadkikötő utcán kell elvergődnöm. Rohanok, mintha égne a ház, és csak akkor menekülhetnék meg, ha mielőbb elérek Tyuntjánhoz.

Már itt is van a házuk: kétemeletes, **élénknek** épület a Tengerparti sétányon.

A kapu fölött csibesárga, új táblácska:

„Tulajdonos Aglaja Szemjonovna Tyuntyina, alezredes Özvegye.”

Felszaladok a frissen festett márvány utánzatú lépcsőn, s megrántom a csengő fogantyúját.

Tyuntyin még nem kelt fel. A nagyon szép szobalány — gögös, szomorú arcát foghú^aganat torzítja el — bevezet egy parányi szobába. Itt egy magas kalitkában, rézgyűrűn, rüt és kopasz papagáj ül, s öreges megvetéssel néz rám. A nyitott erkélyajtón keresztül a távoli tenger látszik.

Türelmetlenül fel-alá járok a szobácskában, és mindenfelől Tyuntyin vesz körül: Tyuntyin kerékpáron, Tyuntyin matróruhában, Tyuntyin öthónapos csecsemő korában, Tyuntyin póni hátán, Tyuntyin az édesanyjával, Tyuntyin kutyával — vagy húsz fénykép, s mind őt ábrázolja.

„Mire kell ennyi Tyuntyin!” — gondolom csodálkozva.

Ekkor azonban beszalad egy alacsony asszony, szép japánselyempingvolyát visel, amelyet himzett aranypávák díszítenek. Szemöldöke nem látszik, arca csupa szemölcs.

Ez Tyuntyin anyja, akiről minden gimnazista jól tudja, milyen heves imádatlással csüng a fián. Mindig elkí-

42

séri egészen a gimnáziumig, búcsúzóul keresztet vet rá, és megcsókolja, úgyhogy a járókelők nevetnek rajta, Valentyin pedig mogorván néhány mérges szót dörmög, és sürgősen beszalad a kapu alá. Szégyelli az anyját, mert ilyen kövér, szemölcsös, és mert „bébinek”,

„napsugaramnak” nevezi őt.

„Törekeny az én fiacskám!” — mondogatja az asszony boldogboldogtalannak, holott Valentyin makkegészséges, álmos, bamba és folyton duzzogó legény.

Fiacskája nevét is különleges orrhangon, franciásan ejti: „Valántén”.

— Valántén még alszik. Nem keltem fel. Legalább vasárnap hadd szundítson egy kicsit. Ugyanis olyan neuraszténiás (így mondja „nőraszténiás”).

Hangjából büszkeség csendül. Mintha nagy érdem volna, ha valaki „nőraszteniás”.

Meg akarom mondani, miért jöttem, az asszony azonban odaszalad a falon lógó fényképekhez, és részletesen, mint a tárlatvezető a múzeumban, ismerteti mindegyiket:

— Ez itt Valántén Aj-Todorban, a Krímen, a kedvenc ciprusfája cilatt. Nézze csak, milyen klasszikus profilja van. Itt meg a kis kádban, meztelenül, tizenegy hónapos korában. Ez meg Kapnyiszt grófék fenyőfaünnepségén . . . Ez pedig Valántén apja, a férjem, amikor rendőrfőnök volt Rigában. Szakasztott Turgenyev, nemde?

Komoran hallgatdc, és várom, mikor hallgat el Madame Tyuntyina legalább egy másodpercre, hogy elmondhassam jövetelem célját. Az asszony azonban szüntelenül kérdezősködik:

— És a maga apja . . . , mondja csak . . . , szintén katona?

— Nekem nincs apám — feleltem elpirulva.

— De hát hogy lehet az, hogy nincs apja?

Még nagyobb zavarba jövök, és büntudatosan hallga-

7E

tok. Valahányszor az apámról érdeklődik valaki, szörnyű szégyenkezés fog el.

— De hol van a maga papája? Meghalt talán?

— Él. . . Csakhogy anya . . . Csakhogy én . . . Én még sohasem láttam. Az asszony összeráncolja púderes homlokát, és szeméből eltűnik a negédség.

— De hát hogy lehet az, hogy sohasem látta? Felveszem az asztalkáról a nehéz, öntöttvas hamutartót, és zavartan a kezfemben forgatom, ,

— Ügy, ügy, ügy! — mondja nyomatékosan Madame Tyuntyina, kiveszi kezemből az öntöttvas hamutartót, és egy koppanással visszateszi az asztalra. — De hát mit kíván az én Valánténemtől?

— Az úgy volt, kérem — kezdem izgatottan —, hogy Hatszemű . . . , azaz a mi igazgatónk, vagyis Burgmeister . . . tegnap kicsapott engem a gimnáziumból, mert állítólag felbíztattam valakit. . . , nem tetszik ismerni. . . , Nyafka Kozelszkijnak hívják . . . , hogy meghamisítsa a jegyeit, és elássa az ellenőrző könyvét. Pedig semmi közöm hozzá. Valja Tyuntyin csinálta . . . , az ön fia . . . , Valentyin . . . , hát én azt akarom, hogy holnap mondja meg a Hatszeműnek. . . azaz Burgmeisternek, hogy engem ok nélkül csaptak ki. . .

Madame Tyuntyina felugrik, mintha kígyó marta volna meg.

— Valántén! — kiáltja. — Valántén! Valántén! Szavaimból csupán egyet értett meg: hogy én valami

bajt hozok az ő Valánténjére.

Az ajtóban megjelenik Tyuntyin, duzzogón és álmosan. Arca mérhetetlen unalmat árul el.

— Tyuntyin! Tyuntyin! — mondom neki. — A mamád nem tudja, de te mondd meg neki. . . Mondd meg Burgmeisternek és mindenkinek. Hisz én miattad . . . Hiszen te voltál. . . Hiszen nem én csináltam, hanem te . . . Ha pedig nem mondd meg, Valja Tyuntyin . . .

43

Nyugodtan nézi, amint a széntől piszkos markommal elmázolom a könnyeket az arcomon, néhány érthetetlen szót dűnnyög, s unott,

lomha járással a szomszéd szobába megy. Anyja utána tipeg. Izgatott suttogása kihallatszik-

Végül mindketten visszatérnek, és mindkettőjüknek olyan nyájas, olyan jóságos az arca! Madame Tyuntyna odalép hozzám, rám villantja meleg mosolyát, és megsimogatja kabátom ujját.

— Hagyja már . . . , no, hagyja már abba a sírást. . . , hagyja már abba. . . , no, nem kell sírni, nem kell, kérem! Minden jóra fordul. . . Majd meglátja . . .

Ránézek, és szívemben újra remény gyül.

— Ó, Valántén . . . Maga nem ismeri. . . , ő olyan . . . , hogy is mondják . . . , megértő . . . És mi elhatároztuk, hogy jó keresztény módra, felebaráti szeretettel. . .

Váratlanul szétnyitja öklömet, és egy összegyűrt papírpénzkegyet dug belé. Szemölcsös arcán gyengédség ömlik el.

Meghökkenve bámulok a bankjegyekre. Csupa ötru-belos. Hét vagy nyolc darab lehet.

— Tegye el, tegye el, hasznát veszi! — mondja pártfogón Valentyin; jötevőmnnek érzi magát.

— Hogyhogy hasznát veszem? Mire?

— Tudja, kedves barátom — gügyögi mézédés hangon Madame Tyimtyina —, maga új életet kezd. Most, amikor otthagya a gimnáziumot. . .

— De hát hogyhogy otthagytam? Hiszen ha Tyuntyin, ha Valentyin, ha ő . . . , az én pajtásom . . .

— Pajtása? — Tyuntyna széles mosolyra derül. — Megbocsásson, de hát miféle pajtása maga az én Valán-ténemnek? Ő nagy-britanniai követ lesz, majd meglátja . . . Olyan összeköttetései vannak, olyan lehetőségek állnak előtte! A maga kedves mamája pedig — az imént mondta nekem Valántén — inget mos Madame Sersenyevicsnek, , ,

6 Csukovszkij g j

Bósz harag önt el. Legszívesebben egyetlen rügással rádönteném a márványasztalkát, hogy az asszonyosság a túlsó falig repüljön, és derekasan végigválnék Valentyin áhnos képén.

Valentyin számít is a pofonra, és két kezével eltakarja „klasszikus profilját”. Madame Tyuntyna odaugrik hozzám, hogy megvédje csemetéjét, én azonban ellő-; köm őket; az ötrubelos gombócot a papagájkalitkába hajítom, kiszaladok a szobából, és közben szüntelenül ezt ismétlgetem:

— Ó, te ronda dög! Te ronda dög, te bárgyú pofájú; ronda dög!
12.

HÁZRÓL HÁZRA

„Még nem veszett el minden. Fel Kozelszkijhoz!” —■ mondom magamban. De hová lett az iménti bizakodásom! Hétrét görnyedve, lábamat alig vonszolva, reménytelenül vánszorgok a Voroncov parkhoz. Kozelszkij ék a vendégelőjüktől néhány lépésre laknak. Ablakaik az udvarra néznek. Az udvar régimódi; csendes és árnyékos, bazaltkövekkel borított. A közepén nyárfák és szökőkút: a szobor meztelen fiút ábrázol hattyúval. Az ablakok előtt kis előkert. A megnyírt babérbokrok között vidám tömeg szorong, és bekandikál a szobákba, mintha lakodalom volna odabenn.

Az ablakhoz megyek, és az első, amit látok: egy szempár. Vérben forgó, düllelt szempár. Félelmetes, mint két revolver. Ez a szem Nyafka Kozelszkijra szegeződik, aki a faltól rézsút eltolt, nagy dívány háta mögött kuporog. Az arcát nem látom, de még a tarkójából is ijedség sugárzik. A szempár pedig az apjáé, Szigizmund Kozelszkij é. Zömök kis gnóm, arca lángvörös, nyaka szinte nincs.

Valamennyi bútor eltolva, felborítva, mintha földrengés volna. Az első pillanatban azt lehet gondolni, hogy az apa játszik a fiával: a szobákon át kergeti, az pedig, menekülve, tréfából asztalkát, spanyolfalat, állványt vagy széket lök elébe. Messziről cirkuszi mutatványnak látszana, ha az apa nem volna annyira felbőszülve, a fiú pedig oly szörnyen ijedt. Most az utolsó gát választja el kettőjüket: a dívány. Valahányszor az apa jobb-

6* 83

ról meg akarja kerülni, a fiú, aki le nem veszi róla figyelő tekintetét, bal felé siklik a dívány mellett. Mihelyt az apa balra iramodik, a fiú a jobb végében terem. Ez vagy hússzor megismétlődik, néma csendben.

— A nyavalyás! Nem akar az apjának engedelmeskedni! — méltatlankodnak a tömegben.

Az apa egész felsőtestével — vállával és mellével — a dívány hátának dől, a dívány pedig egyenest Nyafka felé nyomul, és a sarokba szorítja. Nyafka hátrál, és kelepcebé kerül. Megpróbál átsurranni a dívány alatt, apja azonban megragadja a nadrágjánál, és a szoba közepére vonszolja, mint valami rongybabát. Rémület fog el, s lehunyom a szemem. A tömeg még szorosabban az ablakhoz nyomul. Kiszaladok a kapu alá, és megpillantom az ősz szakállú házmestert, aki a ház előtti kőpadkán ül, és nyájasan simogatja a térdén doromboló kövér macskát.

Nagyon szégyenlős vagyok: félek házmesterekkel beszédbe elegyedni. Az én szememben a házmesterek, postások, portások, rendőrök, sőt még a lóvasúti kalauzok is feljebbvalófélek, és leküzdhetetlen félszegséget oltanak belém. Ez a házmester azonban olyan gyengéden simogatja a macskát, hogy meg merem kérni, menjen el rendőrért, de gyorsan.

— Itt nincs szükség rendőrségre — ellenkezik nyájasan. — Az apuska eltángálja a csemetéjét, hogy megjöjjön az esze. Minek ide rendőrség? Hisz azért az apja.

Az öregember tekintetéből rendületlenül nyugalom sugárzik. Hóna alatt édesen dorombol a kandúr.

Lassan kimegyek a Székesegyház térre. Sajnálom Nyafkát, de még jobban sajnálom magamat. Ügyem tehát reménytelen. Nyafka bezzeg nem megy holnap az igazgatóhoz, és nem mondja meg neki az igazat Tyun-tyinról. Most halálra rémült, most már semmit sem lehet kezdeni vele: három napig sírni fog, és reszket, mint a nyárfalevél. Hát én mitévő legyek? Hová menjek? Ki

45

tői kérjek tanácsot? Szegény anyám! De ez a pávás pongyolájú Madame Tyuntyina . . . Milyen undorítóak a szemölcssei!

A székesegyház órája háromnegyed egyet mutat. Csupán tizenhét óram maradt. Ugyan mit lehet tenni tizenhét óra alatt?

Hirtelen meglevenedik előttem Tyimosa izgatott ábrázata. Micsoda gyűlölettel nézett tegnap a nevető Prohor Jevgenyicsre, amikor az kitorpte sapkámából a címert! Hiszen mi az első osztály óta elválhatatlan barátok

vagyunk. Hányszor sápadt el az izgalomtól, amikor engem kihívtak a táblához, és egészen kivirult a csendes örömtől, ha engem megdicsértek sikeres feleletemért!'

Hogyan feledkezhettem meg Tyimosáról! Hozzá kellett volna először mennem, s csak azután Nyafkához meg Tyuntyinhoz. Bár nem képes segíteni, de tudom, hogy osztozik bánatomban, és ettől megkönnyebbülök, hát persze! Tegnap mondott is valamit a gimnáziumban, de én nem érttem meg a szavait. Talán magához hívott? S csak most jut eszembe, hogy Meletyij pópa meg Tyimosa apja földiek, mind a ketten északiak, Arhan-gelszkből valók — és a legkomolyabban hinni kezdtem, hogy ha Tyimosa apja egy jó szót szól érdekemben Me-letyijnél, akkor a pópa megsajnál engem, és visszakerülök a gimnázium padjába!

Tyimosa a tengerparton lakik, közvetlenül a vámhivatal mellett. A sikátorokon és az utcákon keresztül sokáig tartana az út. De van egy rövidebb is: egy gazzal benőtt, igen meredek, agyagos lejtő. A parkon át eljutok a lejtőig, és (néhol bukfencezve) legurulok rajta, csaknem egyenesen a vámhivatal épületéhez.

Bizonyára nemrég eshetett, én azonban nem vettem észre. Itt van már a tenger is, tajték barázdálja. A tengerről süvítő, metsző szél csap az arcomba.

A ház, amelyben Tyimosa lakik, inkább hajóhoz hasonlít, mintsem lakáshoz Keskeny és hosszú, s magas

46

„tatja” van, törzsével belenyúlik a tengerbe, úgy tetszik, mindjárt tovaúszik. Fedélzete is akad: egy körben futó széles erkély. Fölötte mindig sirályok keringenek, és egy láthatatlan zászló csapkod. A ház jelenleg reng a hullámveréstől és a széltől.

Az ajtó nincs bezárva. A hajóhácsóhoz hasonló lépcsőn lemegyek a konyhába. Itt rendszerint Tyimosa nagynénje tesz-vesz: haja göndör, csikorgó fűzöt visel, és arckifejezése olyan, mintha az imént egy pohár ecetet ivott volna. Most azonban — micsoda meglepetés! — a konyha zajjal, nevetéssel fogad. Két lány van itt: Ljoka Kuringyina és Liza, Tyimosa húga. Kezükben fehér cipő, amelyet fogporral fehérítenek. Mellettük az asztalon lámpa ég. A lámpába sütóvas van téve; nyilván használták, mert megperzselt haj szaga érződik.

A lányok egy szempillantás alatt eloltják a lámpát, és sivalkodva eldugják valahová a sütóvasat.

— Tyimosa hol van? — kérdezem.

— Elment — feleli Liza a foga között, mert a szájában néhány hajtűt tart; dús fűrtjeit igyekszik megfékezni velük.

Kiderül, hogy a nagynéni és a Tyimosa apja elment valamilyen tanyára, a kislányok pedig, a felnőttek távollétét kihasználva, elcsenték a nagynéni sütóvasát, púderét, ajakrúzsát, arcpirosítóját, parfümjét, és reggel óta bodorítják a hajukat, pirosítják, púderezik magukat, bár mindketten túlságosan is pirospozsgásak, és a hajuk amúgy is göndör. Roppant örömről telik ebben a majomparádében, percenként összesűgnak, felvisítanak és hahotáznak. Mindig szörnyen kíváncsi voltam rá, miről sugdolóznak állandóan ezek a csitrik, és min nevetnek annyit. Most azonban valósággal nehezemre eset; megérteni, hogyan

vidulhatnak és örvendezhetnek egyesek, amikor nekem ilyen súlyos bánatom van. , — Tyimosa hol van? — kérdezem.

47

— Nem tudom! Azt hiszem, elment Mordizomadtához — veti oda hanyagul Liza. Azután szemügre vesz, és megint nevetésben tör ki: — Hát te hol piszkoltad eny-nyire össze magad? Mibe pottyantál? Csak most veszem észre, hogy a kabátomat és a nadrágomat vastagon borítja az agyag.

— Hogy megyek ki most az utcára?

Liza nevet, és a nagynéni szobájában levő tükör elé vezet:

— Nézd csak, micsoda madáríjesztő vagy! Kétségbeesetten pillantok a piszkos ruhámra, amelyen barna agyagfoltok éktelenkednek.

— Hogy megyek ki most az utcára? — ismétlem keserű kétségbeeséssel.

A lányok visszacipelnek a konyhába, szűrös kefék ragadnak, és négy kézzel nekilátnak, hogy letisztítsák rólam az agyagot.

Amíg ráncigálnak, cibálnak és gyötörnek, szüntelen az jár eszemben, hogyan találkozhatnék Tyimosával. Tudom: azért ment

Mordizomadtához, hogy rólam beszéljen, elmondja szerencsétlen kalandjaimat, és tanácsot kérjen tőle, hogy mitévő legyek . . .

De miért nem jött még haza?

Hirtelen csengetés hallatszik fentről.

— Ő, ez Tyimosa! — kiáltja Liza, s nagynénje szoknyájába gabalyodva, villámgyorsan felszáguld a lépcsőn . . .

Vidám, huncut, gúnyos teremtés; nagyszerűen evez, minden időben fürdik, mindenkinél messzebbre úszik be a tengerbe.

Ljoka, akin zsarnok módra uralkodik, sokkal jobb szívű, és anyai érzéseket táplál irántam.

— Miért vagy mafiilyen szerencsétlen? — kérdi, amikor kettesben maradunk. — És milyen kócos vagy, istenem! Add csak ide azt a fésűt, mindjárt megfésüllek . . .

47

Ekkor beszalad Liza, és nyomban felkapja a néni valamelyik üvegecskéjét.

— Várj csc^! Kipirosítjuk ökelmét!

Észreveszi azonban, hogy semmi kedvem a nevetéshez, és csüggedt hangon folytatja:

— Tyimosa is szomorú máma. Meg sem mosakodott. Megitta a teáját, és elrohant.

— De ki csengetett? Nem Tyimosa?

— Nem, hanem csak . . . Rita . . .

Rita Vadzinszkaja! Arcomba tolul a vér, kezem reszketni kezd, és mintha tűz elől menekülnék, kiszaladok a konyhaajtón. A lányok nevetve kísérnek: már régóta tudják, hogy fülig szerelmes vagyok Ritába . . .

Nem emlékszem, hogyan jutottam el a kis házikóig, ahol Ivan Mitrofanics lakik.

De itt is kudarc vár rám! Az ajtón lakat, mindkét ablakot szorosan fedi a spaletta. Az azott akácfa alatt Ludwig Meyer üldögél, és valamilyen könyvet böngész a rövidlátó, világoskék német szemével. Mindig elfog a félsz előtte: olyan tudós és méltóságteljes.

Megvárom, amíg Meyer a fejezet végére ér, s megkérdem, nem járt-e Ivan Mitrofanicsnál az ötödikes Tyimosa Makarov . . . Tyimosa Makarov, akinek ekkora füle van. . . Meyer azonban egyetlen szót sem válaszol, s úgy bámul rám, mint a holdkóros.

Tovább faggatni úgyszólván hiábavaló, ezért csendesen elmegyek.

48

13.

A BÖLCS TANÁCS

Körülöttem csupa ismeretlen utca. Magam sem tudom, hová megyek. Azután letelepszem egy ajtó lépcsőjére, lehunyom a szemem, és a korlátra hajtom a fejem. Halványlila, ködös árnyak suhannák el előttem, s mindegyik árnyék Tyuntyin: Tyuntyin kerékpáron, Tyuntyin póniháton, Tyuntyin matróruhában, Tyuntyin/ öthóna-pos csecsemő korában, Tyuntyin cserkesz kucsmában — valamennyi Tyuntyin, akit ma **a** fényképeken láttam. Hirtelen eltűnnek, s én elveszítem az eszméletemet.

Gyermekkoromban gyakran történt velem ilyesmi. Egyszer, amikor anyám tüvel kivett egy szálkát **a** tenyeremből, „elaléltam” **a** karján. Mászor, hosszabb tengeri fürdés után, körülbelül negyedóráig eszméletlenül feküdtem a forró parton, miközben ellopták pótolhatatlan bádögödrcském, ami után sokáig bánkódtam* Madarak között ocsúdтам fel. Sorokban álltak, polcokon. Kisujjnál nem nagyobb, parányi struccok, orr nélküli kis darvak, kerek fejű fülesbaglyok.

— Hát ezek miféle madarak. . . , amelyeknek olyan farkuk van?

— Íbiszek, Egyiptom szent madarai.

A hang ismeretlen és szokatlanul kellemes volt. Ezt meghallottam, de utána újra elszunnyadtam. Amikor felébredtem, a szobában beszélgettek.

— Hát nem szégyelli magát, papa? — mondta ugyanaz a hang. — Pfuj! Szégyen, gyalázat! Hiszen maga már négy darabot kapott.

&9

Válaszul bűnbánó motyogás hallatszott.

— Pfuj, micsoda szégyen! Mit szólna a megboldogult mama? Pfuj! Pfuj!

Én úgy szégyenkezem, úgy szégyenkezem maga miatt!

Kissé kinyitottam a szemem, és egy szakálltalan, bajusztalan vénleges vén embert pillantottam meg, aki fekete bojtos, zöld sipkát viselt. Orra hosszú és hegyes volt. Az orra végén lassanként egy világos, tiszta és átlátszó csepp gyűlt össze, s aztán lepottyant az öregember térdére. Még egy . . . Még egy . . . Sokáig figyeltem ezeket **a** fényes cseppeket, és nagy nyugalom fogta el **a** lelkemet.

— Felébredt! — mondta ugyanaz **a** hang, amely az imént dorgálta meg az öreget. — Franciszka nővérkém, kész van?

Ekkor mámorító zöldbabillat ütötte meg az orromat. **A** szag ugyanolyan barátságos volt, mint minden ebben a szobában. Teli tüdővel beszívtam, és a díványon feltámaszkodva, két igen pirosp>ozsgás öregasszonyt pillantottam meg: olyan vékonyak és kicsik voltak, mint holmi tízéves csitrik. Mintha valaki havat hintett volna a fejükre — olyan fehér volt **a** hajuk.

Hol vagytok? Hová kerültem?

Egyikük észrevette, hogy nem alszom, s egy tál gőzölgő levest meg egy száraz, szürkés kenyérvéget nyújtott felém. Gyorsan végeztem az étellel, s a tál alján egy képet pillantottam meg: három, tarka szalagcsokros, üldögélő pudlikutyát, aki ember módra, fölényesen mosolyog, az egjék pedig még kacsint is, mintha valami mulatságosat tudna rólam. A szoba lakói nyilván mind szenvedélyesen szerették a képeket: még a takarót is, amelyet rám terítettek, himzett csillagok és pillangók díszítették. A falakat a mennyezettől a padlóig himzett tigrisekkel, lovakokkal, virágokkal, horgonyokkal és szívárvánnyal ékes, tarka szőnyegek borították, A diványon mindenféle méretű és

színű párnák sorakoztak nagyság szerint, s mindegyiken kép: az egyikken rózsák, a másikon ugyanolyan pudli-kutyák, amelyeket az imént a tálam alján láttam, a harmadikon hosszú szakállú Robinson Crusoe, ernyő alatt.

Szemügyre vettem a vidám szobát. Mintha ezt mondaná: „Micsoda badarság, hogy baj is van a világon! A világon csak puha faliszőnyegek, ketyegő órák, tarka képecskék meg párnák vannak.”

— Malvina nővérkém, adja ide, kérem, a gyufát!

A gyufásdoboz sötétkék üvegyöngyből készült tokban volt, amikor pedig Franciszka nővére felmászott egy székre, és meggyújtotta a nagy függőlámpát, az üveg

49

emyőn nyomban tánkra perdültek a kínai férfiak és gyerekek sziluettjei.

Az egyik öreg hölgy fürge, bőbeszédű, fiatalos mozgású volt, a másik, az idősebb: higgadt, szemüveges.

Mint később megtudtam, mindketten Elzász-Lotarin-giából származtak: Mademoiselle Franciszka és Mademoiselle Malvina. Csaknem gyermekkoruk óta városunkban éltek, és egészen helyesen s igen kellemes, idegen kiejtéssel beszéltek oroszul. Csupán az „úgy látszik” helyett mondták így: „úgy lesztek”.

— Kinézünk az ablakon, hát, *úgy lesztek*, valaki fekszik odakint. „Ajj a j — mondom Franciszka nővérkének —, *úgy lesztek*, meghalt.”

Édesapjuk, Monsieur Riquet, valamikor tánctanár volt, most pedig már kilencvenhat éves, és állandóan a karosszékben üldögél, meleg pléddel letakarva, amelyre fekete denevér van hímezve, óriási holdkorongon. Az öregúr már süket, rosszul lát, még a dohányért sem rajong, pedig két esztendeje még szívesen tubakolt. Naphosszat egyetlen szót sem szól. De maradt az életben valami, ami változatlanul kedves és drága számára: a cukor. És mivel kevesli a lányaitól kapott adagját, hacsak lehetséges, cukrot lop tőlük. S mert öröme telik ebben, lányai szándékosan a keze ügyébe rakják **1** cukortartót, hogy az öreg kényelmesebben lophasson. Kacagató látvány, amikor körülnézelőde, mint az igazi tolvaj, kinyújtja kezét a zsákmány után, amelyet ők maguk csempésznek oda. Az öregúr azt képzei, hogy rendkívül ügyes csínyet hajtott végre, s úgy örül, mint a kisgyermek. A cukordarabka, amelyet abban a pillanatban a szájába dug, és élvezettel szopogatni kezd, kétszerte izletesebbnek tűnik, mert azt hiszi, hogy lopta. Különösen jólesik neki, amikor ezt mondják: „Pfuj, papácska, hát nem szégyelli magát?”

■“Tyenkor valóban azt hiszi, hogy szörnyen ravasz kópé. F- hizeleg a hiúságának, s öntelten kuncog.

50

Miközben a két nővér apja hőbortjairól mesélt, szüntelenül dolgozott: előttük az asztalon rongykupacok hevertek, mindenféle anyagból, s ők különböző színű fonállal gyorsan összevarrták, hogy piros-kék-zöld mintás abrosz kerekedett belőle. Úgy éreztem, örökké itt tudnék feküdni ezen a díványon, és elnézném sebes kezük mozgását. Elmesélték (különben csak Franciszka beszélt, Malvina pedig csupán helyeslőn rángatta a szemöldökét), hogy mind a ketten kézimunkát és zenét tanítanak több iskolában, és azonkívül színes fonálból madarokat készítenek eladásra.

— Nézzen csak ide! — mondta Franciszka; ollót és kártyát vett a kezébe, a kártyát négyrét összehajtotta, kivágott belőle egy percc alakú karikát, átkötözte élénk sárga fonállal, csattogott körülötte az ollóval — és pelyhes csibe lett belőle, mintha az imént bújtt volna ki a tojásból.

— Kár, hogy nincs viasz a csőréhez. Lám, mennyi orr nélküli darunk van! — mondta szomorúan sóhajtván Franciszka. — Szörnyen megdrágult a viasz!

— Szörnyen! — sóhajtozott Malvina. — Ez a haszontalan Szubbockij pedig...

Szubbockijt ismertem. Nálunk az udvarban lakott, és papír- és írószerboltja volt a KroU-féle gimnáziummal átellenben. Kicsiny és fürge, mint a csík, édeskésen rámosolyog a tejfelesszájú vásárlóira, fejüket simogatja, „kicsikéimnek” nevezi őket.

— Itt egy itatócska, szalagocskával, kicsikém. Emellett azonban cégéres zsvivány volt. Franciszka és

Malvina szerint potom pénzért felvásárolta tőlük a baglyokat, struccokat, csibéket, darvakat, és óriási haszonnal továbbadta az üzleteknek. Egy-egy csibéért csupán tíz kopejkát fizetett a nővéreknek, ő pedig fél rubelt kapott érte. Az üzletek meg egy rubelért árulták, mert Szubbockij csibéi szépségükről híresek. Így is nevezték őket: „Szubbockij csibéi”. Nagy volt a kelet

51

jük, főként húsvétkor és karácsonykor. A madarak készítéséhez szükséges anyag pedig olyan drága, hogy a két nővérnek darabonként mindössze két és fél kopejkája maradt a munkájáért.

— Én szerzek maguknak viaszt! — mondtam, s örültem, hogy szívességet tehetek nekik. — Szólok Foma bácsinak, ő majd hoz faluról. Neki van, maga mondta. Méhészkedik a falujában.

És meséltem nekik Foma bácsiról. Azután anyáról, Burgmeisterről meg a rám szakadt bánatról. Hallgatták, bólogattak, s egyszerre csak Malvina így szólt:

— Magának most azonnal haza kell mennie, és elmondani a mamájának a teljes igazságot. Fájni fog neki? Ám legyen! Jobb a fájdalom, mint a hazugság. Még a halál is jobb. Menjen, és mondja el a mamájának a színtiszta igazságot, és meglátja: minden jóra fordul.

Zavarba jöttem. Képtelen voltam megérteni, hogy ha a dolog így áll, akkor ők miért csapják be apjukat a cukorral. De mihelyt erre tereltem a szót, Franciszka félbeszakított:

— Ó, a papa más lapra tartozik! A mi papánk *úgy lesztik*, szakasztott kétéves kisgyermek.

Talpra ugrottam:

— Jól van, megyek és elmondom.

~ És adja át a mamájának mind a kettőnk, Franciszka és Malvina szeretetteljes üdvözlését. Még ezt is, ha lehet.

Felkapott a polcra egy piros begyű harkályt, zacskóba dugta (a zacskón is kép volt), és odaadta nekem.

Meleg szavakkal köszönetet mondtam a két nővérnek, és szinte szárnyakon repültem haza. Csak akkor eszméltem rá, milyen nehezemre esett ilyen sokáig titkolni anyám előtt az igazságot. De miért adták nekem ezt a harkályt? Talán örömet szerezhet anyámnak most, amikor közlöm vele, milyen szerencsétlenség ért bennünket?

51

14.

RÖVID PIHENŐ

Mialatt új barátaimnál pihentem, eleredt az eső. Az ég tűzpirosra vált. A tócsák olyanok voltak, mintha vérben úsznának . . . ;

Annyira szeretnék mesélni anyának Nyafkáról, Tyun-tyinról, a címerről, Hatszemüről, Proskáról, mindenről; ami ezekben a napokban történt, még Rögönről és Fi-i limon kecskéről is, hogy majdnem sírva fakadok a bosszúságtól, amikor látom, hogy csak Maruszja van a szobában.

Any a nincs sem a konyhában, sem a pincében. Nem-i rég még kerültem, bújtam előle, most pedig, azt hiszem; a világon mindent odaadnék, hogy érdes kezéhez szoríthassam hideg, nedves arcomat.

Maruszja csüggedt szemrehányással néz rám: van-i nak olyan hitvány alakok, akik naphosszat isten tudja; merre csatangolnák! Érzem, hogy szörnyű bűnt követtem el (ez a szokásos érzésem) vele szemben, és alig hallható hangon megkérdézem, hol van anya.

Növérem határozottan kijelenti, ne tetessem magam bolondnak, hiszen nagyon jól tudom, hogy ma délben Foma bácsi hazautazott a fiulujába, és anya elkiséri az akkermani sorompóig.

Tehát valóban bűnös vagyok! Családunkban ősidő óta bevett szokás, hogy valahányszor Foma bácsi eltávozik' házunktól, anyával az akkeraiani sorompóig kísérem; azután pedig betérünk Hosszú Lizához, és ő mindig ezzel fogad engem:

52

„Ó, hogy megnőttél, milyen nagy lettél!”

S beszalad a boltba, és kihoz nekem néhány, légypiszokkal teli, kőkemény, szürke, mentás mézeskalácsot, én pedig egész úton hazafelé rágom, hogy majd beletörik az állkapcsom.

Hosszú Liza hálás anyának, mert valamikor régen, amikor pogrom volt a városban, anya elrejtette őt a pincénkben egy dézsában, s aztán káposztával takarta le — ez a dézsa még sokáig megvolt nálunk, és „Liza dézsájának” neveztük. S most anya egyedül, nélkülém jön haza az akkermani sorompótól; Foma bácsi elutazott, én pedig nem csókoltam meg a kenyér- és meggylikőr-szagú, bajuszos száját, s azt sem láttam, milyen ajándékokat vett anya Foma bácsi felesége és gyermekei számára. Ezek az ajándékok különben majdnem mindig egyformák: fél süvegcukor, negyed font tea. „Cári zamat” nevű, papírba csomagolt, nyúlós cukorka meg egy darab égszínkék vagy kanárisárga karton, amit Ptas-nyikovéknál kiárusításon vett.

. Ott állok Maruszja előtt, s roppant zavarban vagyok. --Ide nézz, Maruszja!

Megmutatom neki a papírcacskót a képpel, és elősze-**dem.** belőle a pelyhes harkályt, amelyet Franciszkától kaptam. Csak most látom, milyen szép. A madár mindkét lábával egy téglavörös agyagból formázott, ágas-bo-gas, kérgecses fatörzsön kapaszkodik, és fejét magasan hátravetve, vájja a fatörzset a hosszú csőrével, amely a legfinomabb viaszból készült.

— Ezt én . . . ajándékba kaptam . . . anya részére . . . ;

Maruszja azonban ellenségesen nézi a harkályt, mintha az is bűnös volna előtte meg anya és Foma bácsi előtt is.

Kimegyek a konyhába. Erősen ráz a hideg. Bizonyára megfáztam. Jó volna forró **teát** inni. Az utca túlsó oldalán, a kaszárnyában van egy „kazán”: a tűzhelybe illesztett, jókora forralótartály. A katona egy kopejkáért

52

teletblti forró vízzel a teáskannát. Felveszem az asztalról a kannát, és egy cédulát pillantok meg alatta.

„Ma tízkor gyere el Drakondidíhoz, Fontos ügy! Blohin.”

Az ablakok alatt lehajolva, nehogy Maruszja észrevegyen, kiszaladok az udvarra.

Sohasem jártam Drakondidínál. Itt van a gimnazisták titkos klubja. A gimnáziumban mindenki tud ennek a klubnak a létezéséről, de suttogva beszélnek róla Az osztályismétlő Zozulja és Kurz vodkát iszik itt kvászos

üvegből. A dülledt szemű Babencsikov fivérek durákoznak. Bika Sztjopa pedig, valahányszor sikerül elcsennie apjától egy háromrubelost, belakik süteménnyel és fagyalattal, s vendégül látja Zujevet meg a saját fivérét, Vologját, aki a negyedik osztályt ismétli. Itt rejtőznek Bodri elől a „lógósok”.

A „lógósok”, azaz iskolakerülők valahol — legtöbbször a parkban vagy a tengerparton — lődörögnek, amikor az osztályban kellene ülniük. Valaki például nem csinálta meg a fizikaleckéjét, és egyes fenyegeti. Fogja a táskáját, és elindul, mintha a gimnáziumba menne. A második vagy a harmadik sarkon azonban elkanyarodik, és tolvaj módra a rejtékhelyre oson, s ott marad a tanítás végéig. Azután hazamegy, mintha mi sem történt volna, és arcátlanul hazudik a hozzátartozóinak. Azok a „lógósok”, akiknek pénzük van, Drakondidinál töltik napjaikat. Lakmároznak, kártyáznak, lottóznak, dominóznak vagy alszanak. A gimnázium vezetősége egyszer sem akadt rájuk ebben a lebuiban, bár néha tizen is összegyűltek ott, ha aznap nehéz óra volt. Sőt, előre megbeszélték, hogy másnap falkástól Drakondidihoz mennek. Egy ízben ugyanaz a Bika Sztjopa az egész osztályt meghívta Drakondidihoz. A következőképp történt. Az utolsó óra francia volt. Tanítás után imádkozni szoktunk :

7 CsukiVizJcij gp^

„Hálát adunk néked, Urunk-Teremtőnk, kegyelmedért, mellyel arra méltattál bennünket, hogy figyelmesen meghallgassuk az oktatást. Áldd meg feljebbvalóinkat, szüleinket és tanárainkat, akik a jó megismerésére vezérelnek. . . ”

Bika Sztjopa bátran előrelépett, és élve az alkalommal, hogy Monsieur Lane nem ért oroszul, éneklő hangon, ahogyan a templomban az imát mondják, így szól:

„Az, ki nem akar görögből szekundát kapni, csenjen el szüleitől fél rubelt, és keressen menedéket Dra-kondidi barlangjába-a-an!” ^ Jámboran az ikonra nézett, és szüntelenül hányta a keresztet. Lane azt hitte, hogy ez ima, s áhitatosan lesütötte a szemét, annak jeléül, mennyire tiszteli a mások vallását.

Drakondidi „barlangjáról” sokat mesélt nekem Munya Blohin, mivel ő minden pénteken ott sakkozott Iglickijel, egy püpos reáliskolással. De még korán van ahhoz, hogy ebbe a gimnazistaklubba menjek. Háromnegyed nyolc az idő, nem több. Ne látogassak el Ljonyka Aligerakihoz, a padszomszédomhoz, akinek fehér patkánya és egy pár új „pergőgalambja” van? Nem, most nem vagyok olyan hangulatban, hogy galambok és patkányok érdekeljenek! Talán visszamenjek a Riquet nővérek háborítatlan, barátságos otthonába, és újra halljam nyájas hangjukat, a kedves és mulatságos *úgy lesztiket?*

Lassan, tétován kilépek a kapim. Az utca kihalt. Sehoh egy lélek. Ő, ha találkoznék Rita Vadzinszkajáival! Jobbra térek, azután visszafordulok, és kiskapunk előtt hirtelen megpillantottam Cindilindert. Alaposan kicsipte magát, rikitó lila nyakkendővel visel, csak úgy árad belőle a kölni. Köszönés nélkül előhúzza zsebéből egy kis 4obozt, s egy fehér nyíllal átdőfött, apró aranyozott szívet vesz ki belőle. A szívbe világoskék kövecske van illesztve.

— Csinos holmi! — lelkendezik Cindilinder. — Gondolod, ő örülni fog neki?

„Ő”; a sárgásvörös hajú Cilja, csomagoló nő a Glusman és Romm gyárloan. Cindilinder vagy egy év óta fülíg szerelmes ebbe a nagyhangú, szép, piros arcú leányba. Azóta veszettül elegáns, még a járása is megváltozott. Azelőtt macska módra, óvatosan és puhán lépdelt, most pedig inkább ugrándozva, táncolva, szinte zeneszóra halad.

Igyekszem minél figyelmesebben hallgatni a kusza beszédét. Micsoda szerencse, hogy összetalálkoztam vele: hiszen ez módot nyújt arra, hogy legalább egy fél órára száműzzem minden aggodalmamat és bánatomat: Annyira elviselhetetlen számomra a zsenge váUaimra szakadt baj terhe, hogy teljes szívemből hálás vagyok a sorsnak azért a pihenőért, amelyet — még ha igen rövid ideig tart ia — ez a Cindilinderrel való beszélgetés ígér. Annyira szükséges számomra ez a pihenő, hogy hirtelen élénk érdeklődést tanúsítok Cindilinder iránt, és szörnyen félek, nehogy faképnél hagyjon.

Leülünk a kapu előtt a padra. Cindilinder megint előveszi zsebéből a világoskék köves csecsebecsét.

— Azt hiszed, loptam? Ide süss!

S diadalmasan elém tesz egy zöld papírost. Számla a Bizet és Társa ékszerüzletből. Jól olvasható rajta az írás:

„Ezüst melltű — 3 rubel 48 kopejka.” A sor alatt: az üzlet kerek pecsétje.

— Látod azt a stemplit, az ám! Isten verjen meg, ha nem valódi! Szinte maga is csodálkozik, hogy nem lopta az ékszert.

Jól tudom, hogy e pecsét nélkül Cilja nem fogadja el az ajándékot.

Mihelyt megismerkedtek, mindjárt azt követelte, Cindilinder esküvel fogadja meg, hogy soha többé nem Űzi a „szakmáját”. És tavaly nyár, helyesebben június óta — igen, 1895. június 7-e óta — valóban már soha semmit nem lop. Anya azt tanácsolta neki, tanulja ki az esztergályos szakmát A. F. Kaiser bútörüzemében, amely a Kötél és az Űj utca sarkán van. Most be is állt oda tanoncnak, és már nem Cindilindernek hívják, hanem Juzjának. A neve Juzja Stok (vagy talán Stokman). És megsértődik, ha valaki Cindilindernek szólítja, mint azelőtt.

Régebben is váltig bizonygatta nekem és anyának, hogy már felhagyott a lopással, de végképp csak most hittük el. Egyszer-kétszer elhozta hozzánk Cilját, és roppant örült, amikor látta, hogy a lány tetszik anyának és nekem is. Változatlanul minden va-sámap reggel beállít, megtölti vízzel a hordónkat, céklát és krumplit tisztít anya számára az ebédhez, Malankával együtt felaggatja a „palláson” a fehérneműt, elszalad a városi könyvtárba, és olvasnivalót hoz Maruszjának.

Kedves, drága Cindilinder! Micsoda gyönyörűség kora reggel a piacra menni vele, a templomok harang-zúgása közepette. A piacon délvidéki zaj honol: kiabálnak a kofák, sívitoznak a malacok, hevesen, szenvedélyesen alkuszik mindenki. Élő rákot, makrélát, paradicsomot, peracet, cseresznyét, halvát vásárolunk. Néha, amikor fáradtan hazafelé igyekszünk. Madame Sersenyevics háza előtt megállunk egy kis pihenőre, és egyszerre csak Cindilinder mosolyogva így szól:

— Ezek a kofák olyan maflák! — és kiráz a kabátja ujjából egy
összatapadt aszaltszilva-csomót.

Ránézek, s nem hiszek a szememnek.

— Juzja! Hiszen megígérted! A szavadat adad . . ; anyának és Ciljának
is. . . Nem szegy elled magad, Juzja, Juzja!

— Hát ez talán lopás? — mosolyodik el, és egy marék naspolyát, télire
eltett almát, uborkát, karamellát húz elő az inge alól. — Hát te nem
szereted az almát?

Restellem bevallani: a Cindilinder által elcsent nya

55

lánkságok annyira csábítottak, hogy szíves örömet hajlandó voltam
nem tekinteni lopott holminak, és lelkiismeret-furdalás nélkül megettem
a naspolyát, az aszalt szilvát és a télire eltett almát.

A sárga-vörös hajú Cilja azonban önzetlenebb és szigorúbb volt, mint
én. Amikor Cindilinder gesztenyét lopott számára a piacon, a lány —
bár nagyon kedvelte — úgy elhajította, mint a parazsat, s kijelentette,
hogy ilyen „megrögzött szélhámossal" nem kíván barátkozni.

Azóta Cindilinder, amikor vasárnaponként a bódék között sétál, már
nem lopkod tökmagot és dinnyemagot a féleszű, öreg Marjanka anyótól,
pedig még a veréb-falka módra minduntalan lecsapó kisgyerekek is
akadálytalanul kiűritik a kosarát. Mulatságos volt nézni, milyen
nehezeire esik megfékeznie ügyes kezét, nehogy elemeljen valami
örizetlenül heverő édességet, s ha olykor-olykor mégis elcsen egy
uborkát vagy hagymát, káromkodásra fakad, és visszadobja az eladó
zsákjába.

Káromkodni is ritkábban szokott, mint azelőtt. Anya a legszigorúbban
megtiltotta a trágár beszédet, ő pedig megígérte. Csak az a baj, hogy
eleinte nem tudta megállapítani, melyik szó csúnya, s melyik szép. A
legcsekélyebb restelkedés nélkül ejtett ki olyan szavakat, amelytől a fa
is elpirult volna. De ha történetesen ilyesmi csúszott ki a száján, mint
például „gatya" vagy „köpök rá" vagy „fityisz" — ő is észbe kapott, és
roppant zavarba jött:

— Hű, pardon, bocsánatot kérek! ,

Mostanában azonban ezen a téren is minden a legnagyobb rendben van
nála. Egyáltalán nehéz elképzelni, hogy nemrég még „megrögzött
szélhámosnak" tartották. Jelenleg még Szimonyenko, az ősz trombitás
sem kételkedik Cindilinder becsületességében.

Cindilindemek azonban — sajnos — már indulnia kell. A parkban, II.
Sándor szobránál vár rá a sárgászöld hajú Cilja.

55

— **fin meg Drakondidához megyek! — mondom a legénynek, és be
akarok számolni minden szerencsétlenségemről.**

**Most azonban nincs ideje számomra, fél, hogy elkésik a találkáról.
Ott maradok egyedül a padon, s megint rám zúdul a bánatom.**

Vajon mi vár reám Drakondidi pincéjében?

55

15.

DRAKONDIDI PINCÉJÉBEN

**Ez a pincehelyiség az Uszpenszkaja utcán, a lóví[^]út állomásával
szemközt levő szódavízüzlethez tartozik.**

Messziről ragyog a kékessárga gáz lángnyelveitől megvilágított, sötétkék-fehér cégtábla: „F. M. Dra-kondidi, szódavizek és szörpök.” A cégtáblán szódásüveg látható, amelyből szűkókútként fröcsköl a víz. Belököm az ajtót, s belépek a boltba. Az ajtóhoz erősített esengő sokkal hangosabban csörömpöl, mintsem vártam. Az első, ami a szemembe ötlik: Drakondidi kékes tar koponyája és fekete szakála. Négyszögletes, asszír szakála olyan, mint a festményeken. Sűrűjéből kidudorodik az égőpiros, húsos száj. Drakondidi a pult mögött állt, és krétaporral tisztítja az ónkanalakat. Előtte, a magas fémállványon oszlopban állnak a szörpökkel teli üvegek: ananászszörp, esokoládészörp, meggy-, vanília-, málna-, narancs-, sőt valamilyen tulipánlé is. A tarka szörposzlopsort élénkvoros papírvirágcsokor korOTiázza. De hol van a klub? Hol az a pompás, titkos szoba, amelyről olyan sokat beszélt nekem Blohin? Drakondidi háta mögött nincs senamilyen ajtóféle. Csak a sima fal. Rajta szőnyeg, azon pedig egy plakát:

MANUEL HBRZOG CIRKUSZA FERNANDO FIVÉREK ÉS TANTI BAPINI

101

— Szörppel vagy simán? — kérdi tőlem Drakondidi, és egy kiskanalat dob a magas pohárba.

— Nem szódavizért jöttem . . . , hanem másért. ' ? Engem Munya Blohin hívott ide.

Drakondidi összeráncolja a bozontos szemöldökét.

— Hogy mondja? Blohin?

— Ötödikes. Az ötödik gimnázium tanulója. Munya.

— Blohin — ez a vezetékneve? Talán inkább Marazli vagy Ralli? (Ralli és Marazli: vagonukról híres helybeli kereskedők.)

— Nem Ralli, sem Marazli, hanem Blohin . . . Hiszen ismeri . . . , Munya. . . Itt szokott sakkozni ezzel a ... púpossal. Iglickijjel. . . Én mindenkit ismerek, aki ide jár: Kurzot, Zozulját. . . , a két Babencsikovot.

Drakondidi tar kék koponyája lassan elvörösödik.

— Maga megőrült, isten úgy segítjen! Én limonádét és szörpöt árulok, ez meg holmi Kurzot meg Zozulját kajtat!

Bizonyára tévedtem. Blohin azt mesélte, hogy ez a szódavízbolt csak díszlet, a lényeg a színfalak mögött van, abban a csukott spalettájú, sötét szobában.

Kimegyek az utcára, sokáig ácsorgók az akácfa alatt, és bárgyún bámulok a kapura, amelyre krétával ezt írta valaki: „Jura szereti Raja Glusmant.”

Drakondidi mellett van a Glusman és Romm cukorkagyár, és odalent, a gyár alagsori helyiségében, a rácsos ablakok előtt rendszerint negyvenötven hallgatag mun-kásnő ül. A hosszú, ragacsos asztal mellett, roppant zsúfoltságban, ütemesen előre-hátra hajladozva, gépies gyorsasággal csomagolják a petróleumlámpák fényénél a tapadós karamellákat kis papírcsikokba, amelyeken ez a felírás áll: „Cári rózsa. Glusman és Romm gyár.”

Itt dolgozik a vörös hajú Cilja is, és valósággal furcsa arra gondolnom, hogy ilyen nehéz munkanap után még tud pajkosan nevetni, néha pedig rogyásig táncol is a vőlegényével, Cindilinderrel.

57

Á vízvezetékcsőből készült, vékony korlátan áthajolva benézek a pinceablakon. Ma azonban vasárnap van, a Glusman és Romm gyárban nem dolgoznak, a sötét ablakok mögött homály terjeng. Elfordulok, és megpillantom Blohint.

— Munya — mondom neki —, biztosan van egy másik Drakondidi, ugye?

Munya azonban fölényesen elmosolyodik; „phü” — mondja szokása szerint, és visszavisz a szódavízüzletbe. Letesz a pultra két húszkepejkást — mindkettőnknek befizet —, és csodálkozásomra Drakondidi barátságosan üdvözlí, s körülnézve kissé félrevonja a függőnyt: ugyanazt, amelyre a cirkuszi hirdetés van erősítve. És mögötte egy szakadt viaszosvászonnal borított, alacsony ajtót pillantok meg.

— Óvatosan: lépcső! — mondja Drakondidi hóféhér fogait kivillantva, és mint a verembe, úgy zuhanok alá a sötét, pincyszerű helyiségbe, ahol füst, hal, árnyékszék, petróleum és nyirkosság szaga terjeng.

Amikor szemem hozzászokik a félhomályhoz, észreveszek egy cigányképű, borzas legényt, aki petróleum-főzőn költöntét süt. Munya szerint ez Drakondidi fivére (már hallottam róla): a süketnéma Zsorka, vízvezeték szerelő vagy lakatos. Jobbra a falnál kis függőny. Mögüle hortyogás hallatszik. Valahol egy bádogventillátor csikorog. Vagy talán víz csorog a csapból.

Lám, hát így fest Drakondidi klubja, amelyről annyi csodát meséltek nekem! Miért, miért nem, de bizonyos voltam benne, hogy itt mindenütt aranyozás és bársony látható, helyette pedig zsírfoltos asztalok, napraforgóhéj, piszok és orrfacsaró bűz fogad!

Blohinnal leülök egy távoli zugba. Asztalunkon svábbogár fut végig. Körülnézve megpillantom a Babencsikov testvéreket; Jobbra, egészen a falnál ülnek, két felfordított hordón, és partnereket várva keverik a kártyát.

57

Á süketnéma nyomban két pohár zavaros teát hoz rozsdás, feketé tálcán, s hozzá apró sósperecet, amelyet rendszerint sörhöz szolgálnak fel.

— Ez a Zsorka művész, hajjaj! — mondja kacsintva Munya. -v Ha három cigarettát adsz neki, lenyeli azt a svábbogarat, söt kettőt is . . .

— Mit akarsz azzal a svábbogárral? — kérdem bús szemrehányással. — Ide hívtál. . . Eljöttem. . . Te meg holmi svábbogarakról. . . meg cigarettáról regélsz . . .

Munya nevet.

— Minden rendbe jön, ne félj! Tyimosával kifundáltuk ___Azaz Tyimosa fundálta ki. Remek t e r v! . . . Meglátod ___Mindjárt itt lesz . . . Ő majd elmondja.

Blohin mosolya azonban cseppet sem vidám. Vagy talán csak szórakozott? Jobban szemügyre veszem, s felháborodással állapítom meg, hogy másutt jár az esze;

Ilyen állhatatlan, kapkodó a természete: most is odaszaladt a nyolcadikos Ludwig M-eyerhez, és lottószelvényt ajánl neki:

—, Híres-nevezetes könyv a nyereség: „A királyné nyakéke” Alexandre Dumas-tól! Négy százötven oldal!

Azután Zenkevicshez inál, aki bélyeget gyűjt, és egy „kubait” elcserél egy „javaira”.

Majd megáll a falnál, az ajtóval szembe — és fej vagy írást játszik egy füstös képű legénygel.

Azután ahhoz az asztalhoz lép, ahol Bika Sztjopa meg a fivére, Volygyka csokoládés halvát habzsol, és a pereccel dirigálva velük együtt szilaj nótát zeng az osztályfőnökünkről, Galikinről (azaz Bodriról).

Nincs a világon olyan ember, aki mellett csak úgy elmenne, s nem kezdene játékba, vagy nem volna dolga vele. Mindenkinek szüksége van rá, s neki is szüksége van mindenkire. Ezt hallani a tömegben:

— Munya! Munya! Blohin! Bolha!

S hamarosan úgy rémlik, hogy nem is egy, hanem öt vagy hat Blohin van a teremben.

58

Most azonban odamegy hozzá a magas homlokú, püpos Iglickij, és mindketten nyomban sakkozni kezdenek.

A büztől és az éhségtől lassan megfájdul a fejem. Merőn bámulok az ajtóra, ahol be kell lépnie Tyimosának. Úgy rémlik, mihelyt megpillantom a szeplőktől vöröslő, jámbor, kerek arcát, egy csapásra megszűnik a fejfájásom.

Vajon milyen képpel állít be? Vidám lesz-e vagy szomorú? És mi újat mond nekem?

A sötét falon homályosan világít a szakadt viaszosvászonnal borított ajtó. Gyüölök minden belépőt, mert az illető nem Tyimosa.

— Sakk! — mondta Iglickij.

59

— Sakk-matt! — mondta Blohin.

S nyomban felugrik, mert ebben a pillanatban megjelenik a felső lépcsőfokon a zavartan hunyorgó Tyimosa.

A tömeg között utat törve odaszaladunk hozzá.

Kiderült, hogy Drakondidi sokáig nem engedte be, s csaknem erőszakkal nyomult be az ajtón. Nagy fogú szája úgy mosolyog rám, mint máskor, szeméből azonban szomorúság, aggodalom sugárzik. Szőke haja az izzadságtól megsötétült.

Letelepszünk a függöny előtt, egy halszagú gyékénykupacra, és Tyimosa töviről hegyvire elmeséli, mit csinált ma reggel óta, hogy kihúzzon engem a bajból.

— Először is, Munyka tanácsa szerint, elszaladtam Emmanuil Zsukhoz.

— Istenem! Mi köze ehhez Zsuknák? Gimnáziumunkban mindenki ismeri Emmanuil Zsu-

kot. Tekintélyes és méltóságteljes, mint egy hajóskapitány, öles termetű, kitűnő ruhát visel, és nagyúri, büszke profilja van. Valóban jelentős személyiség: a Tengerparti Szálló borbélyja. De milyen segítséget várhatok tőle?

— Hogyhogy milyet? — támad rám Munya. — Talán nem tudod: ő télenyáron, minden reggel borotvástul, ollóstul megjelenik Burgmeister lakásán, hogy megborotválja és megnyírja a tanítás előtt?

— Hát aztán?

— Aztán csak annyi, hogy így az a nagyszerű lehetőség tárul eléje, hogy mindennap beszélhet Hatszeművel!

Ekkor Munyát félbeszakítja Tyimosa, és bőbeszédűen elméséli a részleteket: milyen kegyesen fogadta őt az előkelő figaró, s milyen szívesen elvállalta, hogy közbenjár érdekemben.

— Hát ez pompás! — mondom örvendezve.

— Előbb h-hallgasd v-végig! — és Tyimosa alsó ajka hirtelen reszketni kezd, mintha sírva fakadna.

59

Elbeszéléséből csakhamar megtudtam, hogy ennek az elbűvölő Zsuknak esze ágában sincs ingyen pazarolni a jóságát: a Hatszeművel való tárgyalásért kétszáz rubelt kíván — kétszáz rubelt egyetlen beszélgetésért! —, és siker esetén még kétszázat.

Szívem elszorul a felháborodástól: hát ilyen arcátlan emberek is vannak a világon!

— Hát te mit képzeltél?! — mosolyodik el gúnyosan Munya. — Azért hívják Zsuknak* . . . Hatszemű titkos ügynöke. . . Vajon Zujev meg Nyafka Kozelszkij akár egy óráig is megmaradhatna a gimnáziumban, ha szüleik nem nem szurkolnának le neki Burgmeister részére nem kétszázat, nem háromszázat, hanem ezreket?

— ördög vigye Zsukot! — kiáltom.

Tyimosa bűnbánóan néz rám. Mintha szégyellné, hogy fáradozása eredménytelen maradt. Csüggedten és vontatottan elmeséli, hogy Zsuktól elballagott a paphoz, a távoli Mária Oltalma-templomba,

végigállta ott az egész misét, s mihelyt a pap meghallotta a nevemet, mindjárt prüszkölni kezdett, akár a macska, amikor sündisznót lát. Tovább nem is akarom hallgatni. Resteltem beismerni, de én — bármilyen furán hangzik is — semmiféle hálát nem érzek Tyimosa iránt. A fiú reggeltől estig, ét-len-szomjan lótot-futott a városban, közbenjárt, fáradozott az érdekemben, én pedig türelmetlen bosszúsággal, haraggal hallgatom a beszámolóját — s magam is tudom, hogy nincs igazam, de ez csak még jobban felmérgesít.

— Azután elmentem Mitrofanicsához . . . , Mordizomadtához . . .

. — Tudom! Tudom! Ne kertelj! mondom dühösen, gorombán. — Tudom: elmentél Mordizomadtához, és *nem találtad otthon*.

— Nem találtam otthon . . . — feleli lesújtva Tyimosa,

*** Zsuk — bogár, másik jelentése: szélhámos.**

60

mintha észre sem venné ingerültségemet. — Előbb kimentem a huUámtörőhöz, a világitótoronyhoz, ahol ünnepnapokon kölöntére szokott horgászni. . . Onnan pedig . . .

— Nem érdekel, hová mentél. . . Lényeg az, hogy nem találtad meg! Nem találtad meg! Nem találtad meg!

Szomorúságom olyan nagy, hogy úgy érzem: jogom van ahhoz, hogy igazságtalan, szeszélyes és goromba legyek. Felkapok a szomszéd asztalról egy görcsös botot, és az **as2rtalt** verve, magamnak is utálatos, szinte idegen, hisztériás hangon orditom;

— Eredjetek a pokolba! A pokolba! A pokolba! Hirtelen észbe kapok, és mentegetőzve habogom:

— Ne haragudj . . . , megértem . . . , tudom . . . Pe hát mit tegyek? Hisz én . . .

Könnyek fojtogatnak, és arccal a függönyre borulok — azt is átjárta a halszag.

— Ej, de kár — mondja Munya Blohin —, hogy nem találtuk meg Mordizomadtát! Ő bezzeg tudna tanácsot adni, mondana valamit.

Ebben a pillanatban ismerős, kedves szavak ütik meg a fülüiAet:

— Imposztorok! Naplopók! Pemahajderek!.; Felpattanunk, mintha gránát robbant volna a szobában. Mordizomadta! Hát valóban itt van, közöttünk?!

Berohanunk a függöny mögé.

Igen, ő az. Mordizomadta: szundított egyet a keskeny padkán, magára borítva szegényes köpenyét; mellette a ládán pedig hatdecis vodkásüveg és egy szétfolyó, pislákoló gyertya áll.

Csoda történt! Hogy került ide, a föld alá, ebbe a bűzbe és rondaságba?

A gimnazisták között hire járt ugyan, hogy — akkoriban divatos kifejezéssel élve — szeszbe fojtja bánatát; én azonban megszoktam, hogy józannak és méltóságteljesnek lássam az osztályban, a katedrán az óra alatt, s most csak bámulok rá, és valósággal nem

60

hiszek a szememnek. Kissé felemelkedik, lassan és lomhán felül, végigsimít a hosszú, Tarasz-Bulba-bajuszán, mintha azon tűnődne, tovább aludjon-e, vagy végképp felébredjen. S nyilván az alvás mellett dönt. Felfelé húzza magán az ócska köpenyét, hogy megint **a** fejére borítsa.

— Jó napot, Ivan Mitrofanics! — mondják kórusban, mint a gimnáziumban.

— Adj isten, szegényház! — feleli álmosan, komoran.' Hirtelen odaugrom hozzá.

— Mitévő legyek, Ivan Mitrofanics? Hiszen tudja: kicsaptak. Hát nem bocsátanak meg, nem vesznek vissza? Becsületszavamra megjavulok! Én . . .

Ivan Mitrofanics hallgat.

— Ki-csap-tak? — szótagolja. — Engem is ki-csap-tak, testvér.

Hirtelen megragadja az övem, és teljes erőből magához húz.

— Vak vagy te! — mondja nyájas szemrehányással' — Pedig nem vagy kisgyerek, ideje, hogy megértsd . . . j Azt hiszed, azért kergettek el, mert komiszkodtál a pappal vagy ezzel a . . . , hogy is hívják . . . , Nyafka Kozelszkij ja! Badarság, ostoba kitalálás! Nem azért túrtak ki, mert bűnös vagy, hanem mert egyszerű származású Ez a te bűnöd, érted? Zugunkban hirtelen, szinte a föld alól, ott terem a „süketnéma” Drakondidi, és túlzott buzgalommal sűrög-forog mellettünk.

— Azt hiszed, igazán süket? — suttogja Munya, de jó hangosan. — Hiszi a piszi! Éppolyan jó a füle, mint a tied! Naphosszat az asztalok között szaglászik, aztán holnap elszalad, és jelenti, ahol kell.

Ivan Mitrofanics feláll, felveszi a ládáról a puhakalapját, vállára veti a körgallérját (én odaadom a görcsös botját, amellyel az imént az asztalon dörömböltem), s a tanár az ajtó felé indul,

^m
— Vissza! Nem arra! — kiáltja Munya, és egy oldalkamrába vezet bennünket. Innen, mint valami poshadt-vízű kútból, kijutunk a hatalmas, nyugodt kék égbolt alá, amelyet beragyog a hold kerek tányérja.

Fák, bokrok, galambdúc körvonalai sötétlenek előttünk, s egy perc múlva egy eldugott sikátorban vagyunk, amelyet szintén teljesen betölt a holdfény ezüstje meg az alacsony házak fekete árnyéka.

61

16.

HOLDFÉNYBEN

Ügy hiszem, sohasem láttam ilyen hatalmas és ragyogó holdat.

Birtokába vette az egész várost, s betöltötte fényével, mint valami muzsikával. . .

Ivan Mitrofanics letelepszik egy útszéli oszlopra, amelyre ráesik egy ház fekete árnyéka. Újra magához von,,s megint bús szemrehányással mondja:

— Hiszen nem vagy kisgyerek, ideje, hogy megértsd. Azután sokáig hallgat, s hirtelen, váratlanul ezt kérdi:

— Hallottál te valaha Harmadik Mukiról?

— Miféle Mukiról?

— Hát a megboldogultról, aki „megtért istenhez”? Hát ő a ludas a te bajodban!

„Istenhez megtért”-nek III. Sándor cárt nevezték akkoriban, aki két évvel ezelőtt hunyt el.

Emlékszem, mihelyt gimnáziumunkba megérkezett a hír, hogy a cár „megtért istenhez”, vagyis, magyarán szólva, meghalt, Hatszemű, Prohor Jevgenyics és a pap versengve magasztalni kezdte, és úgy szipáskoltak a

gyászszertartáson, oly gyakran ismételték mellüket verve, hogy milyen kiváló, bölcs, nemes lelkű és jóságos volt, hogy végül mi, gyermeknépség elhittük dicséreteiket, és őszintén bánkódtunk a már elhalálozása miatt. A tantermünkben lógó arckép (keretét jelenleg gyászszalag borította) olyan jámbornak és kegyesnek ábrázolta, hogy aki ránézett, egy pillanatig sem gondolhatott arra, mintha ez az ember képes volna bármilyen gonosz fondorlatra,

8 CsukovszkiJ

113

Valójában pedig — mint Mordizomadta elmondta igazi durva katona, zsoldár volt. . Minisztereivel együtt kiagyalta az úgynevezett „szakácsnőcsemetekre” vonatkozó kegyetlen rendeletet: hogy munkások, mesteremberek, kocsisok, mosogatónők, kereskedősegedek, rakodómunkások, varrónők gyermekei semmiképp se jussanak be a gimnáziumokba.

— De hát mi öröme telik a cárnak abban — kérdezem csodálkozva —, ha valamennyien műveletlenek maradunk?

Még mielőtt Ivan Mitrofanics válaszolhatna, Blohin közbevág:

— Mondd csak, kérlek — kezdi gúnyosan —, ugyan mi öröme telik a cárnak abban, hogy ha te egyetlen hallgató leszel? Miféle haszna lesz belőle? A gazdagok nem fognak lázongani, de a szegények, főként az egyszerű származásúak — hajjaj!

— Igaz, igaz! — feleli Mordizomadta, és nehézkesen botjára támaszkodva kilép a hold fénycsikjába.

— Mindjárt énekelni fog! Meglátod! — mondja suttogva Munya Blohin.

— Én bizony ismerem, phü!

Csakugyan: Mordizomadta megköszörüli a torkát, és rekedt bariton hangon rázendít:

5 gyere látni: kié a síró dal, Mi a Volga felől szivén üt? Milyen ének e jajszavú sóhaj?*

De nyomban félbeszakítja énekét. Megfog az övemnél és magyarázni kezdi, hogy én az égvilágon semmiről sem tehetek. Szavaiból egy és más érthetetlen számomra, a lényegét azonban fel tudom fogni. Kiderül, egyáltalán nem azon múlik a dolog, én vettem-e rá Kozelsz-

• **Nyekraszov: Gondolatok egy palota főbejárataánál. Fodor András ford.**

62

kijt, hogy elássa ellenőrző könyvét, vagy nem. Mindez jelentéktelen ostobaság. A lényeg az, hogy az én anyámnak nincs háza, mint „Tyuntyina özvegy ezredes-né”-nek, sem fürdői és kocsmái, mint Zujev anyjának, sem boltja, mint a Babencsikov testvéreknek, sem vendéglője, mint Szigismund Kozelszkijnak — neki nincs semmije, csak a más fehérneműje mosásától véresre zsölt keze. Ezért döntöttek úgy, hogy engem nem engednek eljutni az egyetem padjáig.

— Ugyan miért alázkodol meg, kunyerálsz és hajbókolsz? — mondja mérgesen Ivan Mitrofanics. — Hiszen egyszerű és világos az ügy: Hatszeműnek megparancsolták, hogy távolítson el a gimnáziumból fél tucat „szakácsnőcsemetét”. Hát ő elhatározta, hogy kivág hetet: téged, Finkelsteint, Jakovenkót, Hrisztopulót és még hármat a hatodikból. Talál ő ürügyet, nyugodt lehetsz! Ráparancsolnak, ő pedig buzgón végrehajtja . . .

Kiérünk a mellékutcából, és üzletek, házak, előkertek mellett haladunk. Az ismerős Kötél utca költőinek, rejtélyesnek tetszik a holdfényben. Egyetlen házra sem lehet ráismerni. Mintha más bolygóra kerültünk volna,

Ivan Mitrofanics újra megragadja az övemet:

— De nem sokáig packázhatnak velük ezek a szörnyetegek!
Szent Oroszthonban kakasszó hallszik. Közéig a hajnal szent Oroszthonban!

Mordizomadta szavai felbátorítanak. Elég volt a meg-alázkodásból, a kunyerálásból! Én nem vagyok bűnös senki előtt! Meg is mondom anyámnak. Mindent megmagyarázok neki. Ők követtek el bűnt velem szemben. Meg anyával szemben . . . Igen, Igen!

Ütközben elmondom Emmanuil Zsuk ajánlatát.

— Hatszemű jobbkeze — magyarázza Ivan Mitrofanics. — Százalékot kap tőle,

63

Ivan Mitrofanics szavai szerint Hatszemű a legkegyetlenebb, legarcátlanabb sápszedő, és valamennyi között a leghirhedtebb. Amikor városunkban valamilyen cégéres korrupt alakot szapulnak, ezt mondják róla: „Ügy zsebel, mint Burgmeister.”

Az osztályzatokkal való kereskedést — megint csak Ivan Mitrofanics szavai szerint — Burgmeister nagyban űzi. Sőt, szabott árfolyamot állapított meg: hármásért ennyi jár, négyesért több, ötösért még több. Különösen az utolsó negyedévben, amikor összegezik a tanévben elért eredményeket.

Ivan Mitrofanics mindenütt leleplezte, ahol csak tudta. Cikket írt róla az újságba, a cenzúra azonban megtiltotta közlését. Beadványt küldött a minisztériumba, ott azonban azt mondták: ne üsd bele az orrodát.

— D-de tessék mondani — kérdi dadogva Tyimosa — ugyan miért szereti a miniszter Hatszeműt, ha ő ilyen embemyűző?

Ivan Mitrofanics fáradtan hallgat. Helyette Blohin felel:

— Hát nem láttad, amikor Hatszemű az „Isten, óvd a cárt” énekl? Ahogyan a keresztet hányja, és az ikonokat csókolgatja? Hogy szipákol, amikor Marija özvegy címéről beszél? A miniszternek pedig éppen ez kell! Ezért különb bűnöket is megbocsát Hatszeműnek!

A hold fénye továbbra is világoskék hullámokban suhan végig az utcákon. Annnyira belemelegedtem a Mordizomadtaival való beszélgetésbe, hogy észre se vettem, amint a kapunkhoz értünk.

. — Isten veled! — búcsúzik Ivan Mitrofanics. — És jegyezd meg: pária, plebejus vagy, de nem rabszolga!

Alighogy befordulok a kapualjba, elém rohan Cindilinder. Szökdécsel, hadonászik, mint az örült, és úgy kiabál, hogy felveszi az udvart:

— Megjött! Megjött! Visszatért! É! Esze ágában sem volt vízbe fúlni!

63

Körém sereglenek: anya, Maruszja, Malanka, Hosszú Liza, Cilja, és zajosan örvendeznek visszatérésemen.

Lassanként kezdem megérteni, mi történt. Este, amikor anya hazaérkezett, szörnyen megijedt: vajon hová tűntem? A konyhában megpillantotta Munya levélkéjét, amelyben Drakondidihoz hívott. Hogy mi fán terem az a Drakondidi, azt sem anya, sem Maruszja nem tudta; Nemsokára beállított azonban Cindilinder, elolvasta a levélkét, és az

Uspenzkaja utcába rohant (ő többször járt Drakondidinál). Én már nem voltam ott, s anyám izgalma még fokozódott: csak nem fulladtam a tengerbe, mint a napokban két papnövendék. Fjűk és Zsarov?

De hol van Tyimosa? Meg Munya Blohin? Utánuk akarok szaladni, hogy köszönetet mondjak, Cindilinder azonban ném enged. Most, amikor épen és egészségesen hazatértem, anya mindenekelőtt rám parancsol; hogy alaposan mosakodjam meg. Fogom a szappant, a háncscsutakot, Cindilinderrel kimegyek a legközelebbi fészter mögé, s ő kíméletlenül lelocsol hideg vízzel. Azután anya az asztalra teszi a borsccsal* teli fatálat, én azonban képtelen vagyok hozzányúlni az ételhez, s amikor az idegenek elmennek, összevissza mesélni kezdem anyának mindazt, amit eltitkoltam előle.

— Te nem tudod ... Becsületszavamra ... Nem én voltam ... Hanem Tyuntyin ... Meg Meletyj ... meg a cár ... Mordizomadta azt mondja ... ide hallgass ...

Anyám szótlanul, furcsa és csendes mosollyal néz rám. Minden arra vall, hogy semmit sem sejt. Eszébe sem juthat, hogy tegnap is, ma is becsaptam, s a gimnáziumi tandíjam meg a könyveimért, a bolyhos fedelű iskolatáskámért, a kerek tolltartómért, a fényes gombú gimnazista egyenruháért kiadott pénz — amelyet fáradságos munkával keresett — mind haszontalanul elveszett, elpazarlódott, mintha tűzbe dobták volna.

* **Káposztaleves céklával.**

64

Anyá, " meg kell monSanotn neiced.' 7 T, Hatsze-; mű ... , tegnap ... , illetve tegnapelőtt, , , Különben mégsem: tegnap. . 7

Anyá továbbra is hallgat. Majd hirtelen közömbösen így szól:

— Tudom 7 7 7; már régen tudom 7 7 '

— Tudod? Szívem elszorul.

— Tegnap óta. Reggel óta. Tegnap reggel írás érke-^ zett a gimnáziumból .. Korán reggel. . Szombaton. . ^ amikor Foma bácsi itt volt. . .

Tehát fölöslegesen menekültem anyám elől, s tettem úgy, mintha semmi sem történt volna! Amikor én az osztályban ültem, és Blohin háta mögé bújtam, ő már tudta, hogy katasztrófa történt. De egyetlen szót sem szólt Foma bácsinak, sem Maruszjának. S most nyugodtan elővesz a kemence zugából egy gondosan összehajtogatott, jökora papirost, és átadja nekem. A vastag, fehér, fényezett papiroson gyönyörű kézírással ez áll:

N. város ötödik Gimnáziumának tanári kara értesíti Ont, tiszteU Asszonyom, hogy a kar . . . -i határozata értelmében az Ön ■fia gyenge tanulmányi előmenetele és a tanulókra tett káros hatása miatt kizáratt a nevezett gimnázium ötödik osztályából. Szíveskedjék .. hó . . . napján befáradni a gimnázium irodájába, az ön eltávolított fia iratainak átvétele végett.

Tisztelt Asszonyom, fogadja teljes tiszteletem és nagyrabecsülésem kifejezését, . 1

A. BURGMEISTER igazgató

Ez az írás halálos ítélet anyának és nekem. Anyá pedig — milyen különös — nyugodt, Nem nevez sem csa-

64

vargónak, sem naplopónak, mint Maruszja oly szívesen teszi. Ha legalább kiabálna, vagy sirva fakadna! Dermedt nyugalmban van valami ijesztő. Megragadom jéghideg kezét, és kétségbeesetten hajtogatom:

— No, nem s z a b a d ! . . . Kérlek! Légy szíves . . . Mordizomadta ma elmagyarázta nekem . . .

S mindent elmondok, amit az előbb a holdfényes utcán Ivan Mitrofanicsztól hallottam. Azután beszélek a a Riquet nővérekről. Nyafka Kozelszkijről. Utána pedig mindketten hallgatunk, és sokáig magunk elé meredve ülünk.

65

A kis lámpa füstölni kezd, és lassanként kialszik. Ettől szinte világosabb lesz: az egész konyhát elönti a holdfény.

Anya számomra ismeretlen, izgatott hangon mesél önmagáról, az életéről, az apámról, aki elhagyta őt Pé-tervárott, nem sokkal azután, hogy én a világra jöttem* Végül elhallgat.

Csak most veszem észre, hogy arcom nedves a könnytől. De olyan jó érzés tölt el, mintha a világon sohasem létezett volna Meletyij, Hatszemű, sem Proska, sem pedig Lüstich tankerületi főigazgató. Fejem anyám ölébe hajtom, és szeliden a kezét simogatva elszunnyadok.

65

17. HÉTFŐN

Hétfőn délig alszom, és olyan farkasétvágygal ébredek, amelyet még sohasem éreztem.

Mohón rávetem magam az ételre: megeszem a hatalmas mákos kalácsot, az estéről maradt teli tál borscsot, és egyfázéknyi teát iszom utána. Maruszja fintorog, és fitymálón mondja:

— Te nem vagy normális, bizony isten!

Alighanem csakugyan nem vagyok normális. Mióta megértettem, hogy az égvilágon semmiről sem tehetek, hogy az igazgató a „zsandáraival” együtt gonoszul hamis vádat koholt eUenem, és — ami a legfontosabb! — többé nem kell bujkálnom anya elől s félnem tőle, a szabadság és a megkönnyebbülés mámorító érzése fog

ei:

Kiszaladok az udvarra, és néhány perc múlva kötélén felmászom a „wigwamomba”, felugrom a rozzant hordócskára, és rejtkehelyemről, a gerenda mögül előszedem a gyűrött iskolai füzetet, amelynek kék borítólapján ez áll:

GIMNAZIADA *Hősköltemény tizenkét részben, epilógussal* **S** az első oldalon, cifra keretben, piros tintával: *Ajánlom Rita Vadzinszkájának* 66

Kinyitom a füzetet, és olvasom:

Biztosítást szekunda ellen Köt Okudzsalla, a jó szellem. Diktandó előtt pedig ugyan ki Nem kívánja magát biztosítani?

Gimnáziumi „görögünkről”, aki ógörög mondattant tanított, ezt írtam: *Belép a görög, s mi felállunk. Mint a haj fejünknek bűbján.*

A talpnyaló, gyáva Nyafka Kozelszkijről pedig:

Hogy csikorgatá fogát szenvedgön. Mihelyt a gaz görög tudor Tekintetét ráveté, amidőn ő már szenvedett: a botor. Hogy kacagta Proska élceit (Felügyelőnket hívtuk mi így. Csudamód tréfás ember volt: Kecskének hívta a szabót).

Akad itt Hatszemüről, Mordizomadtáról, Zujevről is . . . Ez meg latin tanárunktól, Pavel Iljics Kavun-ról szól. r ;

Ekkor jut eszembe, hogy ma egytől kettőig nálunk i T 5 ?— azaz nem nálunk, hanem „náluk” — latinóra lesz; amit úgy szeretek. A világon mindent odaadnék, ha most kimehetnék a katedrához, az egész osztály színe elé, s kántálva olvashatnám:

Regia solis erat

*Sublimibus álta columnis '!.**

* A **nap palotája lebegő oszlopokon magaslott**

66

és ha láthatnám, amint Pavel Iljics velem együtt mámorosan hallgatja az ódon római szavak muzsikáját, és szemét összehunyorítva ütemesen bólogat. S most először értem meg teljes világossággal, hogy ez már soha többé nem lesz, és olyan árvának érzem magam, mintha egyedül volnék a földön.

A pokolba mindennel, ami a gimnáziumra emlékeztet! Vessen a Gimnaziáda! Kell is nekem! Szegény kéziratomat bőszen apró darabkákra tépem, elmélyülten és sokáig szaggatom, hogy egyetlen szavát se lehessen elolvasni; azután lemegyek, odaszaladok a szurokkal bemázolt, nagy szemetesládához, amely fölött felhőnyi légy kering öblös zúgással, és behajítom a papírcafa-tokat.

Lelkem megkönnyebbül, és a hátsó udvarokon át hazafutok.

Mihelyt a küszöbre lépek, Maruszja int, hogy ne csapjak zajt: anyát reggel óta fejförcs kinozza. Mozdulatlanul, elsötétült arccal fekszik. Fején szorosan körbecsavart, nagy törülköző, amelyet Maruszja húszpercenként az ecetes vízzel teli lavórba márt.

— Mama a gimnáziumban volt. A te irataidért ment! — közli szemrehányó suttozással. — Burgmeister kiabált velem. Igen, kiabált. És mindez iemiattad, temiattad!

Anya ágya előtt állok, és szívem bánattól sajog. Azután kimegyek a konyhába, hogy anya előtt el ne bógjem magam. Maruszja három ötkopejkást nyújt felém:

— A te helyedben én azonnal elmennék Gavrilén-kóhoz, és kenyeret meg egy fél font gyöngykását vennék vacsorára.

Gavrilenko boltja a sarkon van, a Régi Szabadkikötő utcában. Fogom a pénzt, és csüggedten ballagok Gavri-lenkóhoz. És szinte szándékosan úgy történik, hogy **a** legelső járókelő, akivel még a sarok előtt találkozom: Valka Tyuntyin! Vaksi szemű, álmos arca önteltségtől, méltóságtól sugárzik. Kezében súlyos sétatálca, bár **a**

67

bot, ernyő, pálca és fokok viselése gimnazisták számára a legszigorúbban tilos. Valka majdnem mindennap jár **a** mi vidékünkön: közelünkben lakik a nagynénje, egy moszkvai nagyúr özvegye, aki egész emeletet foglal el Madame Sersenyevics házában.

Most éppen övele szeretnék a legeslegkevésbé találkozni. De olyan barátságosan néz rám, és olyan derűsen mosolyog, mintha valami nagyszerű dolgot tudott volna meg rólam, és most ég a vágytól, hogy örömet szerezzen, szerencsét kívánjon nekem.

— Szervusz — mondja ragyogva. — Milyen sovány és zöld vagy! No, szidott is ma az igazgató . . . Rühes birkának nevezett. Bejött hozzánk az órára, és azt mondta: „Hála istennek, ő többé nem jár a gimnáziumba!” így mondta: „Hála istennek! Egy rühes birka az egész nyáját megfertőzi.” Anyukám is ugyanazt mondja: neked nem gimnáziumban a helyed, hanem mosodában. Hiszen a te mamád . . .

— Te ronda dög! — rikoltom, s egyetlen vágy hevít: hogy összekarmoljam, szétverjem, szétmarjam a szemtelen, nevető képét. Öntelt, fölényes mosolyában testesül meg számomra mindaz a kegyetlenség és gonoszság, amely már néhány napja gyötör. Ez megtízszerezi erőmet, és önmagam számára is váratlanul rárontok a meghökkenett Tyuntyin-ra, kirántom kezéből a nehéz sétatálcát, kettétöröm, és egyenesen az arcába vágom.

Sem előbb, sem később nem tudtam volna ilyen csodát művelni: a bot erős volt, mint a vas, és rendes körülmények között nemcsak eltömi, hanem meghajlítani sem lettem volna képes.

Azt várom, hogy Valka felüvöltjön a sérelemtől és **a** fájdalomtól, s ökölrel rontson rám, az ő ökle pedig erősebb, mint az enyém. Arcán azonban hirtelen szálnalmas ijedség jelenik meg, és ocsmány sivalkodással, pityeregve, gyáván a kapu alá inal.

67

18.

FESTŐMŰVÉS Z LESZEK

Elmúlik még néhány nap. Egyszer csak beállít hozzánk Cindilinder, félrevon a sarokba, és cinkos suttozással kérdi:

— Akarsz pénzt keresni? — és hamiskásan kacsint Jobb keze ujjaival olyan mozdulatot tesz, mint aki aranypénzt markol.
Ijdedten pillantok rá. Csak nem ránt bele valamUyeh sötét ügybe? Mire való ez a kacsingatás, ez a furcsa kézmozdulat, ez a titokzatos suttogás? De nem: semmi szegyenletes dolgot nem akar ajánlani. Voltaképpen jó ötlettel áU elő: Anahovics festő- és mázoló mestemek ideiglenesen segédre van szüksége, és nem volna-e kedvem elvállalni ezt a munkát napi húsz kopejkáért meg ingyen ellátásért.
Elképzelni is nehéz, milyen mámoros lelkesedéssel rohanok még jiznap Anahovicshoz! Nevét jól ismerem, mert nemcsak mázó, hanem egyúttal számos dohánybolt, fodrászüzlet, vendéglő, mosoda stb. cégtábláját is ő készítette. Mindegyik cégtáblája akkora, mint egy jókora ajtó, s mindegyiken (lent a jobb sarokban) elma-radhatatlanul ott díszleg nagy, nyomtatott betűkkel: „L. Anahovics festő”.
A trafikok számára természetes törököt rajzol, pompás málnapiros fezen. A török törökülésben, török díványon ül, s élvezettel szívja a török dohányt, az irdatlanul hosszú török vízpipából, ahonnan kecses gomolyokban kigyózik a vékony török füstcsík.

68

Hát még a fodrászok milyen elegánsak az ő cégtábláin! Fialalok, észbontó bajuszkát viselnek, fésű van a fülük mögött, könnyed pózban hajolnak vendégük fölé, és szerető gonddal babusgatják a hajukat nagy, ezüstös ollójukkal.

Anahovics és a'hozzá hasonló többi festőmester cégtáblái egyébként az egyetlen képtár, amely városunk lakói számára hozzáférhető. Nemrég, mikor egy másik festő, Anahovics versenytársa, Bendel, az Északi Szálló részére cégtáblát készített — négy darázderekű úriember smaragd zöld biliárdon játszik rajta —, mindenünnen összesereglettek az emberek az új műalkotás csodájára. Senki sem ütközött meg azon, hogy az urak új hasonlítottak, mint egyik tojás a másikhoz, a dákot tartó kezük pedig könyökben kicsavarva, mint a kintpadon.

Ezért egyáltalán nem csoda, hogy amikor végighallgattam Cindilinder ajánlatát, viharos lelkesedés fogott el: szentül hittem, hogy mihelyt elmegyek Anahovics-hoz, legott odaadja valamennyi ecsetét, festékét, s én nyomban ugyanolyan málnapiros, fezes, pompás törököket és ugyanolyan smaragd zöld biliárdasztal fölött rostokoló, ikreként hasonlító uraságokat fogok pingálni.

Anahovics azonban (savanyú, közömbös szemű kis emberke) egykedvűen néz rám, s olyan hangon közli, mint aki semmi jót nem vár tőlem:

— Ott áll a sarokban a spachtli. Holnap reggel maga már fent legyen a tetőn . . .

És megmondja a címet: Szadovaja nyolc

Mi az a spachtli? És milyen tetőn?

Kiderült, hogy spachtlinak egy hosszú botot neveznek, amelynek a végén éles kaparóvas van. A tetőről, mielőtt befestik, a spachtlival teljesen levakarják a rozsdát meg a tavalyi festéket.

— Hát az ecsetek?

— Az ecsetek, fiatalember: majd egy-két év múlva . . .

68

Ettől a pillanattól fogva spachtlízó lettem.

A spachtlízó korántsem ugyanaz, mint a spatulyázó. A legegyszerűbb munkát végzi, amelyhez nem szükséges szakértelem. Kora reggel felmászik a „lajtorján” a rozsdás, kormos, kérges tetőre, amelyen itt-ott még megmaradtak a régi festék sötét szigetecskéi; leveszi a kabátját, ingét, cipőjét, lábát rongyba bugyolálja, és nekilát, hogy a piszkos, rüttl hepehupas területet a spacht-li segítségével tiszta, teljesen pormentes sikká változtassa; ezután jöhetnek a mázokok, akik a spatulyával gondosan elsimitják a tetőt, majd vérvörössé, zölddé vagy kanárisárgává változtatják, úgyhogy a ház jó időre megfiatalodik, és az egész utca díszes lesz.

A spatulyázáshoz is egészen jól értek: a karcolásokat; réseket és mélyedéseket különleges keverékekkel bemázolni, hogy a tető tükörsima legyen — ezt a művészetet a tengerparton tanultam meg, amikor történetesen segitettem a halászoknak csónakjaik és dereglyéik festésében. Anahovics azonban nem bízza rám ezt a munkát, és én megelégszem a spachtlival is.

Reggel hűvös van, tengeri szellő fűjdogál, könnyű és kellemes dolgozni, tizenkét óra felé azonban a délvidéki tavaszi nap erősen átforrósítja a háztetőt, s leülök a kémény tövébe pihenni.

Majdnem mindig ilyenkor kapaszkodik fel a „lajtorján” a tetőre Anahovics fia, Borisz Leopoldovics, aki felügyel az apja vállalta munkákra. Nagyon hasonlít az apjához: ugyanolyan apró termetű, egykedvű és bágvadti. Ismeretlen célból vagy öt perccig a kéménynél álldogál, azután elővesz a magával hozott kosárból egy csomó fokhagymát vagy vöröshagymát, egy karéj kenyeret meg egy kis üveg savanykás kvászt. \Ezt nevezik Anaho-vicsnál „ingyenellátásnak”. A halászok megtanítottak rá, hogyan kell üvegből inni: felső ajkammal nem szabad a nyakához érni.

Vagy fél óra hosszat a kémény tövében üldögélek, és

69

mennyei boldogságban úszom. Azután újra a spachtli-hoz nyúlok, majd pedig fogom a seprűmet, és kupacba seprem mindazt a szemetet, amelyet sikerült levakarnom a tetőről. És örülök, amikor különösen sok a szemét: tehát nem hiába dolgoztam!

Igen, az én munkámban sok olyasmi akad, ami igazán kedvemre van: hétszámra szabad levegőn, nagy magasságban tölthetem időmet; főnről nézhetnek arra a világra, ahol a Tyuntynok, Bodrik és Proskák nyüzsögnek; láthatom munkám eredményét; tudom, hogy szombaton hazavihetem a magam kereste rubelt — mindez élénk örömet kelt bennem.

De nyíltan meg kell mondanom: kezdetben, eleinte, amikor munka után maszatosan bandukoltam ugyanazokon az utcákon, ahol nemrég még ezüstcimeres sapkájú gimnazistaként jártam, leküzdhetetlen zavar fogott el. Senkinek sem akartam elárulni, hogy renegátnak tartom magam, s ezért szándékosan büszke megvetést színleltem a gúnyos tekintetekkel szemben, amelyeket környezetem tagjai lövelltek rám. Ez hiú virtuskodás volt, mert lelkem mélyén fájdalmat éreztem. Lassanként azonban beleszoktam új helyzetembe. Most már cseppet sem törődöm azzal, hogy az erkélyen álló Madame Sersenyevics

látomra elfordul, mintha virágait szagolgatná, vagy a pincsijét simogatja, s már nem kiáltja oda, mint azelőtt:

„Jó napot! Mit görnyedezik annyira? Hisz nem hetvenéves vénember!”
Különben elég, ha egyszer véletlenül anyára pillantok, amikor mos vagy varr, **s** új erővel zúdul rám a keserű érzés: sajnálom őt és önmagamat. Anya továbbra sem ejt egyetlen szót sem a rám szakadt csapásról, sőt, szinte elégedett, hogy mindjárt munkához láttam. De arca beesett, nagyon lefogyott, **s** én roppantul szeretném megvigasztalni. Káprázatos terv ötlök eszembe, és — Maruszja elől titokban — közlöm is vele, mint vi-

70

lágrengető felfedezésemet. A terv igen egyszerű és természetes, végrehajtani azonban nem valami könnyű,

— Anyácskám, mindent megteszek . . . , meglátod!

Anyám bizalmatlanul néz rám, s ekkor olyasmi történik, amit sohasem felejték el: hirtelen magához vonja a fejemet, és hevesen megcsókolja az arcomat, a nyakamat, az államot, a szememet.

A mi családukban ez nem volt szokás. Amióta eszemet tudom, anyám sohasem csókol meg sem engem, sem Maruszját. Mindig jó volt hozzánk, de szigorú. Váratlan gyengédsége talán ezért is rendít meg.

Felugrom, és eltökélten mondom:

— Már holnap elkezdem, . . . , meglátod!

9 CsukovsrklJ J29

19.

Egy idő óta új **s** igen fontos elfoglaltságom támadt, amely sokkal érdekesebbé tette akkori életemet, mint korábban volt.

Amikor kora reggel felkapaszkodtam a tetőre, legelőször is elővettem egy darab krétát, és öles latin betűkkel felírtam a tetőre:

I look. My book. I look at my book.*

És így tovább: harminc-nyolcvan sort egymásután.' Majd sokáig lépdeltam e rejtélyes sorok fölött, s igyekeztem emlékezetembe vésni. A munka kezdete előtt így tanultam angolul. Külön e célból negyed rubelért vettem az ócskapiacra egy Meyendorf professzor szerkesztette „Angol nyelvmester”-t: vaskos, elnyűtt könyv volt, s mint később kiderült, vagy tíz oldal hiányzott belőle.

Ez a Meyendorf nyilván párját ritkító csodabogár lehetett. Ugyanis minduntalan ilyen képtelen kérdésekkel fordult olvasóihoz:

„Szereti-e a kertész kétéves fia a kislányának lányunokáját?”

„Van-e önnek félszemű nagynénje, aki kanárimadarakat és bivalyokat vásárol a péknél?”

És éh mégis hajlandó voltam teleírkálni minden háztetőt, ahol csak dolgoztam, a professzor hóbortos kérdéseire adott válaszaimmel. A szerző ugyanis könyve előszavában a leghatározottabban kijelentette, hogy min-

* **Nézek. Az én könyvem. Nézem a könyvemet.** 130

TOVÁBB TANULOK

denki, aki kellő figyelmet tanúsít az ő kanárijai és nénikéi iránt, tökéletesen elsajátítja az angol beszédet, és úgy fogja kifejezni magát Byron nyelvén, mint egy tősgyökeres yorkshire-i bennszülött.

Tiszta szívből elhittem neki, és útmutatása nyomán mindennap efféle hajmeresztő ostobaságokat róttam **a** bádoglepokra:

„Látja-e ez a vak ismeretlen a süketnéma énekes kék fáját, ha egy égszínkék tehén ül mosolyogva rajta?”

S bár lehetetlen volt kideríteni, vajon ez a furcsa tehén a kék fa ágain ül, vagy az énekes gyenge vállaira kapaszkodott fel, e zagyvaság révén mégis szilárdan gyökeret vertek tudatomban az angol nyelvtan legelemibb szabályai.

Mint mennyei boldogságról, úgy ábrándoztam arról a gyönyörűséges időről, amikor Shakespeare, Walter Scott és az imádott Dickensem éppoly érthető lesz számomra, mint mondjuk, Tolsztoj vagy Gogol. Sohasem felejttem el, micsoda örjítő boldogságot éreztem, amikor Ludwig Meyertől (azaz Spinozától) nagy nehezen megszereztem Edgár Poe, a zseniális amerikai író könjrvét, és rábukkantam a „Lee Annácska” című költeményre, s ráeszméltem, hogy majdnem minden szavát értem. Mindjárt meg is állapítottam, hogy Lee Annácska nem más, ' mint Rita Vadzinszkaja, s hangosan szavaltam munka közben, nem is sejtve, hogy ha szavalatomat csodálatosképpen meghallaná egy igazi brit, bizony semmi' esetre sem találná ki, hogy angol beszédet hall. Mert Meyerdorf professzor arra nem tanított meg (és nem is taníthatott meg), miként kell kiejteni az angol szavakat, én pedig együgyűen kerékbe törtem őket. Nemcsak angollal foglalkoztam akkoriban.

A zsbivásáron vettem néhány hatodikos tankönyvet; és megszereztem a tantervet is, és esténként algebrát; latint, történelmet magoltam; és furamód kiderült; hogy a gimnáziumi anyag bámulatosan könnyű, ha va-;

8' 131' laki tanárok és nevelők nélkül, nem a gimnázium falai között, hanem a „wigwamban” sajátítja el.

Gyakran eljött hozzám Tyimosa, s kettesben tanultunk.

Ez nagy meglepetés volt anyának, örült neki. Egy álló hónapon át, (miután kizártak a gimnáziumból) bizonyos volt abban, hogy művelődésem befejeződött, s a legjobb esetben nyomorúságos segéd lehetek valami hitvány boltban. És most lassanként megbizonyosodott róla, hogy életén^k titkos ábrándja, amelyet már meghiúsultnak hitt, minden akadály ellenére megvalósul.

Mint valami muzsikát, úgy hallgatta a közös óráinkat. Se szeri, se száma a teméntelen padlizsánnak, meggyes derelyének, sárgadinnyének meg „kolostori” görögdyin-nyének, amellyel Tyimosát megvendégelte. A dézsa fölé hajolva vagy virágait öntözve, megint halkan dűdolgatta csodaszép dalait, megint sírva-nevetve hallgatta a „Holt lelkek”-et és a „Pan Haljavszkij”-t. S amikor láttam, hogy anyám kedve felderült, még inkább igyekeztem behatolni Krajevics Fizikájának és Kühner Latin nyelvtanának értelmébe.

71

20.

„TAHÓ”

így múlt el a nyár. Anahovicsnál a mázolásai idény véget ért. A mester ekkor elhelyezett egy plakátragasztó artyelnél. Az artyelben sok fűrgelábú kölyök dolgozott, s mindegyiket egy bizonyos kerületbe küldték. Nekem a távoli külváros jutott. Csirizesvödörrel és mázolóecset-tel lőtottam-futottam a mellékutcákon és az utakon, s majd összeroskadtam a különböző hirdetések súlya alatt, amelyeket minél

gyorsabban fel kellett ragasztani a falakra, a kerítésekre és a csaknem minden utcasarikon meredező faoszlopokra. A plakátok ilyesfélék voltak: **MEGÉRKEZETT A HIRES-NEVEZETES ZEVEKE ALLATSEREGLET!**

Szép az élet Iszakovics medencéjében! DE VETRIO KAPITÁNY!!

A VASGYOMRO EMBER! ÜVEG- ES POHARCSEREPEKET NYEL! VALAMINT BÉKÁKAT ÉS KÍGYÓKAT!!!

Pantyelejmon Vanyuhin hasbeszélő a beszélő babáival

Utocs kin! Utocs kin! Utocs kin!

72

Ez a munka meghaladta erőmet. Kettesben szaporábban végezhető, egy embernek viszont nehéz.

Egy hét múlva abbahagytam, és a nagy bajuszos Szimonyenko ajánlatára órákat adtam egy idős katonai Írnoknak, akinek azért kellett elsajátítania a negyedik gimnázium anyagát, hogy magasabb beosztásba jusson. Az írnok félszeg, előzékeny és szerény ember volt, de roppant zsgorinak bizonyult: végül is két és fél rubelommal adós maradt. Más munkám is akadt: esténként hét órától tizenegyig egy élemedett korú ezredesnének végtelen hosszú regényeket olvastam fel a Rogyina és a Nyiva* című folyóiratokból; az ezredesné már a legelső oldal után elszunnyadt, és békésen horkolt az olvasás egész tartama alatt. A vége felé azonban az öregasszony felriadt, s mint aki egy pillanatig sem aludt, lelkesen magasztalta az olvasmányt.

Ezt az elfoglaltságot Ljoka Kuringyina találta nekem, egyik iskolai barátjánéja útján. Ljoka változatlanul anyai gondosságot táplált irántam: vagy egy tucatnyi tankönyvet szerzett, amely olyan fontos volt nekem, mint a falat kenyér, húsvétra pedig angol szótárt ajándékozott. És mennyi hideg hűspogácsát hozott a könyvtár olvasótermébe, ahová vasárnaponként szaladtam el, miután Tyimosával és Munyával tanultam!

— Otthon megint fasírtot adtak. Ki nem állhatom —[^] mondogatta orrát fintorítva, és mulatságos grimaszt vágott. — Edd meg, kérlek, különben ki kell dobni!

A vagdalt hús kemény, szikkadt volt, és csípős borssal készült, én azonban farkasétvágygal elfogyasztottam: hiszen segítenem kellett Ljokán, azonkívül étvágyam akkoriban a falánkságig fokozódott, bizonyára azért, mert az utóbbi hónapokban rendkívül gyorsan nőttem. Szürkésfekete anyagból varrott gimnazistakabátom egy

* Haza, illetve Róna. 134

csapásra szűk és keskeny lett. A nyár végén szerencsére levethettem ezt a kabátot és összegyűjtött tizenöt rubelomon Landesmann üzletében kitűnő seviotöltőnyt vásárolhattam.

Elfelejtettem megemlíteni, hogy még a háztetőn való munkám idején egy ízben hazafelé menet, messziről megpillantottam Rita Vadzinszkáját.

Egyszerre forrósággal öntött el az elragadtatás, amely minden

alkalommal elfogott, valahányszor Rita felbukkant előttem az utcán:

*Mint álom illó látomása, A szépség tiszta képzete.**

A lány barátjánéjével a fagyaltos dézsája előtt állt. Az árus az imént vette le fejről a fehér vászonba bugyolált, súlyos dézsát, s nekilátott, hogy előszedje az aljáról a hideg, aranyszínű „tejszínes” gombócokat. Amikor elhaladtam Rita mellett, a szerelem és a szégyenkezés feltörő hullámától a szokottnál is erősebben meggörnyedtem. S hirtelen szörnyű dolog

történt: még két lépésre sem értem, amikor Rita hangosan felnevetett, és így szólt utánam:

— Uram isten, micsoda *tahó!* Barátnője pedig gúnyosan tóditotta:

— Előbb gimnazista, most Mázoló Miska!

Ezek a szavak elképesztettek. Nem hittem a fülemnek. Fájdalmamban majdnem sírva fakadtam. S nem csupán. azért, mivel Rita megsértett, hanem főként mert ilyen aljas, hitvány csitrinek bizonyult.

„*Tahó!* Van-e a világon ennél csúfabb, közönségesebb szó! És én ezt a kényeskedő teremtetést tartottam Lee Annácskának! Neki ajánlottam a Gimnaziádamat!

* Puskin „A. P. Kernhez” c. verséből. Brodsky Erzsébet ford.

73

Miért is nem láttam meg előbb! Nem érdemelte szerelmem. Nem érdemli, hogy gyűlöljem őt, Cseppet sem érdemel engem!

Egyébként még mielőtt befordultam az utcánkba, bánatom már teljesen szertefoszlott, és féktelen öröm váltotta fel.

Míntha valami hálóból szabadultam volna ki, amely kezem-lábam gúzsba kötötte.

Különösen azért örültem, mert most végre módom nyílt arra, hogy beleszeressek a kedves Ljoka Kuringyi-nába, aki — erről bizonyos vagyok — soha, semmilyen körülmények között nem használ beszéd közben olyan ocsmány szót, mint *tahó!*

73

21.

VÉGE MINDENNEK!

Ne gondoljátok, olvasóim, hogy ettől a pillanattól fogva életem szerencsésen és simán folyt.

Korántsem volt így. Egy év múlva ádáz, ármányos ellenségem támadt, aki kis híján megghiúsította valamennyi tervemet és szándékomat.

Ez az ellenség én magam voltam.

Eleinte csakugyan buzgón tanultam: a hatodik osztály furfangos bölcsességét szívós munkával elsajátítottam. Egy esztendő múlva azonban, amikor ugyanilyen szívóssággal kellett legyűrni a hetedikes anyagot, hirtelen leküzdhetetlen lustaság vett erőt rajtam. Mintha ördög bűjt volna belém. Elhajítottam a tankönyveket, összekülönböztem Tyimosával, s bár jól tudtam, hogy tétlenségem minden egyes napja* a biztos pusztulás felé sodor, semmit sem tudtam kezdeni magammal, és végül közönséges naplopó lettem.

Ez volt életem legszégyenletesebb időszaka.

Igen ártatlanul kezdődött: azzal, hogy lelkesen rajongtam Utocskinnért. Abban az időben Utocskin még nem volt híres repülő, hiszen akkoriban még repülőgép sem volt.

Ez a fiatalosan vidám, ifjú ember éppencsak elkezdte pályafutását mint kerékpárhajó. Nem akadt a világon olyan versenyző — sem külföldi, sem orosz —, aki egyszer is legyőzte volna őt a mi városi stadionunkban. Ha akkor azt mondja nekem valaki, hogy a világtörténelemben voltak olyan hősök, akik nála méltóbbak

74

a hódolatra és a dicsőségre — én bizony ezt rágalomnak tartottam volna Utocskinnal szemben. Órák hosszat lovagoltam a többi kölyökkel együtt a tűző napfényben a kerékpárpályát körülvevő magas kerítés hátán, hogy végül saját szemmel lássam, amikor Utocskin a harmincadik versztnél hirtelen lehajol a kormányra, és villámgyorsan előretör, s messze maga mögött hagyja valamennyi szerencsétlen vetélytársát — Bogomazovot, Saposnyikovot, Louis Percheront, Friedrich Blitzet, Zahar Kopejkint —, miközben a tömeg vadul éljenez, s úgy örül a győzelmének, mint a sajátjának.

— Utocskin! Utocskin! Utocskin! — harsogtam tombolva a tömeggel együtt, s majdnem lebukfenceztem a kerítésről.

Társaim — Munya Blohin, Loboda, Bondarcsuk — szintén szerették Utocskint, és gyakran jártak a kerékpárpályára. Rajongásuk azonban sohasem fokozódott szenvedéllyé, én viszont forró lelkesedéssel bálványoztam Utocskint: egyetlen versenyét sem mulasztottam el, ha román, belga, olasz kerékpárosokkal mérkőzött; s végtelenül boldog voltam, amikor egyszer megpillantottam V. I. és M. I. Szarafanov Testvérek csemegeüzletében, ahol mint valami közönséges halandó, virslit és bort vásárolt.

Észrevette elragadtatott tekintetemet, és örös szőrrel borított, kurta ujjáival felborzolta hajamat. Számomra ez óriási esemény volt, s eldicsekedtem vele a fiúk előtt. Mennyire irigyeltek!

Még ha más kedvtelésemmé nem lett volna! De volt: Ugyanilyen örült szenvedéllyel lelkesedtem a papírsárkányokért.

Újra rabul ejtett a régi ábrándom: olyan pompás sárkányt készítek, amely összecsaphat Pecszenkinével, és légi harcban legyőzheti.

Evégből (nagy ügyvel-bajjal!) szereztem egy csodálatos madzagot, melyet nálunk „angol spárgának” nevez

74

tek, **meg egy** hatalmas ív világoskék rajzpapírt. Mindezeket a kincseket elvittem Ljonyka Aligerakihoz, akivel együtt akartam **a** világraszóló harci sárkányt megszerkeszteni.

— • Micsoda csudasárkány lesz, hajjaj! Ez lesz a neve: „Halál a peccsenkinistákra!”

Ekkor kezdődött árulásom anyával, Maruszjával, önmagammal szemben. Minden reggel, ahelyett, hogy leültem volna **a** tankönyveim mellé, elmentem Ljonyka-hoz az elhagyott, régi fészkerbe. Ljonyka — valószínűtlen hosszú orrú, csillogó fekete szemű, kicsiny fiúcska —, alacsony homlokát ráncolva, a földön ült egy halom ringy-rongy közepette, s egészen belemerült a sárkánykészítésbe. Valahányszor megpillantott, így szólt:

— Jó, hogy eljöttél segíteni!

Az én segítségemre azonban egyáltalán nem volt szüksége. Csak mint tiszteletudó néző kellettem neki, aki előtt tetszeleghet, fontoskodhat. Ha bambuszkeregetet eszkábált a sárkányhoz, vagy nádszállal mérte a „feszítávolságot”, s csomókat kötözött a farkán, helyeslést, dicséretet várt. Ha pedig elfelejtettem dicsérgetni, maga kezdett áradozni:

— Az én szemmértékem: akár a körző!

— Olyan csirizt főztem, hogy **a** vasat is megragasztja!

Három-négy nap múlva készen lett a sárkány: borjú nagyságú, roppant szörny. Okkerral és miniummal egy dülledt szemű pófát mázoltam rá, alája pedig hatalmas, nyomtatott betűkkel ezt írtam:

„Halál a peccsenkinistákra!”

Azután nyolcasokban rátekertük az angol spárgát **egy** hosszú tölgyfa csévére, s elrejtettük **a** sárkányt az ököristálló jászola mögött. Kedvező szélre vártunk, hogy **a** sárkány a magasba emelkedjék, és összecsapjon Pecsenkin ével.

Egész héten azonban szélcsend volt. Vasárnap déltáj-
13*

ban végül csapkodni, lebegni kezdett az udvaron kiakasztott fehérenemű, és mintegy vezényszóra, hirtelen felfelé lendült. Az égen felhők siklottak a tenger felől. Megjött a szél, s percről percre erősödött. Az utcákon por gomolygott, s a járókelők szemébe csapódott. A kapun kilépő kislányok sívalkoddak, és térdükhöz szoritották a szoknyájukat. Itt az idő! A sárkánnyal felmásztam **a** tetőre, és két kézzel fogtam a szélét. Odalent Ljonyka sokáig mozdulatlanul állt, majd hirtelen bőszen odakiáltotta: „Most!” Földre dobta a hasas gombolyagot, és **a** fonalat bal keze ökölbe szoritott ujjai között áteresztve, lélekszakadva rohant a hosszú udvaron keresztül **a** kapu felé.

A sárkány, farkával arcomba csapva, lassan a házak fölé röppent, ott pedig elkapták a vidám légáramlatok, és együttes erővel a magasba emelték.

A fészkerből leugrottam az udvarba, és izgatottan, boldogan kikaptam a zsinag végét Ljonyka kezéből:

— Huj juj, hogy húz!

Úgy tetszett, **a** sárkány is éppoly boldog, mint mi: hosszú farkát vidáman csóválja, s nem ficáncol, nem sűrög, nem izeg-mozog az égen, hanem büszkén és nyugodtan lebeg a magasban.

Kiengedtem még húsz vagy harminc arsinnyi* zsinaget, s a sárkány könnyedén még magasabbra szárnyalt, bearanyozta a napfény, s most

már — a távoli és a közeli városrészekből egyaránt — mindenki látta, hogy milyen erős és szép!

összecsdődültek a gyerkőcök, s mindegyik azt kérte, hogy „csak egy pillanatig” tarthassa a zsinéget. Nagyon szerettem volna örömet szerezni nekik, Ljonyka azonban olyan félelmetes hangon förmedt rájuk, hogy ijedten elhallgattak.

De mi van Pecsenkinnel? Természetesen rájött, hogy

*** Régi orosz mérték. 1 arsin = 0,711 m. 140**

nem képes versenyezni a mi óriásunkkal, és mert nem akart szegyényt vallani, a földön tartotta sárkányát, valami sötét pincében. Elképzeltem, mennyire dühöng és tombol a híveivel együtt, s valamennyien hogy irigyelnek bennünket!

Így múlt el egy óra. Boldogságban úsztunk. S hirtelen a szomszéd házhoz tartozó alacsony lóistállók mögül szinte félénken, sőt szégyenkezve az égre siklott Pecsenkin sárkánya! Milyen csúfnak és kicsinek látszott! Mire való ez a nyomorúságos törpe? Hiszen a mi zsinégünk ezerszer erősebb, mint a Pecsenkiné, és csak merjen harcba bocsátkozni velünk — akkor aztán ber fellegzett neki!

Előre ünnepeltük diadalunkat, és harsányan hurráztunk, amikor a nyamvadt pecsenkinista sárkány köze-, ledni igyekezett a miénkhez. Ekkor aztjban hihetetlen dolog történt: büszke, hatalmas, nyugodt óriásunk sürgölődni, hánykolódni kezdett, s hirtelen hatalmas vargabetűt írva le az égen, mint a meglőtt madár, lezuhant a magasból valamelyik távoli utcába, a távoli fákra vagy háztetőkre, és a mi kezünkben csak a fölöslegessé vált, erőtlen zsinég naa-radt. Ljonyka vadul felvisított, és kétségbeesésében leült a földre.

— Gazember! — kiáltottam bösz haraggal. — Te, te,, te vagy a bünös! És ököllem estem néki.

Porban, sárban hemperegtünk. Ljonyka rügkapált, kezemet harapta, üvöltött, az alacsony fal mögül pedig^ hallani lehetett, amint a szomszéd udvarban elragadtatottan hahotáznak a pecsenkinisták.

Erről a katasztrófáról valóban egyedül Ljonyka tehetett.

Az öntelt kérkedő biztosított afelől, hogy az a fark, amelyet ő a *csodasárkányhoz* fabrikált, pompás, nagy

76

szzerű alkotmány: hiszen saját kezűleg készítette tarka rongydarabkákból és madzagokból, amelyeket roppant erősen összezsomózott. A csomók csakugyan erősek voltak, a rongyok meg a madzagok azonban hitványak. Háncs is került közéjük, **cimi** már végképp alkalmatlan egy ekkora *csodasárkánynál*.

Ezt korábban is mondtam neki, ő azonban csak megvetően kiköpött.

Általában olyan nagy véleménnyel volt önmagáról, a mesteri ügyességéről, hogy lassanként én is hinni kezdtem a csalhatatlanságában. Valahogy mindig hiszünk az öntelt embernek — legalábbis velem mindig így történt.

A gaz Pecsenkin azonban okosabb volt. Rájött, hogy a mi *csodasárkányunk* tartómadzagját semmiképp sem lehet elszakítani, és ezért hátba támadta: egyetlen erős rántással, különösebb nehézség nélkül leszakította a levegő királyának pompás, de csenevész farkát. Márpedig a farkatlan sárkány olyan, mint a kő: egyetlen pillanatig sem marad meg az égen.

Hogy a zsinagnek legalább egy részét megmentjük, a katasztrófa bekövetkeztekor össze kellett volna szednünk az udvaron a megmaradt spárgát, és azonnal hanyatt-homlok kirohanni a kapun, azokba a sikátorokba és utcákba, amelyek közelében a sárkány földet érte. Ehelyett azonban én meg Ljonyka ostoba dühünkben sokáig püföltük egymást, és a sáros földön hemperegünk; ennek pedig roppantul örültek a gyors lábú pecsenkinisták, akik percnyi késlekedés nélkül, falkás-túl végigszáguldottak a becses zsinag mentén, és szempillantás alatt cafatokra szaggatták a sárkánjrt.

Azon az estén kék foltosán, véraláfutásos szemmel, ronggyá tépett kabátban, csapzottan, szerencsétlenül és szálnalmasan bandukoltam haza. S mennyire szégyelltem anyával az asztalhoz ülni, anya kását, juhtúróját, borscsát, kenyerét enni! Milyen felháborodottan nézett rám azon az estén Maruszja, s milyen szörnyű, álmatlan

77

éjszakám volt! Éjjelente különös világossággal láttam, milyen szégyenletesen viselkedtem, ezerszer is élősdinek, ingyenélőnek, legszebb éveim gonosz eltékozlójának neveztem magam, ezerszer is megfogadtam, hogy megjavulok, visszatérek a mimkához és a tanuláshoz. De a reggel beköszöntekor megint az utcára vágyódtam; a kikötőbe a gőzösökhöz és a vitorlásokhoz, a kerékpárversenyekre, vagy tüzet, kakasviadalt nézni, vagy egyszerűen a nagy bajszos Szimonyenko galambjait kergetni, csak hogy ne kelljen a tankönyvekhez nyúlni, amelyekről mostanában úgy félttem, mint a tűztől.

Anyám ezalatt egyszer sem vetett rám mérges pillantást, de mihelyt megjelentem az ajtóban, szemhéja és szemöldöke nyomban reszketni kezdett, piros ajka pedig összeszorult.

Ez a csavargásom két hónapig vagy még tovább tartott. Eközben egyszer s mindenkorra, egész lényemmel ráésszeltem, milyen halálosan unalmas reggeltől estig szórakozást keresni; észrevettem, hogy naplopónak lenni gyötrelmes fáradság, hogy a tétlenség nemcsak szégyen, hanem fáj is.

Ezt a fájdalmat egyébként senkinek sem árultam el; ellenkezőleg: mindenki előtt fitogtattam a zabolátlan féktelenségemet. Most is keserűen emlékezem vissza, milyen rémülten nézett rám Ljoka Kuringyina, amikor panaszos szemrehányására — önmagamnak is váratlanul — olyan csibészszitokkal válaszoltam, hogy abban a pillanatban már magam is resteltem. Házunk lakói mindinkább kerültek, Motya, a fuvarosok szakácsnője pedig, amikor összetalálkozott velem, ezt mondotta:

— Ej, rossz ám a gyerekeknek apa nélkül! Ha férfi vóna a házban, bezzeg nem lennél ilyen léhűtő!

77

22.

NAGY ÉS KIS VÁLTOZÁSOK

A végső bukástól Tyimosa mentett meg, mégpedig igen meglepő módon. Nem sokkal a tanév kezdete után megbetegedett influenzában. Abban az időben először tört rá városunkra az influenzajárvány, s ráadásul olyan súlyos volt, hogy az orvosok valósággal elveszítették a fejüket. Tyimosa három hónapig nyomta az ágyat, és igen sokat elmulasztott. Nem is gondolhatott arra, hogy felsőbb osztályba kerüljön.

Lüstich tankerületi főigazgató különös kegyként engedélyezte, hogy ősszel levizsgázzék. Én ezalatt nem találkoztam Tyimosával. Huga, Liza azonban, amikor egyszer összeakadtunk az utcán, felszólított, hogy „azon nyomban” látogassam meg .volt barátomat. Szinte akaratom ellenére mentem el hozzá. Az erkélyen feküdt, könnyvei és füzetei között, s igen soványnak, gyengének látszott. Eleinte mind a ketten mogorván bámultunk, de azután belemelegedtünk a beszélgetésbe, mint valamikor régen, végül pedig megmutatott nekem egy algebrapéldát, amelyet sehogyan sem tudott megoldani. Kettesben elkinlódtunk vele — és megoldottuk!

Azután lefordítottunk egy részletet Vergilius Aeneis-éből, és valahogy akaratlanul úgy esett, hogy hazatérve nem mentem el Ljonykához, sem a kerékpárstadionba, sem Poduskin tábornok temetésére, hanem csendesen felmásztram a padlásra, és a széna alól előhúztam tankönyveimet, amelyek oly régen heverték a „wigwamban”.

78

Gyengéd öröm töltött el, amikor rábukkantam Me-; yendorf professzor „Angol nyelvemester”-ére. Legszívesebben összecsókoltam volna a könyvet, és végtelenül boldognak éreztem magam, amikor lapjain újra elsuhantak előttem a süketnéma énekesek meg a félszemű nagynénik, akik kanárimadarakat és bivalyokat vásárolnak a péküzletekben.

Mindmáig hálás vagyok ennek a csodabogár Meyendorfnak: az ő hóbortos tankönyve nélkül sohasem tudtam volna eredetiben olvasni Shakespeare-t, WiUiam Blake-et, Coleridge-t, Shelleyt, sem pedig más, kiváló angol költőket, akiket egész életemre megszerettem.

Minden reggel kabátom alá dugtam az előző este elkészített jókora kolbászos vagy szalonнас szendvicset (útközben meg is ettem), **s** az ismerős lejtőn lemásztram Tyimosához, hogy együtt gyűrjük le a fizikát, latint, ögörögöt. Mivel mi ketten már azelőtt pompásan ösz-szeszoktunk a közös tanulásban, most is nemsokára úgy ment, mint a karikacsapás; és megint feltámadt bennem a remény, hogy *okvetlenül* megtartom azt a fogadalmamat, amelyet azon a holdas éjszakán anyának tettem. S amikor visszamentem a padlásra levő odúmba, úgy éreztem, többé már semmilyen kísértés nem térít le az egyenes útról. Az ördögi kísértés valóban megszűnt, **s** most már soha az életben nem hódolok meg előtte. Nyáron történetesen összetalálkoztam néhány volt iskolatársammal, és meglepődve tapasztaltam, m[^]dkora változás történt csaknem mindegyikük életében.

A Babencsikov fivérek otthagyták a gimnázitímot, *é*apattanásos arcú hadapródok lettek.

Bika Sztjopa erősen megváUasodott, leburnult, megfőrfiasodott, tengerészsapkát szerzett, és kurta szárú pipát szívott. Sercingetett is, akár a vérbeli tengerész,

Munya Blohin, aki ugyanolyan cingár és fűrge maradt, egy csapásra nagy színésznek képzelte magát, **s a** hőség ellenére bő fekete posztózübbonyt öltött, hatal-

10 CsuJsovszkij 145

mas lila csokor-nyakkendőt kötött hozzá, és tragikus hangú deklamálásával kinozta környezetét:

Tegnap még örömet lemondtam volna a boldogságról örökre . . . De erősen raccsolt, hogy az egész így hangzott: *Tegnap még öhömest lemondtam volna a boldogsághói öhökhe . . .*

Valka Tyuntyin végképp holmi hájas disznóhoz hasonlított, s ez nyilván nagyon tetszett Rita Vadzinszka-jának: bárhova mentem, mindenütt kettesben láttam őket, és Rita arcáról nyomban leolvashattam, hogy Val-**kát** egyáltalán nem tartja „tahó”-nak.

Loboda és Bondarczuk — osztályunk legokosabb diákjai — a nyári szünetben Darwint olvasták, s mindketten **arra a** meggyőződésre jutottak, hogy nincs isten, és **a** vallás csalás. Griska Zujev, akivel már-már vitába akartak bocsátkozni isten létezéséről, tudós bizonyítékaikat legott egyetlen megdönthetetlen érveléssel zúzta szét: **azonnal** elment **a** Mária Oltalma-templomba, Meletyij atyához (**a mi** „tisztelendő urunkhoz”), és beszámolt istenkáromlásukról.

Én sem változtam meg kevésbé, mint a többiek. Felső ajkamon váratlanul valami ostoba pihe nőtt. Szereztem magamnak egy görcsös botot (szakasztott olyat, mint Iván Mitrofanicsé), hajamat megnövesztettem, hogy majdnem **a** vállamig ért, és roppant mennyiségben habzsoltam mindenféle könyvet és irományt, amely **a kezem** ügyébe került. Különösen felzaklattak Piszarev művei. Iván Mitrofanics **e** szavakkal adta kölcsön:

— **De** vigyázz ám, ne mutogasd senkinek.

Amikor lelkes elragadtatással olvastam Piszarevet, mindjárt „kritikai észjárású személyiségnek” véltem **magam**, és se szó, se beszéd, egyszerre kijelentettem a meghökkent Maruszjának, hogy ezentúl károsnak tartom **a** táncot, **a** zenét meg a többi művészetet, mert **ezek** — mint közöltem — „fékezik az emberiséget **a** haladáshoz vezető, rögzös útján”.

79

Maruszja hitvány Vandáinak nevezett; hangjából azonban megéreztem, hogy titokban gyönyörködik bennem, valójában nagyon örül ugyanis annak, hogy öcsikéje megtanult könnyedén dobálózni az efféle szavakkal, mint *rögzös út, haladás, emberiség*, és azt is nagyon jól tudja, mi az a *vandál*.

Vandalizmusomban azonban nem voltam túlságosan állhatatos. Egy hónap sem telt belé, és a hegedűk, fagottok ■ és fuvolák harsogása közepette szilajul jártam a francia negyest meg a polkát Cindilinder és Cilja esküvőjén, s könnyelműen megfeledkeztem arról, hogy táncom „fékezi az emberiséget a haladáshoz vezető rögzös útján”.

Mihelyt „fiatalember” lettem, Maruszja pedig elvégezte az iskolát, egyetlen esztendő alatt egész életünk megváltozott: mindketten kenyérkereset után néztünk. Órákat adtunk: számtant, földrajzot, orosz nyelvtant, algebrát sulykoltunk az egyes és kettes rendű rossz tanulók koponyájába.

Maruszjával sokáig, nagyon sokáig sehogy sem tudtam zöldágra jutni; megbocsáthatatlanul goromba voltam hozzá, bár titokban nagyon tiszteltem. Ma keserűen emlékszem vissza, milyen bőszen ellenszegültem annak a nemes törekvésének, hogy illedelmes fiút faragjon belőlem, és értékes ismeretekkel gazdagítson. Egyszer ebédnél megjegyeztem, hogy ma a Nyiva című folyóiratban valaműyen festőművész „siceét” láttam —• a nevére nem emlékszem. Maruszja

elfintorította az arcát, és oktató hangján kijelentette, hogy nem „siccet”, hanem „skiccet” kell mondani, és tökéletesen igaza volt. De oly erős volt bennem az ellenkezés ördöge, hogy még sokáig „sicc”-et mondtam. Ez pedig arra indította Maruszyt, hogy minden alkalommal oktatóan megismételje:

Nem sicc, hanem skicc

— Hisz így mondom: sicc.

80

Ez kihozta a sodrából, de türtőztette magát, és látszólag njoigodtan hajtogatta:

— Nem jó: nem sicc, hanem skicc.

Lépten-nyomon a legarcátlanabbul feleseltem vele.

Egy ízben az az ötlete támadt, hogy sétálni vissz az Alekszandrovskij parkba, ahol ünnepnapokon kegyetlenül, fülsiketítően harsogott a katonazenekar. Gondolni sem lehetett arra, hogy elmeneküljek előle: szörnyű, érces jajongása a legtávolibb fasorokba is elhallatszott. A sétányokat kavics borította, amely éktelenül csikorgott a lábimk alatt, jobbra-balra pedig fenyegető táblák förmedtek rám: „A fűre lépni szigorúan tilos”, „A pázsitot rongálni szigorúan tilos”, „Kutyák sétáltatása szigorúan tilos” satöbbi, satöbbi.

Maruszyt is fárasztották ezek a séták az egyhangú sorban ballagó emberek között. De nagylelkű, igaz jellem volt, és szentül hitte, hogy amikor zeneszóra járkal velem, és ezáltal hozzászoktat a kulturált pihenéshez — az én javamért áldozza fel magát. Én azonban most is méltatlannak bizonyultam nemes gondoskodására, s amikor a harmadik vagy a negyedik séta után hazafelé igyekeztünk, fektelen gorombasággal kijelentettem: utálok ezt a parkot, és nem vagyok Madame Sersenyevics pincsikutyája, hogy pórázon vezessenek! Igazságtalanul, ostobán viselkedtem — ugyan miért bántottam meg valakit, aki a maga módján jót akart nekem? —, durva szavaimat persze azonnal megbántam. Mégis faképnél hagytam Maruszyt az úton, és bocsánatot sem kérve, hanyatt-homlok a „wigwamba” rohantam. Kettőnk kapcsolata azóta rendeződött. Az évek múlásával kiskiűs durvaságom is elmúlt, ahogyan a vörheny vagy a kanyaró. Amint felserdültünk, jó barátok lettünk. A közös munka fűzött össze: reggeltől estig órákat adtunk mindenféle tökfilkónak, hogy kilábaljanak a kettések hínárjából, ahová nyakig süllyedtek. Ma

80

ruszja, a hivatott pedagógus, olyan türelmes és oly lankadatlanul kitartó volt, hogy a csemetéjüket szerető mamák szinte varázslónőnek tartották: két-három hónap alatt a legelmaradottabb nebulóból is kitűnő tanulót faragott

Én igyekeztem mindenben utánozni: tanítás közben sohasem szabad mosolyogni, ugyanolyan komolynak és méltóságosnak kell lenni, mint ő — de nekem semmiképp sem sikerült. Már a második-harmadik órán hossz-szas beszélgetésbe bocsátkoztam növendékeimmel mindenféle mellékes dologról: hogyan fogják a tarantulapókot, készítenek nádból nyilat, játsszák a rabló-csendőrt, valamint Utocskin hőstetteiről, „Salamon pecsétjéről”, no meg Sherlock Holmes kalandjairól is szó esett.

Maruszja nemegyszer megdorgált, amiért feleannyi idős kölykökkel pajtáskodom, de bármennyire fontoskodtam is, sehogy sem tudtam tekintélyes, szigorú férfiúnak látszani. Nem segített sem a hosszú haj, sem a vastag, görcsös bot, amellyel járás közben nyomatékosan kopogtam a járda kövein, akárcsak Iván Mitrofanics. Végül Maruszja beletörődött kelekótyaságomba, mint a többi bűnömbe is, s viszálykodásunk általában valahogy önmagától megszűnt. Ez pedig megint csak arra vallott, hogy felcseperedtünk. Keresetünk annyira megszorodott, hogy anya végre-alahára abbahagyhatta a durva fizikai munkát, és kedvenc mesterségét űzhette: ukrán törülközőket és ingeket hímzett. Ebben a művészi munkában gyermekora óta mester volt: sima és keresztöltéssel is varrt. Sohasem a kész mintákat másolta, hanem szabadon, egyre újabb vonal- és színekombinációkat talált ki. Kézimunkáit eleinte egytől egyig odaadta Szubbockij-nak, az pedig garasokat fizetett, és általában minden módon becsapta. Az év vége felé azonban anyának any-nyi vevője lett, hogy már nem volt szüksége ennek a szélhámosnak a szolgálataira.

81

Nagy lelkesedéssel dolgozott. Csodálatos hímzéseiről mindenki elragadtatással nyilatkozott, főként pedig Mademoiselle Franciszka és sóztlan nővére, Mademoiselle Malvina. Az utóbbi időben a mama — éppen a hímzéseiről — meglehetősen összebarátkozott velük. — Művészi munka! — mondogatta Franciszka kisasz-szony, amikor anya megmutatta valamelyik új hímzését. — Én bizony a legelőkelőbb európai múzeumban állítanám ki, üveg alatt. Mademoiselle Malvina semmit sem szólt, csak méltósággal bólogatott annak jeléül, hogy egyetért nővérével.

81

UTÓSZÓ

Azon a napon, amikor Mordizomadta kihúzta ágya alól a lapos, kopott bőrdíjút, előszedte a „D. I. Piszarev művei” című kötetet, és némi ünnepélyességgel áttnij-totta — gyermekkorom egyszer s mindenkorra, vissza-vonhatatlamil végért.

Ez pedig azt jelenti, hogy vége az elbeszélésemnek. Mert ez a történet a gyermekkoromról szólt.

S mégis, mielőtt elbúcsúznék olvasóimtól, szeretnék még néhány szót szólni.

Mindenekelőtt a irról az ígéretemről, amelyet anyámnak tettem. Nagy öröme végül is valóra váltottam adott szavamat, de ez nem történt mindjárt, hanem csak jóval később. Tyimosa, Munya, Loboda, Bondarczuk már régen egyetemi hallgató lett, én pedig még mindig az ötödik osztályból kicsapott, félbemaradt középiskolásnak számítottam. A dolog úgy állt, hogy a bizottság, amely előtt az egész gimnáziumi tananyagból magánúton vizsgáztam, két ízben a legfelháborítóbb módon elbuktatott, mégpedig szándékosan, ugyanabból az okból, amiért Hatszemű és Proska letépte sapkájáról az ezüstcímert.

Csak a harmadik esziendőben — ekkor a Riche-üeu* gimnáziumban vizsgáztam, ahol nem régóta Mordizomadta és Vaszilij Nyikityics is tanított — kaptam meg végre akadálytalanul az érettségi bizonyít-

* F. De Riohelieu, egykori odesszai kormányzó.

ványt, mégpedig igen jó jegyekkel. Valahogy szinte bántott, hogy az az ügy, amely oly sok szenvedést okozott nekem, most ilyen egyszerűen és könnyedén megoldódik.

Az ócskáspiacon vásároltam egyetemistasapkát: használtat vettem, hogy régi egyetemi hallgatónak tartsanak. Ez a sapka bűvös hatással volt anyámra. Míg azelőtt nem szívesen hagyta el a házat, s jóformán senkivel sem ismerkedett, most egyszerre lelkes örömmel sétálgatott velem a legnépesebb helyeken; s mihelyt alkalma adódott, beszélgetésbe elegyedett bárkivel, csupán azért, hogy melleleg megjegyezhesse: „Ez itt a fiam, egyetemi hallgató . . .”

Mint aki sokévi börtönélet után szabadlábra kerül, beszédes, közlékeny lett, és módfelett érdeklődött a külvilág minden jelensége iránt. A fekete szemöldökű, sudár alakú, nemes arcélú, délceg tartású asszony szinte most először vette észre a saját szépségét, hosszú évek óta most először vásárolt új kalapot, télire pedig „pe-lerint”: divatos, ujjatlan kabátot varratott. Sőt, színházban is volt velem és Maruszszával, amikor a híres Figner vendégszerepelt.

De nem sokáig büszkélkedhetett egyetemista fiával.

Nemsokára, ha ismerőseivel társalgott, beszédéből mind gyakrabban csendült ki egy még büszkébb megjegyzés: „Az én fiam, tudja, ír , , Valóban így volt

Az, amiről ábrándozni sem mertem, ami számomra az emberi boldogság netovábbjának tetszett, egészen váratlanul az ölembe hullott.

A helyi újság közölte hasábjain egy eléggé hosszú —■ és eléggé suta —■ „siccemet”. Ekkor kezdődött irodalmi tevékenységem, és immár hatvanegynéhány éve, mindmáig szüntelenül tart.

Gazdag tapasztalataimból most már tudom, hogy írónak lenni mégha a legjelentéktelenebb, legszeré

82

nyebb író is valaki — csakugyan roppant boldogság (bár olykor egyáltalán nem könnyű kiharcolni). Még ezt a rövid elbeszélést is, melyet az imént olvastatok, nagy örömmel és érdeklődéssel írtam. Hiszen mihelyt leültem íróasztalomhoz, kezembe vettem a tollat, és tiszta papírlapot húztam magam elé, távoli gyermekkorom tért vissza, öregemberből kisfiúvá változtam — s megint vadember módra ugrándozom a szennyvizgödörünket takaró, csőrömpölő vaslemezen, megint a hosszú nyelvű spachtlival vakarom az izzó, rozsdás háztetőt, megint a magas, csipkés fogú kerítésen lovagolok a negyvenfokos tűző napsütésben, és torkomszakadtából üvöltöm: „U-u-tocskinr’
S még boldogabb leszek, ha e kis könyv olvasói velem együtt megszeretik az én rettenthetetlenül bátor, büszke anyámat, aki valóban a munka hőse volt, a kedves Maruszsját meg Tyimosát, Mordizomadát, Vaszilij Nyiki-tyicsket, Cindilindert, Foma bácsit. Az igazat megvallva, boldogságom akkor lenne teljes, ha olvasóim osztoznának adáz gyűlöletemben is, amelyet Proska, Hatszemü, Nyafka Kozelszkij, Tyuntyin meg a többi képmutató iránt táplálok; ezek az emberek ugyan már eltűntek társadalmunkból, de még nem végképp, nem egészen, nem mindenütt. Én azonban örömmel gondolok arra, hogy manapság könnyebben elbánhatnak velük, mint abban a sötét és gonosz korban, amelyet ez a kis könyv ábrázol.

TARTALOM

1. A telefon.....	6
2. „Igen—igen—igen!”	11
3. Nyafka	17
4. Szomorú bandukolás	22
5. Cindilinder	26
6. Anya és Foma bácsi	32
7. Újra a gimnáziumban!	41
8. IVIunya háta mögött	50
9. „Se a főkapun, se a hátsó bejáraton!”	57
10. Csata és győzelem	65
11. „Jó keresztény módra, felebaráti szeretettel”	75
12. Házról házra	83
13. A bölcs tanács	89
14. Rövid pihenő	95
15. Drakondidi pincéjében	103
16. Holdfényben	113
17. Hétfőn	121
18. Festőművész leszek	125
19. Továbbtanulok	130
20. „Tahó”.....	133
21. Vége mindennek!	137
22. Nagy és kis változások	144
Utószó	151

A kiadásért felel a Móra Ferenc Ijúsági Könyvkiadó Igazgatója Felelős szerkesztő: Rónaszegi Miklós A szöveghűséget ellenőrizte: Szirmai Marianne. Képszerlc: Markó J. Műszaki szerkesztő: Kreeska Miklós. Műszaki vezető: Földes Győr| 20 000 példány, 8,4 (A/3) Iv, MSZ 5601—59 64.2042/1 — Zrínyi Nyomda, Budapest. F. v.: Bolgár I. IF 2S3 — c — 64\$7